

KAŞKAY TÜRKÇESİNDE FARŞA ETKİSİ

(Allıncak Ulduzu'na Göre)

Emel ENKİN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2011

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emel ENKİN tarafından hazırlanan “Kaşkay Türkçesinde Farsça Etkisi (Allıncak Ulduzu'na Göre)” başlıklı bu çalışma 21 / 09 / 2011 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Can ÖZGÜR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Hülya PİLANCI

Üye: Yrd. Doç. Dr. Farzaneh DOULATABADI

ONAY

... / ... / 2011

Prof. Dr. Sami TABAN
Enstitü Müdürü

ÖZET**KAŞKAY TÜRKÇESİNDE FARŞÇA ETKİSİ**

(Allıncak Ulduzu'na göre)

ENKİN, Emel

Yüksek Lisans-2011

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU

İran'ın merkezi ve güneyi, Fars eyaletinde yaşayan oldukça geniş bir alana yayılmış ve yaklaşık 3 milyon nüfusa sahip Kaşkay Türkleri dil ve kültürlerini korumaya çalışan bir Türk halkıdır.

Yaşadıkları ülkenin resmî dili Farsçanın, baskın bir dil olarak, Kaşkay Türkçesi üzerindeki etkisi doğal ve kaçınılmazdır. Böylece ses, şekil, sözcük, cümle yapılarındaki etki, konuşma dilinde olduğu kadar edebiyat eserlerine de yansımaktadır.

Bu çalışmada Kaşkay Türkçesi yazı dili üzerindeki Farsça etkiler incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İran Türkleri, Kaşkay Türkleri, Kaşkay Türkçesi, Farsça etkisi.

ABSTRACT**PERSIAN EFFECT ON QASHQAI TURKISH****(According to Allıncak Ulduzu)****ENKİN, Emel****Master-2011****Turkish Language and Literature Department****Turkish Language Discipline****Adviser:** Yrd. Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU

Qashqai Turks are o population who lives in Persia's center and south country, wich tries to save their language and culture. Qashqai Turkish is under effect of Persian language because of its publical language situation.

As a result of phonetic, morphology, vocabulary and sentence strutional effects of Persian language have save effects on literal works too.

In this study, it will be discussed effects of Persian language on literary Qashqai Turkish

Key words: Persian Turkish, Qashqai Turks, Qashqai Turkish, Persian effect

ÖNSÖZ

Kültürleri ve geleneksel yaşam tarzlarıyla İran'ın merkezi ve güneyinde, Fars bölgesinde yaşayan Kaşkay Türklerinin dil, tarih ve kültürleri yeterince araştırılmamıştır. Bu durum, İran Hükümeti tarafından azınlık halklar üzerinde sürdürülen baskı politikasından kaynaklanmaktadır. Bir kısmı yerleşik düzene geçmiş olan bu halkın büyük çoğunluğu göçebe hayatını sürdürmektedir.

Günlük konuşma dili Kaşkay Türkçesi olan bu halk resmî dil olarak Farsça kullanmaktadır. Bu sebeple Kaşkay Türkçesinde ses, sözcük ve cümle yapısı özellikleri bakımından Farsça etkiler görülmeye başlanmıştır.

Biz bu çalışmamızda Kaşkay Türkçesinin, içinde bulunduğu bölgede hâkim dil olan Farsçadan hangi ölçüde etkilendiğine ışık tutmak üzere Kaşkay yazı dilinin ilk yazılı eseri Allıncak Ulduzu adlı masal kitabı üzerinde çalışma yaptık.

Umarız bu çalışma Kaşkay Türkçesi ile ilgili çalışmalara bir katkı sağlar.

Tezin hazırlanması sırasında özellikle Farsça konusunda beni aydınlatan ve değerli bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Farzaneh DOULATABADI'ye teşekkür ederim.

Çalışmamın her aşamasında gerek bilimsel gerekse manevi anlamda verdiği destek ve gösterdiği sabır için değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU'na teşekkür ederim.

Emel ENKİN

Eylül 2011 Eskişehir

PDF Eraser Free

KISALTMALAR

AU: Allıncak Ulduzu

C: Cilt

S: Sayı

s: Sayfa

age: Adı geçen eser

agm: Adı geçen makale

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

آ	ā	ض	ẓ
ا	a, e	ط	ṭ
أ	é	ظ	ẓ
ب	b	ع	‘
پ	p	غ	ġ
ت	t	ف	f
ث	s	ق	ḳ
ج	c	گ	g
چ	ç	ک	k
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	u, v
ر	r	ؤ	ü
ز	z	ؤ	ö
ژ	j	ؤ	w
س	s	ؤ	o
ش	ş	ھ	h
ی	ş	ی	y

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	iv
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	v
İÇİNDEKİLER	vi
AMAÇ	1
KONU	1
KAPSAM	1
YÖNTEM	1
GİRİŞ	2
1. Metnin Okunmasında Dikkat Edilecek Unsurlar	3
2. Metin Hakkında Bilgiler	4
1. BÖLÜM	
KAŞKAY TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
1.1. Kaşkay Sözcüğünün Kökeni.....	5
1.2. Kaşkay Türklerinin Kökeni.....	8
1.3. Kaşkay Türklerinin Tarihi.....	11
1.4. Kaşkay Türklerinin Nüfusu.....	17
1.5. Kaşkay Türklerinin Yaşadığı Coğrafya.....	20
1.6. Kaşkay Türklerinin Geleneksel İdari Teşkilatı.....	23

PDF Eraser Free

1.6.1. İl (El) – İlhan, İlbeyi (Elhan, Elbeyi) –	23
1.6.2. Tayfa (Boy) – Kelanter –	26
1.6.3. Tire – Kethüda –	29
1.6.4. Bonku (Oba) – Aksakal –	31
6.4.1. Beyle (Bile)	35
1.7. Kaşkay Türklerinin Kültürü	37
1.8. Kaşkay Türklerinde Dil ve Edebiyat	42
1.8.1. Dil	42
1.8.2. Edebiyat	44

2. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

ALLINCAK ULDUZU	46
Başki Söz	47
Böyüg Anaming Allıncağ Ulduzu	48
Yağış Kerrisining Tamdarı	49
Seyyid Yahyaying Ceddi	53
Duman Haning Âhir ki Köçü	55
Bör Ala Kuzzum	57
Paşa Bey Kızı	59
Garibing Diş Görmegi	61
Bir El Yazma Tarya	64

PDF Eraser Free

Attam Çerhe.....	66
Al Aparmag Ğayĝısı.....	67
Böyüg Anam Ögüdüleri.....	70
Neye Gülmirem.....	72
Menim Severem.....	73
Ķarabaş.....	74
Ovcı.....	76
Köyneg.....	77

3. BÖLÜM

FARŞA ÖZELLİKLER

3.1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	80
3.1.1. Alıntı Sözcükler.....	81
3.1.1.1. Dar yuvarlak ünlülerin (u,ü) hem art hem ön harflerle yazılması.....	81
3.1.1.2. Dar yuvarlak ünlülerin (u,ü) geniş yuvarlak ünlü (o,ö) şeklinde yazılması.....	81
3.1.2. Türkçe Sözcükler.....	83
3.2. TAMLAMALAR.....	87
3.3. CÜMLE YAPISI.....	88
3.4. BİRLEŞİK YAPILAR.....	90
3.5. FARŞADAN ALINTI SÖZCÜKLER.....	93
SONUÇ	99

PDF Eraser Free

SÖZLÜK	101
KAYNAKÇA	115
METİN	119

PDF Eraser Free

AMAÇ

İran coğrafyası içinde Farsça resmi dilini kullanan Kaşkay Türklerinin yazı dilinde meydana gelen Farsça etkileri araştırmaktır. Bu araştırma Kaşkay Türkçesi ile günümüzde kaleme alınmış ilk yazılı eser olan ALLINCAK ULDUZU adlı eser üzerinde yapılmıştır.

KONU

Kaşkay Türkçesinde Farsça etkisiyle değişime uğrayan gramer birliklerinin belirlenmesi.

KAPSAM

Bu çalışma Kaşkay Türkçesi ile yazılmış ilk eser olan Allıncak Ulduzu adlı eser üzerinde yapılan çalışma ile sınırlıdır. Bu eser üzerinden Kaşkay Türkçesinin yazılı dilde Farsçadan hangi gramer birlikleri bakımından etkilendiği konusu araştırılmıştır.

YÖNTEM

Giriş kısmında, Kaşkay kültürünü kapsayan bilgiler çeşitli başlıklar altında anlatılmış ve Allıncak Ulduzu kitabı hakkında bilgi verilmiştir.

Metin ve inceleme kısmında, kitabın Arap alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonu yapılmış ve oluşturulan bu metin üzerinden, Farsça özellikleri yansıtan gramer birlikleri gösterilmiştir. Farsça özellik taşıyan birimler sayfa ve satır numarasına gönderme yapılarak örnek birimlerle gösterilmiş, her bir özelliği içeren Kaşkay Türkçesi sözcük ya da cümle birimleri Türkiye Türkçesi karşılığı ile belirtilmiştir.

GİRİŞ

Kaşkay Türkleri ve Türkçesini ele aldığımız tezimiz, giriş kısmı ile birlikte 3 bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Kaşkay sözcüğünün kökeni, Kaşkay Türklerinin kökeni, tarihi, nüfusu, yaşadıkları coğrafya, idari yapısı, kültürü, dili ve edebiyatı hakkında bilgi verilmiş ve Kaşkay Türkleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

II. Bölümde, metin Arap alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonlu metin olarak aktarılmıştır.

III. Bölümü oluşturan Farsça etkiler kısmında, metnin ses bilgisi, şekil bilgisi, sözcük bilgisi, cümle bilgisi, başlıkları altında, Kaşkay Türkçesi ile yazılmış bu metnin Farsçadan ne kadar ve ne şekilde etkilendiği gösterilmiş ve bulunan özelliklerin geçtiği cümleler ve kullanılışları Türkiye Türkçesine aktararak verilmiştir.

Sonuç kısmında bulunan etkilerin bir özeti ve tezin son kısmında da metinde geçen Kaşkay Türkçesine ait 213 sözcüğün Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir.

1. METNİN OKUNMASINDA DİKKAT EDİLECEK UNSURLAR

Kaşkay Türkleri ve Kaşkay Türkçesi ile ilgili çalışmamızda gerek giriş bölümünü gerek ana bölümü oluştururken bir takım zorluklarla karşılaştık.

1. Kaşkay adının kökeni, Kaşkay Türklerinin tarihi, kültürü, sosyal ve siyasi yapısı hakkında Türkiye’deki kaynakların yetersiz olması, bulunan kaynakların da kopyalarının elde edilememesi bizi oldukça zora sokmuş, ayrıca Türkiye’de Kaşkay Türkleri ile ilgili yapılan tezlerin az olması ve yazılan makalelerin de konuyla ilgili yüzeysel bilgiler vermesi bizi bilgi tekrarına götürmüştür.

2. Konu ile ilgili yabancı kaynakların adlarına ulaşılmış olmakla birlikte, ülkemizde bu kaynakların basımı yapılmadığı için ve kaynağın basıldığı ülkelerle bağlantı kuramadığımız için bu kaynaklardan dolaylı olarak faydalanmak durumunda kalınmıştır.

3. Kaşkay Türkçesi ile yazılan eserlerin yeterli olmaması, belirli dilbilgisi kurallarının henüz oluşturulmaması ve yazı dilinin henüz çok yeni olması metnin okumasını zorlaştırdığı gibi çeşitli cümle kuruluşlarını anlaşılmasız kılmaktadır.

4. İncelenen metinde Arap alfabesinin kullanılması sebebiyle cümle başı, paragraf başı ve özel adların başındaki harfler küçük yazılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapılırken Türkiye Türkçesi imlâsı dikkate alınmış, paragraf başları gösterilmiştir.

5. Metnin transkripsiyonu yapılırken satır düzeni bakımından metne sadık kalınmıştır.

6. Metindeki dipnotlar yazarın gönderme yaptığı sözcük hakkında Farsça açıklama yapmaktadır. Yazar dipnot ibaresini sözcük köküne bitişirmiş, ekler bu ibareden sonra yazılmıştır.

7. “*Bula bula onun üzüne **gimi**, **tekin** ökünmeği.*” cümlesinde aynı anlama gelen “gimi ve tekin” sözcüklerinin üst üste kullanımlarına rastlanmıştır.

8. Sözlük kısmını oluştururken Farsça yazılmış Kaşkay Türkçesi Sözlüğü’nden faydalanılmıştır.

2. METİN HAKKINDA BİLGİLER

Allıncak Ulduzu adlı masal kitabı, Kaşkay Türkçesi ile kaleme alınmış ilk matbu eserdir.

Eser Hicri 1387 (M. 2009) yılında Fettane Muradi Karakani tarafından Şiraz'da yazılmıştır. 21x14 boyutlarındaki kitabın ön ve arka kapağında yazarın büyük annesi resmedilmiştir.

Kitabın giriş kısmında yazarın büyüklerinin ve yakınlarının destekleri için onlara teşekkür ile Doktor Hüseyin Muhammedzade Sıddık'ın Tahran Hicri 1387 (M. 2009) yılında yazdığı kitabı tanıtan bir önsözü yer almaktadır. Bu kısmı "İçindekiler" başlığı izler.

140 sayfadan oluşan bu kitapta, yazarın bir önsözüyle birlikte 16 masal bulunmaktadır.

Kitabın her sayfasında Kaşkayların süs amacıyla kullandıkları "gumpül"lerin resimleri yer almaktadır. Ayrıca her masalın başında o masalı tasvir eden karakalem resimler bulunmaktadır. Sayfa numaralarının yanında anlatılan masalın adı yazmaktadır.

Kitabın son sekiz sayfasında yer alan dipnotlarda Kaşkay Türkçesine ait 152 kelimenin Farsça açıklama ve karşılıkları verilmiştir. Ancak dipnotların sıralanmasında ve numaralanmasında bir takım düzensizlikler göze çarpmaktadır.

1. BÖLÜM

KAŞKAY TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. KAŞKAY SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ

“Kaşkay” sözcüğüne 18. yüzyıldan sonraki eserlerde rastlanmaktadır. Kelimenin anlamı tam olarak bilinmemekle birlikte birçok araştırmacı tarafından gerek etimolojik gerekse coğrafi açıdan çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Faruk Sümer’e göre Kaşkay adının kökeni şöyle açıklanmaktadır:

Kaşkay adının nereden geldiği katıyetle malum değildir. Türkçede kaşka; at, koyun ve sığır gibi hayvanların alnındaki akıtma demek olduğu gibi, Çağataycada parlak ve yiğit anlamlarına da gelmektedir. Kaşkay adının bunlardan biri ve bilhassa birincisi ile ilgili olması muhtemeldir. Buna karşılık kelimenin “kaçmak”tan geldiğine dair Kaçar devri müverrihlerinin sözlerini tasdik etmek mümkün değil gibi görünmektedir.¹

Mirza Bala, kelimenin “Kaşkay” şeklinde yazıldığını ve Kaşkay beylerinin bu söyleyişi koruyarak kullandıklarını belirtir. Ayrıca kelimeyi kaç- “fırar etmek” köküne bağlayarak “Kaçkay” olarak yazıldığını ifade eder.²

Ünlü Rus doğubilimcisi, Barhold’a göre de, Türkçede atın alnındaki beyaz ben anlamına gelen “kaşka” kelimesi “Kaşkay” adının da kökeni olabilir.³

Kaşgarlı Mahmut “Dîvânü Lûgat-it Türk” adlı eserinde “kaşga” kelimesi ile ilgili verdiği iki maddenin birincisinde; **“kaşga koy: başı ak, başka yerleri kara olan koyun”** ikincisinde; **“kaşga at: yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at”**; bunun bir adı da **“peçeli at”**tır. **Başının ortası ak olan deveye de böyle denir.**⁴

¹ Faruk SÜMER, “İran’da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 14 (1238).

² Mirza BALA, “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

³ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.7 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁴ Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lûgat-it-Türk* Çev: Besim ATALAY, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, C. I, s. 426.

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili bazı araştırmacıların görüşlerini şu şekilde vermektedir:

Sipihri: "Halaçlar Rum'dan İran'a geldikten sonra, onlardan bir kısım tayfa ayrılarak Fars'a göçtü. Rum vilayetinin Halacistan bölgesinden sakin olup kalan tayfalar, göçenleri "kaçgar" diye adlandırdılar. M. H. Fesaî, M. S. İvanov, N. A. Kielyakov vb. eserlerinde Sipihri'nin görüşünü tekrar etmişlerdir. Mes'ud Keyhan ise, bu kelimenin "göçmek"den geldiğini belirtmiştir. N. Field'in görüşü de Sipihri'nin ve M. Keyhan'ın görüşlerine yakındır. Balayan'a göre; "kaşkay" adının Kuzey Azerbaycan'da, Savalan'ın batısında bulunan Gaşgadağ ismiyle bağlantısı vardır. Morisden; mahalli kaynaklara dayanarak, "kaşkay" adının ilk defa Cani Ağa Kaşkai isimli, Şah Abbas'ın idaresinde makam sahibi bir şahıstan alındığını belirtmiştir. Oberling, "Alnı beyaz atın uğur getirdiğine inanılırdı. Bu batıl inançtan dolayı zamanla bu kabile fertleri "kaşkay atlılar" (atlarının alnında beyaz benek olan atlılar) adıyla tanındılar. Zamanla bu ad "kaşkaylı" (-lu ekinin Farsçadaki karşılığı "i" olduğundan dolayı "kaşkaylı > kaşkaî" olmuştur) şeklinde kısaldı." demektedir. B. Behmenbegi, kaşkay adının "kaşka" sözünden alınması fikrine işaret ederek: "Barthold veya bu fikri ileri sürenleri hatırlatarak, göçeri tayfa ve kabilelerin çoğu özlerini hayvanların adı ve rengi ile de adlandırmışlardır." tespitinde bulunmuştur.⁵

Şehram Ahur, bu konu ile ilgili görüşleri *Etimolojik Görüşler ve Etnografik Görüşler* olmak üzere iki alt başlığa ayırmış ve Etimolojik Görüşler kısmında; Mirza Hasan Han Fesai'nin bu kelimenin "kaç" ve "kayı" kökünden geldiği görüşünü savunduğunu ve onun bu görüşüne Demorgny ve Oberling'in de katıldığını, Azerbaycanlı tarihçi Mirali Seyidov ve Azerbaycanlı Türkolog F. Ağasıoğlu'nun da "Kaşkay" kelimesini "kaşka" ve "ay" ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir.⁶

Şehram Ahur, *Etnografik Görüşler* kısmında *Hakayik-i Ahbar-i Nasiri* Kitabındaki (Hurmoci 1343:100) bilgiyi aktararak; *Kaşkayların kökeni olarak "Kaşka" adındaki Yomut oymağından olduklarını ve bundan dolayı "Kaşkayi" olarak adlandırıldıklarını* yazmaktadır. Mesudi'nin "Kaşkay" adını Türkistan'daki "Kaşgar" adıyla alakalandırdığını ve Oberling'in de bu adı Azerbaycan'daki Gaşgadağ ve Özbekistan'daki Kaşka Derya ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir.⁷

⁵ Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s. 658.

⁶ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 21, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷ Age. s. 22.

Babek Cavanşir; İran'daki Kaşan–Keşan kentinin, Türkiye'nin Trakya bölgesinde yer alan Edirne iline bağlı Keşan ilçesinin, Karadeniz bölgesinde yer alan Kaçkar Dağı'nın ve Azerbaycan'da bulunan Goşgar Dağı'nın “Kaşkay” kelimesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir.⁸

Ayrıca Cavanşir, çeşitli Türk Dillerinde bu adın nasıl anlamlandırıldığını yazmıştır; “Özbek Türkçesinde de **Gaşga** kelimesi cesaretli ve korkmaz anlamına gelmektedir. Azerbaycan köylüleri arasında da cesaretli, korkmaz ve yiğit kişilere *Kaşka* denilmektedir. Azerbaycan'ın Muğan bölgesindeki Şahsevenlerin ağzında da “Dedesinin üzüne Gaşga olup” deyiminde geçen söz konusu kelime “karşı gelen” ve “baş kaldıran” yahut “ayaklanan” anlamına gelmektedir. Çağatay Türkçesinde *Kaşkay* kelimesi savaş sırasında atın alnına bağlanan araca denilmektedir.”⁹

Hüseyin Ciddi “Kaşkayı” kelimesini **Keş** ve **Kayı** kelimelerinden oluşan birleşik bir ad olduğunu söyler; **Keş** “kale” anlamında olan *Keş* şehrinin adından gelmektedir. “*Kayı*” kelimesi ise Oğuz boylarından olan *Kayı* boyunun adındandır. **Kayı** sözünün anlamı ise “sert ve dayanıklı”dır. Böylece **Kaşkayı** kelimesi “dayanıklı veya alınamaz kale” anlamına gelmektedir. Muzaffer Kahramani'ye göre ise, “*Kaşkay Eli Kafkas elindendirler. Şimdi de yaklaşık 20 bin aile Kafkas Derbend'inde Keşkay adı ile oturmaktadırlar. Kafkasın Derbend dağının bir yerinde Türkçe olarak şöyle yazılmıştır: “Burada oturuyor Keşkay Elleri”*”¹⁰

Henry Field; “Rivayete göre Moğol saldırısından kaçan Türkmenler Irak Acem'e ulaştıklarında onlardan bir grup kaçarak Fars'ta yerleştiler. Türkmenler bu grup için kaçanlar anlamına gelen “Kaşkayı” adını kullandılar.” demektedir.¹¹

Ferheng-i Farsi eserinde; “*Kaşka* kelimesi, korkmaz ve cesaretli anlamına gelen **kaşka** kelimesi ile bağlanılmaktadır. *Kaşkayı* ise cesaretli ve korkmaz *El* anlamına gelmektedir.”¹²

⁸ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.1-2 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁹ Age. s. 5-6

¹⁰ Age. s. 3-4

¹¹ Age. s. 4

“Kaşkay” kelimesi ile ilgili en yaygın görüş; alını beyaz at ya da beyaz alınlı at (alnında beyaz ben olan at) olan görüştür. Kaşkaylarda var olan at kültürü, onların hayatında atın önemli bir yeri olması ve iyi atlar yetiştirmeleri sebebiyle de bu görüş daha çok kabul görmektedir.

1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ

Kaşkay Türklerinin kökeni ve İran topraklarına nereden geldikleri hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Bu konu ile ilgili olarak araştırmacıların ortaya koyduğu bilgiler çeşitlilik göstermektedir.

Kaşkayların yazılı bir tarihleri yoktur. Şifahi olarak nesilden nesile nakledilen bir tarihleri vardır. Buna göre Cengiz Han’ın öncüleri arasında Çin Türkistan’ından gelerek Afganistan’a ve kuzey İran’a yayılmışlardır. İran’ın kuzeybatı sınırında Azerbaycan’da yerleştikten sonra 1600 yılları civarında güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir.¹³

Aslen Oğuz Türklerinin Kayı boyundan kopma bir uruk olan Kaşkaylar, Cengiz Han harekâtına katılarak Rızaye Gölü, Van Gölü, İrevan ve Nahçıvan çevresinde yerleşmişler ve bu dönemden itibaren burada yaşamaya başlamışlardır. Bundan 800 yıl önce baskı ve zulümlere maruz kaldıkları için küçük gruplar hâlinde İran’ın güneyine göç etmişlerdir. Safeviler zamanında büyük bir il olmuşlardır. Bu zamandan itibaren bunları bir süre Cani Ağa adlı bir kağan yönetmiştir.¹⁴ Birçok tanınmış Türkmen oymağının Afgan hâkimiyeti esnasında kendilerini onlara karşı korumak için kuvvetli Şahilu oymağının etrafında birleştikleri ve bu ili meydana getirmiş oldukları tahmin edilmektedir. Şahilu oymağı ise Sâve yöresindeki Halaçların Fars eyaletine göç etmiş bir kolu olup daha sonra Lur, Kürd ve Şullar’a mensup bazı küçük oymaklar da bu topluluğa katılmıştır.¹⁵

¹² Age. s. 7

¹³ Cengiz ORHONLU, “Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421 (29).

¹⁴ Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü –Jeokültürel Boyut-* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.

¹⁵ Faruk SÜMER, “Kaşkay” *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, Ankara, 2002, s. 21.

Kaşkayların asıl ana kütlesi, tahminlere göre, bugünkü yurtlarına Moğol veya Selçuklular devrinde gelmişlerdir. Kaşkayların Halacistan'dan Fars'a geldikleri kendilerince de kabul edilmekte olduğu gibi, içlerinde bugün bile 70 ailelik bir Halaç topluluğu yaşamaktadır. Kaşkayların Anadolu'dan buraya geldikleri de söylenmektedir. Nadir Şah'a dayanan söylence, Hamse illerinden birini oluşturan Neferlerin, Nadir Şah sarayının güçlü Türk beylerinden Hacı Hüseyin Han Nefer'in reisliği altında birleşmelerinden ve ona izafetle adlanmış olmalarından türetilse gerektir. Vaktiyle buralarını merkezlerinden biri hâline getirmiş olan Selçuklulara bağlı buldukları ve onlarla birlikte bu yöreye geldikleri hakkındaki söylence göz önünde tutulursa, Kaşkayların Moğollardan çok daha evvel gelmiş oldukları düşünülebilir.¹⁶

K. Kiorkadze, E. F. Shuler, Kapansyan ve M. Seyidov gibi birçok tarihçi Kaşkayların M. Ö. 2000 yıllarında "Küçük Asya'da Karadenizin güneyinde günümüz Erzincan, Tokat, Gümüşhacıköy ve Samsun istikametindeki geniş arazide" yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kapansyan, Seyidov ve Ağasioğlu, adı geçen Kaşkaylarla günümüzde İran'ın güneyinde yaşayan Kaşkayların "hem etnik hem dil mensubiyetlerine göre aynı boy" olduklarını tespit ederek onların Azerbaycan Türkleri olduklarını yazmışlardır."¹⁷

Bizzat kendi aralarında anlatılan bir rivayete ve pek çok ilim adamının ortak kanaatine göre tarihî hadiselerin zorlamasıyla Türkistan'dan göçüp Kafkasya'ya gelen Kaşkaylar uzun bir süre burada kaldıktan sonra Şah İsmail Safevi döneminde ülkenin güvenliğini temin için bu bölgeye yerleştirilmişlerdir.¹⁸

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili çeşitli araştırmacıların görüşlerini şu şekilde sıralamıştır:¹⁹

Fesaî, Kaşkayların menşei hakkında şu görüşlere yer verir: "Kaşkayların, Irak ve Kum'un çevresinde bulunan Halaçlardan olduğunu, sonra onlardan ayrılıp, Fars'a göçen Halaçlar iki kola

¹⁶ Mirza BALA "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

¹⁷ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 22-23, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁸ Ali KAFKASYALI, *İran Türkleri* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.

¹⁹ Muhittin ÇELİK "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 659-660.

ayrıldılar. Onların bir kısmı yerleşik hayata geçerek Halaç adını da korudular. Konar göçer olan ikinci kısım Kaşkay İli bölgesinde yaşıyorlar. Azerbaycan seyyahı Zeynelabidin Şirvanî, Kaşkayların Türk tayfalarından olduğunu ve Cengiz zamanında Fars'a göçtüklerini yazmaktadır. M. Keyhan ise eserinde, "Tarihçilerden bazıları, Kaşkayların Anadolu'dan İran'a göçtüklerini, bir kısmının da Cengizhan devrinde Turan'da yaşadıklarını, sonra Nadir Şah'ın emriyle İran'a göçürüldüklerini yazmaktadır. İsmayil Buşehrî de, buna yakın görüşler ileri sürmüştür. Said Nefisi, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas Safevî tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, Kafkasya'dan İran'a göçürülme sebebinin de 1607-1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı esnasında Kaşkayların ve Kacarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu, bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır. Dr. Haşmetullah Tabibî, Bartold'dan şu görüşleri aktarmaktadır: "Kaşkay aşireti, Moğolistan'dan ve Türkistan'dan Cengiz'in ordusundan ve yağmasından kaçarak bu topraklara gelmiştir. Franc-Jean Shor, "Kaşkaylar, Cengiz Han'ın öncüleri arasında Çin Türkistanı'ndan gelerek Afganistan'a ve Kuzey İran'a yayıldılar. İran'ın kuzeybatı sınırında, Azerbaycan'da yerleştikten sonra 1600'lü yıllarda güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir." demektedir. V. Minorsky, Kaşkayların esas kütesinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında buralara yerleştirilmiş olmaları gerektiği görüşündedir. T. E. İbrahimov, Kaşkayları Azerbaycan Türklerinden kabul ederek, Cani Ağa Kaşkai tarafından dönemin siyasi ve sosyal şartları içerisinde bir üst kimlik olarak "Kaşkay" adı altında bütün aşiretlerin büyük bir il birliğine çevrildiğini yazmıştır. Bu adı almalarının da Cani Ağa'nın şahsıyla ilgili olduğunu belirtmektedir."

Aşiretler arasında bulunan diğer bir rivayet şudur: XIII. yüzyılda İran'a vardıklarında Kafkas eteklerine yerleşmişlerdir; Akkoyunlular ahfadları olup uzun bir zaman Erdebil etrafını kuşatan ülkelerde oturmuşlardır. XVI. yüzyılın ilk yarısında Şah İsmail zamanında Güney İran'a nakledilmişlerdir. Oraya gitmeleri güney topraklarını Portekiz entrika ve fesadına karşı korumak üzere Şah İsmail'in teklifi üzerine olmuştur. Bunun üzerine Basra Körfezinde sahilleri olan Fars eyaletine gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşme kuzey ve güney yönlerinde devam eden mevsimlik yaylak ve kışlak hareketleri şeklinde olmuştur.²⁰

Melek Mansur Han, Kaşkayların XIII. yüzyılda İran'a geldiklerini (Cingiz Han döneminde) ve Kafkaslarda daha sonra da Erdebil bölgesinde yerleştiklerini belirtmektedir. Kendilerini Akkoyunlular'dan sayan Melek Mansur, Kaşkayların XVI. yüzyılda Şah İsmail'in isteği üzerine Portekizlerin İran'a saldırmasını

²⁰ Cengiz ORHONLU, "Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421-422 (29-30).

durdurmak için Basra Körfezinin kıyılarına göç edip Fars eyaletinde yurt tuttıklarını söylemiştir.²¹

1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ

Kaşkay Türklerinin kökeni, nereden geldikleri nereye göçürüldükleri hakkındaki bilgiler dışında İran siyasi hayatında nerede yer aldıkları da önemlidir. Güçlü bir geleneksel yapıya sahip olan ve idari yapılarından taviz vermeyen Kaşkay Türklerinin birlik ve beraberliği tarih boyunca parçalanmaya çalışılmış, bu şekilde asimile olmaları ve İran'da yaşayan diğer toplumlarla birlikte Farslaştırılması amaçlanmıştır.

Kaşkay İli'nin birleşerek bağımsız bir kimlik kazanması Safeviler'in sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Kaşkay İli'nin oluşturulmasının Şah Abbas zamanında Cani Ağa Kaşkayı tarafından olduğu söylenilmektedir.²² Kaşkaylar'ın ilk büyük ilhanları Hasan Han ile kardeşi İsmail Han'dır. Bu ilhanlar Kerim Han Zend (ö. 1779) ve halefleri zamanında yaşamışlardır. Fakat Zend devrinin sonlarına doğru bilinmeyen sebepler yüzünden Hasan Han'ın eli kesilmiş ve kardeşi İsmail Han'ın da gözleri çıkarılmıştır.²³

Kaçar hâkimiyetini kurmak amacıyla 1788 ve 1792 yıllarında Kirman ve Şiraz'a saldıran Ağa Muhammed Han Kaşkayların bir kısmını Mazenderan, bir kısmını ise Bahtiyari mıntikasına sürgün etmiştir. Ayrıca İl'in reisini tutukladıktan sonra on üç yıl boyunca kendi sarayında rehin almıştır. Ancak Fathali Şah Kaçar döneminde (saltanatı: 1797-1834) Kaşkay İl'i tekrar eski konumunu elde edip İran'ın güneyinde birinci güç haline gelmiştir.²⁴ Kaçarlar döneminde başkentin Tahran'a taşınması ile Fars bölgesindeki Türk boşluğundan ve Zendiye Devletinden geriye

²¹ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 25, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

²² Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s. 65 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

²³ Faruk SÜMER, "Kaşkay", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C: 25, 2002, Ankara, s. 21.

²⁴ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 27, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

kalan güç birikiminin bir bakıma mirasçısı olmalarından ötürü Kaşkaylar Fars bölgesinin en egemen gücü haline gelmişlerdir. Kaşkayların güçlü konumda olması Ebiverdi, Afşar, İnanlı, Baharlı ve Nefer gibi diğer Türk tayfalarının da onlara katılmalarına neden olmuştur. Aynı zamanda Halaç gibi güçlü Türk tayfalarının da çözülmesi ile yeni tayfalar da Kaşkaylara katılmışlardır.²⁵

İran hükümetince yürütülen Farslaştırma politikası Kaşkay tarihinde felaketlere ve onların nüfuslarının azalmasına neden olmuş ayrıca ekonomik bunalımlara yol açmıştır.

1871’de Kaşkayların elindeki bütün topraklar zorla alınarak, yerleşik hayata geçmeye zorlanmışlardır. Aşiretin büyük bir kısmı verimsiz ve çorak arazilere iskan edilirken, ellerinden alınan verimli ziraat alanları ile gür ve yeşil otlaklar ise, Fars aşiretlerine dağıtılmıştır. Verimsiz ve çorak arazilerde iskana zorlanan Kaşkayların, kısa sürede sağlıkları bozulmuş ve bu sırada vukû bulan salgın hastalıklar sebebiyle de çok sayıda hayvan ve insan kaybına uğramışlardır.²⁶ Ancak bu son olmayacaktır, daha sonra Rıza Şah döneminde de Kaşkaylar aynı uygulamaya maruz kalacaklardır.

Kaşkayların İran siyasi tarihinde yerlerini aldıkları dönem XIX. yüzyılın sonları ve 1905-1911 İran İhtilali dönemidir. İlginçtir, Kaşkaylar göçebe olmalarına karşın, diğer Türk göçebelerinden (Türkmen ve Şahseven) farklı olarak ihtilal yanlısı bir tutum sergilemişlerdir.²⁷ Meşrutiyet devrimi de denilen bu dönemde Kaşkayların İlhanı İsmail Han Savlet’üd-Devle’dir.

Savlet’üd-Devle, aşırı bir İngiliz düşmanıdır. İngilizler defalarca kendisine anlaşma önermesine karşın olumsuz yanıt almışlardır. Öte yandan Savlet’üd-Devle’nin İngilizler açısından büyük önem arzeden Fars bölgesi üzerindeki siyasi varlığı, onların İran’daki politikalarını engellemektedir.²⁸ 1911’de İngiltere ve Rusya İran’ı işgal etmişler, İngilizler İsfahan ve Şiraz kentlerinde askeri kışlalar

²⁵ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s. 70 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

²⁶ Behçet Kemal YEŞİLBURSA, “Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları”, *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 356 (36).

²⁷ Aygün ATTAR (Haşımzade), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

²⁸ Age. s. 332-338.

açmışlardır. 1913’de Fars Ostanında İsmail Savlet’üd-Devle Kaşkayi önderliğinde aşiretler ayaklanması olmuştur. Bu anti-emperyalist Kaşkayi ayaklanmasının bastırılmasında İngiliz ajanı ünlü feodal Qavamülmülk, Lor Bahtiyari boyları ile birlikte Azeri Hamse aşiretlerini de kullanabilmiştir. Bu ayaklanmada Kaşkayiler İran’ın güneyinde yerleşmiş İngiltere işgal kuvvetlerini yenebilmişlerdir.²⁹

Birinci Dünya Savaşı başladığında İran’ın tarafsızlık ilan etmesine bakılmayarak, kuzeyi Rus, güneyi ise İngiliz işgalcileri tarafından işgal olunmuştur. Bu durum gitgide Kaşkaylar ve Tengistanlılar başta olmak üzere güneydeki halkın İngiltere karşıtı bir duruma gelmelerine neden olmuştur.³⁰ 1915 yılında İngilizlerin Buşehr liman çıkartması bölgede büyük tepkilere neden olmuştur. Ardından Tengistan, Deşistan, Kazerun ve Şiraz boyunca İngiliz birlikleri yerel birliklerle şiddetli çatışmalara girmişlerdir. İngilizlerin bu direniş karşısında büyük yara almaları, onları Kaşkaylarla bir ittifaka zorlamıştır. Bunun üzerine Savlet’üd-Devle ile görüşen bir İngiliz heyeti ilhana 25 bin sterlin değerinde rüşvet önermesi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır.³¹

1916’da Percy Skyes başkanlığında, İngiltere, Hintli asker ve İngiliz subaylarının denetlediği bir güç oluşturulmuştur. “Güney İran Polisi” (SPR) adıyla tanınan bu güç, İngiltere yanlısı Bahtiyari ve bazı aşiretlerin de desteğini sağlamıştır.³² I. Dünya Savaşının son yıllarında İran’ın güneyi İngilizlerin Güney İran Polisi (SPR) tarafından işgal edilmiştir. Bu işgale tepki olarak 1917-1918’de başta Kaşkayi aşireti olmak üzere bu bölgede yaşayan aşiretler İran tarihinde gerçekleşmiş en büyük anti-emperyalist savaşıma girişmişlerdir. Kaşkayi silahlı birlikleri SPR’a saldırmış, onlara büyük zayıat verdikten sonra, Şiraz kentine saldırmış, Firuzabad kentini fethetmiştir. Bu hareket sonunda İngilizlerin modern silahlarla donatılmış kuvvetlerince bastırılabilmiştir.³³ 1919 yılında başlayan

²⁹ Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 291.

³⁰ Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 30, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

³¹ Aygün ATTAR, (Haşimzade), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

³² Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 30-31, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

³³ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997 s. 293.

müzakereler sonuncunda İngilizlerle anlaşma sağlanmış ve 1920’de İngilizler, İran topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır.

Anlaşmanın yapılması ile Savlet’üd-Devle Firuzabad’da yerleşmiştir. Onun siyasi işlere katılması yasaklanmış ve Serdar İhtişam da Kaşkaylar’ın resmi İlhan’ı olarak tanınmıştır.³⁴ 1923’de Savlet’üd-Devle Tahran’a sürülmüş ve Merkezi devlet Kaşkayileri silahsızlandırmaya başlamıştır.³⁵

1925’te Kaçar sülalesine son vererek Pehlevi krallığını kuran Rıza Şah Kaşkaylar dahil bütün aşiretlere karşı “zorla tehcir”, “il teşkilatını bozma” ve “asimilasyon” aşamalarından oluşan üçlü bir uygulamaya başvurmuştur.³⁶

1930 yılları Kaşkaylar için oldukça ağır ve zor geçmiştir. Rıza Şah’ın göçebeliğe karşı uyguladığı politika Kaşkayların durumunu oldukça zorlaştırmış, çok sayıda boy ve uruk yerleşik hayatı benimsemeye mecbur edilmiştir. Bu da ekonomik olarak Kaşkay İli’nin buhranına neden olmuştur. Zira çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan, at ve devenin ölümü, hayatlarını hayvancılıkla idame ettiren topluma vurulmuş bir darbedir.³⁷

Bütün bu yapılanlara tahammül edemeyen Kaşkaylar Savlet’üd-Devle’nin hükümet tarafından tutuklanmasının ardından Hatice Bibi’nin (Savlet’üd-Devle’nin eşi) önderliğinde ayaklanmış (1929-1931), Şiraz şehrini kuşatmış Kazerun’u ele geçirmişlerdir. Ayrıca güney yollarının birçoğunu da kendi denetimleri altına almışlardır. Kaşkayların yanı sıra bölgede diğer aşiretler de (o cümleden Hamse İl’i) merkezi hükümete karşı ayaklanmışlardır.³⁸ Devletin genel af ilan etmesi ve Savlet’üd-

³⁴ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s. 168 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

³⁵ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997 s. 293.

³⁶ Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 32, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

³⁷ Aygün ATTAR, (Haşimzade), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

³⁸ Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 33, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Devle'nin serbest bırakılması ile ayaklanma son bulmuştur. Daha sonra Tahran'da hapse atılan Savlet'üd-Devle 1932'de Rıza Han hapsinde öldürülmüştür.³⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile İran tekrar İngiltere ve Rusya tarafından işgal edilmiştir (25 Ağustos 1941). 16 Eylül'de ise Rıza Şah, saltanattan istifa etmek zorunda kalmış ve oğlu Muhammed Rıza tahta geçmiştir.⁴⁰ Rıza Şah'ın tahttan uzaklaştırılması üzerine İlhan Savlet'üd-Devle'nin oğulları İran'a geri dönmüşlerdir. Bunlardan Nasır Han, bu sırada hapisanede ölen babası Savlet'üd-Devle'nin yerine ilhan seçilmiş ve Kaşkayların yönetimini ele geçirmiştir. Onun zamanında Kaşkay İl'i, kendilerine sığınan Alman ajanların çok köklü geleneklerden dolayı İngilizlere teslim edilmemesi üzerine büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardır. Fakat bu durum Türk elçisinin aracılığıyla atlatılmıştır. (1943)⁴¹

Savaşın yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilen İran hükümeti, bu defa Kaşkayların yaylaklarını ellerinden alarak göç yapmalarını yasaklamıştır. Böyle bir karara uymanın kendilerinin sonu olacağını ve bunun bir Farslaştırma politikasından başka bir şey olmadığını çok iyi bilen Nasır Han, hükümete “Gücünüz varsa bizi yolumuzdan alıkoyun” diyerek aşiretini Zagros ve Elbruz dağlarındaki yaylalara göç ettirmiştir. Bu sebeple Kaşkayları imha etmek üzere gönderilen ordunun müthiş bir bozguna uğratılması, hükümetin de hayallerinin sonu olmuştur. Sonuçta, fırsatı ganimet bilerek el koyduğu yaylakları tekrar geri veren hükümet, Kaşkaylarla ilgili tüm yasakları da kaldırmıştır.⁴²

1945'te güney aşiretleri, Kaşkayı v.s. ayaklanmış ve bu ayaklanma bütün güney İran'a yayılmıştır. Bu ayaklanmanın amacı, askeri rejim ve olağanüstü hale son verilmesi, aşiretlerin özerkliğinin tanınması, özerk aşiret yönetimi İlhan'lığın tekrardan kurulması, zorunlu silahsızlandırılmanın durdurulması, vergilerin azaltılması, aşiretlerden zorunlu askerliğin kaldırılması, zorunlu giysilere tepki ve milli giysilerin özgür olarak giyilmesi olmuştur. Merkezi devlet, uçak, zırhlı

³⁹ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 293.

⁴⁰ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 34, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁴¹ Faruk SÜMER, “Kaşkay”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C: 25, 2002, Ankara, s. 21.

⁴² Behçet Kemal YEŞİLBURSA, “Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esaları”, *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 357-358.

donatımlı orduyla bölgeye saldırmıştır. Aşiret liderlerine rüşvet vererek ve aralarında anlaşmazlıkları körükleyerek, onları bölmeyi başarmış ve ayaklanma tam olarak 1945’de bastırılmıştır. Daha sonra aşiretler silahsızlandırılmış, askeri yönetim kurulmuş, aşiretlerin yaylak-kışlak göçü yasaklanmış ve zorla yerleştirilmeye ve Farslaştırılmaya tabi tutulmuşlardır.⁴³

1950’de milliyetçi Azeri Dr. M. Musaddık başbakan olmuştur.⁴⁴ Kaşkaylar Dr. Musaddık’a destek vermiş, İlhan Hüsrev Han Meclise temsilci olarak seçilmiştir.⁴⁵

Kaşkayiler 1953’de Azeri başbakanın anti-empyralist içerikli İran petrollerini millileştirme hareketine destek vermişlerdir.⁴⁶ Ancak, 1953 yılında Musaddık’ın bir darbeyle indirilmesi, ardından 1956 yılında Kaşkaylara karşı Muhammed Rıza’nın başlattığı politika çok sayıda Kaşkayın ülkeyi terk etmesi, bazılarının Pehlevi ordusu karşısında savaşarak ölmesi, büyük bir kısmının da yerleşik yaşamı benimsemesi ile neticelenmiştir.⁴⁷

1959’da “Ak Devrim” adıyla tanınan reformlar programı meclis tarafından kabul edilmiş ve Muhammed Rıza Şah 1962 yılından itibaren bu reformları uygulamaya başlamıştır. “Ak Devrim reform planında özellikle aşiretlerin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Toprak reformları ve orman ve meraların millileştirilmesi bu planda Kaşkayları ilgilendiren başlıca reformlardır. Bu uygulamalar Kaşkay topraklarını devlete ve köylüye devrederken Kaşkayların göçebe yaşamlarını bütünüyle engellemektedir.⁴⁸

1963 yılında İran hükümetinin merkezi idareyi güçlendirme çalışmaları sırasında Kaşkaylar üzerine karadan ve havadan girişilen geniş bir harekât sonucu

⁴³ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 296-297.

⁴⁴ Age. s. 297.

⁴⁵ Aygün ATTAR (Haşimzade), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

⁴⁶ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 297.

⁴⁷ Aygün ATTAR (Haşimzade), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

⁴⁸ Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 37, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

bütün silahlar toplandığı gibi başta İlhan Nasır Han olmak üzere aile mensupları ikinci defa İran'ı terk etmeye mecbur bırakılmıştır.⁴⁹

1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca ilhan ailesi tekrar yurduna dönmüştür. Yeni rejim, han ailesinin evvelce sahip olduğu başlıca hakları geri vermiştir.⁵⁰ Sözde toprak reformları adı altındaki soykırım 1980'de şekil değiştirmiştir. Önceki yönetimler gibi Humeyni yönetimi de Kaşkaylara serbest yaşama hakkı tanımamıştır. Humeyni yönetimi işe, büyük lider Hüsrev Han'ı parlamentodan atmakla başlamıştır. Meydana gelen bir dizi olay sonucunda vatan haini olarak suçlanan Hüsrev Han tutuklanmış ve girişilen tüm kurtarma çabalarına rağmen, Humeyni cellâtlarınca idam edilmekten kurtarılamamıştır. Ayrıca Humeyni yönetimi, Irak'la uzun yıllar devam eden savaşında cephenin ön saflarına kasıtlı olarak Türk asıllı askerleri göndermekle açıkça soykırım yapmıştır.⁵¹

Bugün, Kaşkayların göçebe yaşamı büyük ölçüde engellense de, kendi varlıklarını korumak uğrunda yoğun bir kimlik mücadelesi vermektedirler. Kaşkaylar diğer İran halkları gibi hiçbir medeni, kültürel, hukuki hakka sahip değillerdir. Bunun yanında eğitim olanaklarının da son derece sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Buna rağmen etkin olan boy kimliği Kaşkaylar arasında en bağlayıcı öge olarak milli kimliği ayakta tutmaktadır.⁵²

1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN NÜFUSU

Kaşkayların nüfusu ilk defa 1807-1809 yıllarında Fransız Juber tarafından 12-15 bin olarak gösterilmiştir. Lord Kirzon, Kaşkayların 1870 yılında 60 bin aile olduğunu ve 120 bin silahlı atlı verebildiklerini belirtmektedir. 1868 yılında Kaşkay İlhanı Muhammed Kulu Han vefat ettikten sonra çıkan kargaşa ve çarpışmalara ilaveten kuraklığın da tesiriyle Kaşkayların bir hayli zayıfladığını, bu sayının 20 bin

⁴⁹ Faruk SÜMER, "Kaşkay" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C: 25, 2002, Ankara, s. 21.

⁵⁰ Agm. s. 21.

⁵¹ Behçet Kemal YEŞİLBURSA, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esaları", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 359.

⁵² Aygün ATTAR (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

aileye kadar (1890 yılı itibarıyla) düştüğünün kaydetmiştir. Shooten, Kaşkaylı Hüsrev Han'dan nakille, Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.⁵³

1894'te buradan geçen Tumanskiy 12.000 aile olduklarını Kaşkayların kendilerinden duymuş ise de, bizzat Kaşkay reisleri bunu 24.000 aile olarak göstermişlerdir. B. V. Miller'in verdiği 1906 yılına ait rakamlara göre, 35.000 aile olarak gösterilen Kaşkayların, 1914'te diğer gezginler tarafından, 55.000 aileden ibaret oldukları saptanmıştır. Bunlar aynı yılda 20.000 savaşıçı çıkarmakta idiler.⁵⁴

M. E. Resulzade 1912 yılında yazdığı yazısında Kaşkayların 350.000 nüfusa sahip olduklarını söylemiştir.⁵⁵

Fars eyaletindeki aşiretlere ve bu arada Kaşkaylara ait bilgi veren ve 1913'de yayınlanmış bir yazıda (G. Demorgny, Les réformes administratives en Perse, Les tribus du Fars, RMM, c. XXII (1913), s. 92-100) 64.300 hane oldukları kaydedilmektedir. Her hane (aile) beş nüfus olarak hesap edilirse 313.500 olarak bir sayı elde edilmektedir. Kaşkayların o tarihte 19.000-20.000 kadar süvari asker çıkardıkları da gene aynı yazıda kaydedilmiştir. 1932'de yayınlanmış olan Mes'ud Keyhan'ın eserinde ise 30.330⁵⁶ hane (aile) olarak kaydedilmiştir ki gerçek sayılarını bildirmekten çok uzaktır. Kaşkay İlbeyi olan İlhanı (reis) Nasır Han'ın kardeşi Malik Mansur 1955'te Kaşkayların 400.000 kişi olduğunu söylemektedir.⁵⁷

Buşehrî 1941 yılı itibarıyla Kaşkayların nüfusunu 200 bin olarak vermiştir. Rükzade, 1948 yılı itibarıyla, Kaşkayların yaşadığı geniş coğrafyayı da göz önünde tutarak, Kaşkayların nüfusunu 500 bin olarak vermiştir. Balayan, 1960'ta Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.⁵⁸

⁵³Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 20, Ankara, s. 663.

⁵⁴Mirza BALA, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

⁵⁵Mehmet Emin RESULZADE, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebülürreşad'daki Yazılar)* Hazr. Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım – Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993, İstanbul, s. 39.

⁵⁶Mes'ud Keyhan'ın belirttiği bu sayı Muhittin Çelik'in makalesinde 30.150 aile (150-160 bin kadar) olarak verilmiştir.

⁵⁷Cengiz ORHONLU, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, S. 56, 1966, Ankara, s. 425 (33).

⁵⁸Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 20, Ankara, s. 663.

Kaşkayların gerçek sayılarına dair İran kaynaklarında kesin bir bilgi bulmak zordur. Eski tahmini rakamları tekrarlayan İran kaynakları 90 tayfa halinde 30.000 aileye yakın olarak gösterilen Kaşkayların milliyetlerini şüphe altına alacak bozgunculuktan da sakınmamaktadır. Birinci Dünya Savaşına rastlayan yıllara ait Türk kaynaklarında Kaşkay Türkleri 350.000 olarak gösterilmiştir. Aynı bilgiye göre, bunlar 40.000-50.000 atlı çıkartmaktadır. Birinci Dünya Savaşına kadar 9.000.000'u geçtiği sanılan İran'ın nüfusu, 1930'a doğru 17.000.000 olarak gösterildiği için Kaşkayların da o oranda bir artış göstermeleri gerekmektedir. 1953'te, İran başbakanı Muhammed Musaddık'ı Şaha karşı savunmak için 70.000 atlı çıkarmaları bu artışı göstermektedir.⁵⁹

1976 yılında İran resmi kaynaklarına göre, Fars eyaletinin 2.020.947 nüfusa sahip olduğu ilan edilmiştir. Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaylar, eyalet nüfusunun %60'dan fazlasını oluşturmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Fars eyaletinde 4.000.000 kişi yaşadığı göz önüne alınırsa, Kaşkayların nüfusunun (bazı diğer Türk unsurları çıkardığımızda) rahatlıkla 1.500.000-2.000.000 olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayıya ülkenin diğer eyaletlerinde yaşayanları da dahil edersek, Kaşkayların nüfusunun verdiğimiz rakamların altında olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.⁶⁰

Blaga, "İran Halkları El Kitabı" adlı eserinde Kaşkay Türklerinin İran Azerileri içindeki oranını % 7.15, İran nüfusuna göre oranını da % 1.85 olarak vermiştir.⁶¹

2001 yılı itibariyle Kaşkay Türklerinin önemli bir kısmının yerleşik hayata geçtiği göz önüne alınırsa nüfusun sanılanın çok üzerinde olduğu anlaşılacaktır. Yine 2001 yılı itibariyle İran'ın nüfusunun yaklaşık 70 milyon olduğu hesaba alınırsa Kaşkaylar en kötümser tahminle bu nüfusun % 3.5 oranını temsil ettiklerinde varılan

⁵⁹Mirza BALA, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

⁶⁰Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 20, Ankara, s. 663.

⁶¹Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*, 1997, s. 275.

rakam yaklaşık 2,5–3 milyondur. Bu rakama yerleşik Kaşkayların önemli bir kısmının nüfusu dahil değildir.⁶²

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kaşkayların nüfusu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Gerek yerli gerek yabancı kaynaklarda nüfusu hakkında tahmini bilgiler söz konusudur. Bu tahminler de onların savaşa gönderdikleri atlı asker sayısı, aile sayısı, bugünkü İran nüfusu ve İran nüfusunun büyüme yüzdesi üzerinden yapılmaktadır. Bu da bize sağlıklı bilgiler vermemektedir.

1.5. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYA

Kaşkayların bugün yaşadığı bölgenin son zamanlara kadar resmi adı İl-i Kaşkaî (Kaşkay İli) idi. Fakat bu bölgenin adı daha sonra İran hükümetlerince Fars bölgesi olarak değiştirildi. Ancak, Kaşkayların yaşadığı bölge hala halk arasında İl-i Kaşkaî olarak bilinir.⁶³

Kaşkay Türkleri, İran'ın Fars eyaletinde konar göçer olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yayıldıkları bölge 186.180 bin km² gibi geniş bir alanı içine almaktadır. Zagros dağlarının birbirine girmiş yükseklikleri ile körfez sahilleri bu ilin sınırlarını çizmektedir. Fars eyaletinin merkezi Şiraz'dır.⁶⁴

Fars eyaletinde, yazın ve kışın göçüp-konmağa uygun çok geniş bir alan kaplayan Kaşkay Türkleri, yıllık göçlerinde, diğer komşularına göre, daha uzaklara giderler. Kışlakları Basra körfezi yakınındaki Cilahdar'a kadar uzanır; yaylakları ise, kuzeye doğru, Bahtiyari aşireti ile temasa geldikleri, Kumışa civarına kadar, 350 km'yi geçer. Kaşkay Türklerinin göç ettikleri alan, 1291 tarihinde İran hükümeti tarafından, Vilayet-i Kaşka'i adı altında, ayrı bir idari bölgeye ayrılmış ve tahminen

⁶²Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s. 187, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁶³Muhittin ÇELİK, "İran'daki Kaşkay Türkleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.5, Bahar, 1998, s. 207.

⁶⁴Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, 2002, Ankara, s. 660.

300 yerleşim birimini içine alan 15 kazaya bölünmüştür.⁶⁵ Kışı, umumiyetle İran körfezinin yanındaki bölgede, yazı İsfahan eyaleti sınırında geçirirler. Bu suretle Kaşkayların enine boyuna yayıldıkları bölge, yarım ay şeklindeki Kara-Ağaç ırmağı kıyıları boyunca uzayan saha ile buraya giren, kesif nüfuslu Arab, Ferrasbend, Firuzabad, Hineşur kasabalarını ve İsfahan-Şiraz yolu batısındaki çevre ile Şikanrud ve Melbur ırmaklarının üst mecrasını, sınırları içerisine almaktadır.⁶⁶

Kuzeyde: İsfahan Eyaleti ve Burucen vilayetleri (Çahar Mahal-Bahtiyari), Kuzey-Doğuda: Ebergu Kasabası, Yezd Eyaletindeki Herat ve Mervdeşet kasabaları, Doğuda: Kirman Eyaletindeki Şehr-i Babek ve Sircan vilayetleri, Güney-Doğuda: Hormozgan eyaletindeki Hacıabad, Saadetabad, Fin Kasabaları ve Bender Abbas'taki Hemir limanı (Bender Hemir), Güneyde: Basra Körfezi sularına kadar. Buşehr'deki Deylem Limanından Hormozgan'daki Lenge Limanına kadar yaklaşık 585 km uzaklıkta olan düz yol ile sınırlanmıştır, Batı ve Kuzey-Batıda: Huzistan'daki Behbahan, Ağacari, Serheddat, Ramhormoz, Kohgiluye, Boyer Ahmet'in yaylalarında yerleşen Geçsaran, Başt, Dogonbedan ve Boyer Ahmet Vilayetine kadar sınırlanmaktadır.⁶⁷

Günümüzde Kaşkay İl'i İran'ın merkezi ve güneyinde bulunan yedi Ostan'daki (eyalet) çok geniş arazide yayılmış durumdadır. Kaşkayların bölgedeki dağılımı şöyledir:

1. Buşehr Ostan'ı; 37653 km².
2. Bender Lenge Şehrestan'ı (ilçesi); 21340 km².
3. Behbahan ilçesi; 3815 km².
4. Ramhormoz ilçesi; 4313 km².
5. Bručen ilçesi; 4413 km².

⁶⁵Mirza BALA, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

⁶⁶Ahmet CAFEROĞLU, "İran Türkleri" *Türk Kültürü Dergisi*, S. 50, 1966, Ankara, s. 126 (30).

⁶⁷Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.36, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

6. Semirom ve Kamşe (Şehreza) ilçeleri; 9173 km².

7. Fars Ostanı–Neyriz, İstehbanat ve Fasa'nın dışında-: 111852 km².⁶⁸

Yayla Bölgesi; bu bölge aşağı yukarı Şiraz'ın güneyinden bölgenin en son kuzey uçlarına kadar devam eder. Sepidan, Gomşe, Burucen, Semirum, Abade ve Mervdeşt vilayetlerinden oluşmaktadır. Kışlak Bölgesi; ülkenin güney ve güneybatısındaki geniş ve sıcak mıntıkadan, Basra Körfezine kadar uzanmaktadır. Söz konusu bölge ülkenin güneyindeki dört eyalette yerleşen Lar, Cehrum, Firuzabad, Kazerun, Memeseni, Behbahan, Geçsaran, Dogonbedan, Ramhormoz, Buşehr, Kengan, Deştestan ve Deyir vilayetlerini kapsamaktadır. Orta ve Ayırıcı Bölge; Şiraz Yöresi, Erjen Çölü (ovası) ve Mervdeşt'in güneyi; bu bölge hemen hemen bütün yıl boyunca kullanılabilir otlaklara sahiptir. Gomşe kentini en kuzey ve Lenge limanını en güney nokta kabul edersek bu alan 26/35 ve 32 derece kuzey enlemleri arasında yer alarak ülke yüzölçümünden 5/25 oranında bir alanı kapsar. Aynı ile Kaşkay Türklerinin yaşadıkları Ramhormoz'u en batı, Darab'ı ise en doğu bölge olarak düşünürsek 49/30 ve 54/32 derece doğu boylamları arasında yer alır.⁶⁹

Kaşkayların yaşadıkları kuzey kesimleri, birbirine girmiş yüksek (1500-2000 metre) dağlar ve tepelerle kaplıdır. Buralarda yaz mevsimi kısa ve ılımlı, kış mevsimi ise uzun ve soğuktur. Bölge (kuzey) büyük ölçüde Zagros mıntikasının su kaynağı ve ırmakların yoğun olduğu yerdir. Bölgenin yıllık normal sıcaklığı 10 ile 15 derece arasındadır. Doğudan, Zagros dağlarının bitimi ile sınırlıdır. Dağların bitiminde ise İran'ın bozkırları başlar. Yezd, Kirman ve Hürmüzgan eyaletleri doğudan; kuzeybatı ve güneydoğuda ise çöller bu bölgeyi kuşatmıştır. Güneyden, Fars Körfezi sularına ulaşmaktadır. Genel olarak güney kesimler, Arabistan ve Fars körfezinin sıcaklığından etkilenmektedir. Bölgede kar yağışı ve don görülmez. Bazen bu bölgede şiddetli yağmurlar neticesinde yüksek rutubet olur ve bunun sonucu bereketli otlaklar biter. Yazları ise oldukça sıcak ve kurak geçer. Batıdan, Hazistan

⁶⁸Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 14-15, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁶⁹Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.35-36, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

bozkırı ve Bekir Ahmed, Güney Kehligeviye ile sınırlıdır. Burada da şiddetli yağmurların etkisiyle kışlak için yeşillik oldukça boldur. Kaşkay İli'nin doğal sınırları dört bozkır, su, yüksek dağlar ve sık bitki örtüsü bu bölgeyi dört yandan kuşatmıştır. Ayrıca bölgenin iklim şartları üzerinde de bu doğal kuşatmanın büyük etkisi vardır. Bölgenin siyasi sınırları daha çok kuzey ve kuzeybatı taraflarını çizer. Bu sınırlardan itibaren ise Bahtiyari, Lor, Bayer Ahmedi ve civar aşiretlerin sınırları başlar.⁷⁰

Günümüzde “Vilayet-i Kaşkayî”nin birçok arazisi hükümet tarafından gasp olmuş veya Tat ve Lorlara verilmiştir. Ancak Kaşkay uruğu bugün bile İran'ın güneyindeki en geniş araziye sahiptir.⁷¹

1.6. KAŞKAY TÜRKLERİNİN GELENEKSEL İDARİ TEŞKİLATI

Kaşkayların geleneksel idari yapısı genel olarak en üstten en aşağıya doğru, el, tayfa (boy), tire, oba (bonku) ve bazen de bonkudan ayrılan bir kol olan beyle (bile) şeklindedir. Bu teşkilatların da başında sırasıyla; İlhan (Han ve İlbeyi), Kelanter, Kethüda ve Aksakallılar yer almaktadır.

1.6.1. İL (EL) – İlhan, İlbeyi (Elhan, Elbeyi) –

Dil, gelenek, kültür ortaklığı ile belirli yaylak, kışlak sınırları olan ve İlhan yahut İlbeyi'nin gözetiminde bulunan tayfalardan oluşan sosyal yapıya “İl” denmektedir. Buna göre tayfalar toplamı eli meydana getirmektedir. İl, bağımsız bir siyasi birim olarak birkaç tayfadan oluşmaktadır. Çoğunlukla ili oluşturan tayfalar ortak ecdada bağlanmaktadır.⁷²

Kaşkaylarda “İl”, toplumsal örgütlenmenin en üst aşamasıdır. Kaşkay İl'i toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel bir birliktir. Kaşkay İl'i ortak dil (Türkçe),

⁷⁰Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, 2002, Ankara, s. 660.

⁷¹Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 14, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷²Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.189, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

ortak soy (Türk soyu), ortak kültür (Türk göçebe kültürü) ve ortak coğrafyaya (yaylak ve kışlak) sahip çeşitli tayfalardan meydana gelmiştir.⁷³

Kaşkaylarda ilin genel reisine iki Türkçe sözcükten oluşan (İl+Han) ilhan denilir. İlhan Kaşkay ilindeki güç hiyerarşisinin tepesinde yer almaktadır. O ilin siyasi ve askeri reisi ve ilin birliği ve bütünlüğünün simgesidir. İlhan bütün tayfaların ve tayfa beyleri olan kelanterlerin başkanıdır.⁷⁴ Büyük İl güçlü bir önder gözetiminde yönetilmektedir. Bu önderlik İlhan ile İlbeyi ailesinde soya bağlıdır ve babadan oğla geçmektedir.⁷⁵

İlhanlık birinci dereceli hanlar arasından seçilmekte veya merkezi devlet tarafından atanmaktadır.⁷⁶

Aşiret reisi (il+hani) seçilirken, Kaşkay İl birliği içerisinde yer alan kabile başçıları ile birlikte, yöneten ailenin önde gelen bazı şahsiyetleri, ilhan seçiminde söz sahibidirler. Genellikle ilhanın oğlu veya kardeşi ilhani olarak seçilmektedir. İlhan seçimi konusunda, nadiren çıkan ihtilaflar bölünmelere kadar varsa da, sonunda bu mücadeleyi kaybeden kişi, kazananın çadırına gidip bağlılığını bildirir.⁷⁷

Kaşkay İlhanları, irsi olmakla birlikte, seçimlerinde soyluluktan başka, ehliyet, özellikle cesaret ve kahramanlık gibi, yetenekler de aranır.⁷⁸

Melek Mansur Han, ilhan olacak bir kişide aranan özellikleri şöyle sıralamaktadır: 1. Geniş ve güçlü bir çevreye sahip olmak. 2. İyi ata binmek. 3. Güçlü bir yapıya (tercihen uzun boylu) sahip olması. 4. Cesur ve etkileyici bir simaya sahip olması. 5. Adalet duygusuna sahip olmak. 6. Aşiretler arasında iyi bir

⁷³Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.116, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷⁴Age. s. 119, Ankara

⁷⁵Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.213, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁷⁶Age. s.211.

⁷⁷Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s.661.

⁷⁸Mirza BALA, "Kaşkay" <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

şöhrete sahip olmak. 7. Asalet sahibi olmak (asil bir yaşantı sürmesi). 8. Cesur olma ve güzel el yazısına sahip olmak.⁷⁹

İlhanların başlıca görevlerini şunlardır:

1. İlin bütünlüğünü ve birliğini korumak.
2. İlin içinde güvenlik ve düzeni sağlamak.
3. Dış dünyada ilin temsilciliğini en iyi şekilde yapmak.
4. İlhan devletin il içindeki tek temsilcisi konumunu da taşımaktaydı.
5. Göç tarihini tayin etmek.
6. Göç yolları (el yolu)'nın idaresi ve tanzimi.
7. İlin siyasi programını ve planını çizmek.
8. İlin askeri birliklerini hazır tutmak ve yeterince silah temin etmek.
9. Savaş dönemlerinde ilin komutanlığını yapmak.
10. Toplanan vergilerin muhasebesi ve merkezi hükümete teslimi.
11. Kelanterlerin bu makama atanması.
12. Tayfalar arası uyum sağlamak.
13. Tayfalar arası çıkan çatışmaları çözmek.
14. Tayfalar arası otlak paylaşırma işi ilhanın görevlerindedir.
15. İlhan, yargıç görevini de üstlenerek törelere göre ildeki hukuki düzeni uygulamak zorundadır.
16. vs. görevler⁸⁰

İlbeyi ise İlhan'ın vekili olup elin idaresi fiilen onun elinde idi. Ancak İlbeyi İlhan'ın oğlu ve kardeşi gibi en yakın akrabasından seçilirdi. İlhan da, mutlak surette han ailesinden olmak üzere şahlar tarafından tayin edilirdi.⁸¹

İlbeyinin atanması tıpkı ilhanda olduğu gibi resmen şah tarafından onaylanmaktaydı. Ancak seçilen ilbeyi kesinlikle “han” ailesinden olmalıydı. İlbeyi

⁷⁹Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 120, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸⁰ Age. s. 124.

⁸¹Faruk SÜMER, “İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 1239 (15).

genellikle ilhanın kardeşi olan kimse idi.⁸² Aslında ilhan ilin iç işlerini ilbeyin yardımıyla idare etmekteydi. Onun emirleri ilbeyinin yardımıyla uygulama (icra) kadrosu tarafından han ve kelanterlere ve nihayet kethuda ve aksakallara iletilirdi.⁸³

İlbeyinin üstlendiği görevler; vergi toplamak, asker toplamak, yönetim işleri, mülk işlerinin düzenlenmesi, tayfaların önderliği gibi İlin iç işleriydi. Özetle ellerin önderlik kadrosu İlbeylerinin yönetimine veriliyordu. İlhan buyruklarını İlbeyi uygulayıcı kadrolar aracılığı ile hanlar ve kalenterlere ulaştırıyordu. Onlar da söz konusu buyrukları kendi işçileri aracılığı ile Kethüdalara bildiriyorlardı. Kethüdalar da emirleri sıradan kişilere iletiyorlardı.⁸⁴

1.6.2. Tayfa (Boy) – Kelanter –

Kaşkay İl'nin kollarına tayfa (taife) denir. Yaşam, mülkiyet ve işbirliği sabıkaları olan birkaç akraba tireden oluşmaktadır. Tayfalar siyasi kuruluşlardır.⁸⁵

Tayfa siyasi, sosyal ve kavimsel (etnik) bir birimdir. Birkaç tirenin birleşmesinden bir tayfa ortaya çıkmaktadır. Söz konusu birim siyasi ve etnik düzeni ile birçok tirelerin yönetimi ve onları birleştirmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Tayfanın akrabalık düzeni ve ortak ecdat temeline dayanması zorunlu değildir. Diğer bir ifade ile her tayfa ortak akrabalık veya aynı soydan olan grupların siyasi, askeri ve sosyal birlik ve beraberliğine dayanarak oluşabilir.⁸⁶

Tayfayı oluşturan insanlar (bireyler) siyasi, sosyal bir birim şeklinde belirli bölgede yaşamaktadırlar. Tayfa tireler topluluğundan oluşmuştur. Tireler topluluğu

⁸²Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 124, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸³Age. s. 124

⁸⁴Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.214, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸⁵Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 81, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸⁶Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.193-195, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

geçmişe uzanan birlikte yaşamaları, ortak mülkiyet ve tayfa içi emektaşlıklar ile bir Kelanter gözetiminde yaşamaktadırlar.⁸⁷

Günümüzde Kaşkay İli'nin altı büyük tayfası şunlardır:

1. Şeşbeyli (Kurt) Tayfası
2. Amele Tayfası
3. Dereşororlu (Dereşullu) Tayfası
4. Büyük Keşköllü (Keşgöllü)
5. Küçük Keşköllü (Keşgöllü)
6. Farsimedan (İmur) Tayfası⁸⁸

Tayfaların herhangi birisinin başında İlhan tarafından atanmış bir Kelanter duruyordu. Bu konuda halktan da onay almak gerekiyordu. Kelanterin atanması da, görevden alınması da İlhan tarafından yapılırdı. İlhanın siyaseti gereğince Kelanterler onun en yakın ve güvendiği kişiler arasından seçilirdi. İlhan onları memnun etmek için sonsuz çaba harcıyordu.⁸⁹

M. E. Resulzade kelanterlikle ilgili şunları söyler:⁹⁰

“Her taifenin başında “Kelanter” namıyla bir bey vardır. Mezkûr beyler ilhanînin emrine tâbi'dirler. İlhanîlik neslen ba'de neslin hanzadelerde, kelanterlik de beyzadelerdedir. Taiife-i kelanterlerin azl ve nasbi hanın imtiyazat-ı mahsusasındadır; fakat ilhanî kelanter tayin ederken aynı taifeye mensup bir beyzadeyi intihap etmek mecburiyetindedir. Nitekim İlhanînin azl ve nasbı hukuk-ı şahanesinden olan şah da İlhanîyi ta'yin ederken hanzadelerden birini intihap eylemek an'anesine sadık kalmak mecburiyetindedir. Yoksa ta'yin olunan ilhanî il tarafından kabul edilmez ve isyan mucip olur.”

Kelanter, vergi toplar ve askeri meselelerde söz sahibidir. Önemli sorunlar onda biter. Tire ve bonku içinde seçilen cengaverler doğrudan onun emrindedir.

⁸⁷Age. s.193-195

⁸⁸Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 86-88, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸⁹Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.220, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁹⁰M. E. RESULZADE, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebülürreşad'daki Yazılar)* Hazır: Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım – Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s. 41.

Kelanter çocukları, yönettiği aşiretten (kendilerinde varlıklı da olsalar) kız almazlar. Kendi akrabalarından bir kızla ancak evlenebilirler.⁹¹ Her yıl yaylaya göçten önce otlaklar aşiretin başı olan İlhan tarafından Kelanterlere (birkaç bin haneden oluşan boyların başkan) bölüştürülür. Kelanterler de İlhan'ın kendilerine bölüştürdüğü bu otlakları, emirleri altındaki 100 ile 300 hanelik toplulukların sorumlusu olan oba beylerine (Kethüdalara) paylaşırır.⁹²

Her tayfanın itibarı ve değeri, nüfus ve aile sayısına, atlı savaşçılarının niteliğine ve sayısına, bol otlaklara, güçlü ve zengin Kelanterlerine bağlıdır.⁹³

Kelanterlik makamı soya bağlı olduğundan onların ailesinin güce sahip olmasını ve durumun devam edeceğinin bilinmesinden dolayı onun tüm akrabalarına saygı gösteriliyordu.⁹⁴

Kelanterler, İlhanın güvencesini kazanmalı, beğenilip cesaretli, olgun ve disiplinli biri olmalıdırlar. İlhan Kelanterlerinin birini yetersiz bulursa onu görevden alıp onun yerine kardeşi yahut yakın akrabalarından birinin atamasını yapıyordu. Kelanterlik makamı tayfa halkı arasında değerliydi.⁹⁵

Kelanter öldüğünde çoğunlukla oğullarından birisi onun yerine geliyordu. Erkek çocuğu olmadığı zaman kardeş oğulları veya yakın akrabalarından biri onun yerine oturuyordu.⁹⁶

Tayfa önderlerinin görevleri ikiye ayrılmaktaydı:

1. Tayfa içindeki düzeni sağlamak,
2. Tayfa çıkarlarını diğer tayfa ve gruplara karşı korumak ve kollamak

⁹¹Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

⁹²Behçet Kemal YEŞİLBURSA, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları" *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s.355 [35].

⁹³Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s.193-195, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁹⁴Age. s.220.

⁹⁵Age. s.221.

⁹⁶Age. s.221.

Tireleri birleştirip, bağlarını pekiştirme tayfalar içinde İlhanlarının emirlerini yürütme, çatışma zamanında savaş donanımı, hazır asker sağlama, Kethüdalardan vergi alma ve ilgili bilgileri sorumlulara iletme, tireler için Kethüda seçimi, tayfa anlaşmazlıklarını giderme, gerekirse İlhan'a yardım etme otlakların teftişi, ilgili otlaklara tirelerin yerleştirilmesi, tayfanın göç programını hazırlama, İlin saldırgan kişilerini cezalandırma, gereken zamanlarda İl için silahlı güçlerin seçimi gibi yerine getirilmesi gereken hususlar Kelanterlerin en önde gelen görevleridir.⁹⁷

Kelanterlik hükmü her yıl ilhan tarafından yenilir bir seneliğine uzatılırdı. Bir kelanterin görev süresi uzatıldığında tayfa halkı bunu sevinçle karşılardı.⁹⁸

1.6.3. Tire – *Kethüda* –

Kaşkay elinde her tayfa tirelerden oluşmaktadır. Tire kavimsel (etnik), zihnî, fikrî, manevî değerlerle yüklü bir unvan olarak çoğunlukla akrabalık, ortak ve ulu ecdada bağlılık uyarınca oluşmuş bir olgudur.⁹⁹

Tireler, somut ve gözle görülür obaların tersine soyut bir birlik olup dağınık ancak akraba obaların idari ve siyasi birliğidir. Tireler resmi kuruluşlardır. Obalar hukuki ve siyasi kimliklerini tireden alırlar.¹⁰⁰

Tire ikinci baba kuşaklı (soylu) grup olarak birkaç bonkudan oluşmaktadır. Bonkuların nüfusu zaman geçtikçe artmakta, yeni bonkular ortaya çıkmakta ve buna bağlı olarak da ya tireyi genişletmekte veya yeni bir tireyi meydana getirmektedirler. Her tirenin üyeleri çoğunlukla 5-8 kuşak önce yaşamış kurucunun adı ile anılmaktadır.¹⁰¹ Tireleri oluşturan oba ve ailelerin sayısı değişiktir. Bazı tireler küçük bazıları ise iki kethudanın yönetebileceği kadar büyüktür. Ancak her tirenin ortalama

⁹⁷Age. s.222-223

⁹⁸Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 114, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁹⁹Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 195, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰⁰Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 78, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰¹Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 195, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

80 aileden (500 kişi) oluştuğunu söyleyebiliriz.¹⁰² Örf ve adetleri bir olup, aileler arasında akrabalık bağı vardır. Özellikle göç zamanı beraber hareket ederler. Tireler kendi içlerinde, kelanterlerin gözetiminde, kendilerine bir kethüda seçerler.¹⁰³

Tireler arası ilişkiler her tirenin hakları ve bölgesini belirleyen, anlaşma ve yasalar esasına göre düzenlenmektedir.¹⁰⁴

Tirelerin reislerini ve idarecilerini, İlin merkezi kuvveti olan İlhanı seçmektedir. Tire de tayfa gibi bir sosyo-kültürel yapıya sahiptir ve “kethüda” denilen Kelanter yardımcılarının idaresinde yönetilirler.¹⁰⁵

Düzenli ve oylama şeklinde olmasa bile kethudalar, tire halkı tarafından seçilmektedir. Başka deyişle kelanterler halkın istediği kişiyi kethuda olarak seçmeliler. Kısacası kethüdalık babadan oğla geçebilir. Ancak bu halin gerçekleşmesi için kişinin layık ve müstahak olduğunun tire ileri gelenleri (aksakallar) ve kelanter tarafından onaylanması gerekir.¹⁰⁶

Kethudalar gayri resmi reisler olan aksakalların tersine, resmi reisler olup kelanterlerin tiredeki temsilcisi olarak sayılmaktadırlar. Her tirede bir, alt tireli olan büyük tireler de ise iki veya birkaç kethüda bulunmaktadır.¹⁰⁷ Tirenin önderliği kethudaların görevlerinden sayılmaktadır. Tire önderliğini üstlenen kişi, asli üyeler içinden yani kurucu nesilden olmalıdır. İkincisi, liyakatli, temiz bir öz geçmişe sahip olan, tanınmış soylu bir aileden olan, iyi mal varlığı ve tire arasında sevilen, cesaretli,

¹⁰²Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 78, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰³Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹⁰⁴Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 197, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰⁵Muhittin ÇELİK, “İran'daki Kaşkay Türkleri” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 5, Bahar, 1998, s. 208.

¹⁰⁶Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 80, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰⁷Age. s. 79.

dünya görmüş ve her şeyden daha önemli iyi konuşma yeteneğine de sahip biri olmalıdır.¹⁰⁸

Kethüdalar, tire içindeki sorunları çözmekle görevli saygın kişileridir. Kethüda, ihtiyaç duyulduğunda kelanterlerin emrine verilmek üzere, hazır silahlı kişileri temin etmekle de görevlidirler.¹⁰⁹ Kethüda kelanterin tiredeki temsilcisi ve tire ile kelanter arasındaki resmi sözcüsüdür. Aynı zamanda o kendi tiresinin başkanlığını da üstlenmiştir. Tire önderinin görevleri, iç sorunların çözülmesi, diğer tire ve yabancılara karşı kendi tire çıkarlarını savunmaktadır. Tirenin iç sorunları gerek otlak, gerekse evlilik gibi konular kethüda tarafından ve konuşularak çözüme kavuşturulur. Bir tire bir sorunun çözümü için iyi bir çözüm bulamadıklarında diğer tirelerin önderleri aracılığıyla çözüm yolunu aranıp bulunur.¹¹⁰

Kethüdaların üstlendiği görevler özetle şöyledir: Obaların dış meseleleri ile ilgilenmek, tire içindeki meseleleri çözmek, kiraladığı meraları obalar arasında paylaşmak, obalar arası ilişkiler kurmak ve bu konuda çıkan sorunları çözmek, tireyi her zaman savaşa hazır vaziyette bulundurup silahlı kişiler yetiştirmek ve ihtiyaç olursa bu silahlı güçleri kelanterlerin hizmetine göndermek, tirede topladığı vergiyi ilhana göndermek ve tayfa beyleri ile sıkı bir iş birliği içinde bulunmak.¹¹¹

1.6.4. Bonku (Oba) – Aksakal –

İhtiyaca göre değişik durumlar gösteren ve siyah çadırlarda yaşayanların Kaşkay İli'nde sahip oldukları unvandır. Oba, bölük, işom diye de adlandırılırlar. Bonkuların başçılara aksakallı (riş-sefid) denir. Bonkular müstakil birer birliktir. Bu birliktelik onların birlikte hareket etmeleriyle oluşur. Aksakallılar, bu birliğin oluşması için aralarında sözleşmeler yapar ve bu sözleşmelere harfiyen uyulur. Yeni

¹⁰⁸Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 196, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁰⁹Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹¹⁰Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 196-197, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹¹¹Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 80, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

oluşan aileler de kendi bonkularını kurarlar.¹¹² Bonku göçebeler içerisinde babanın soyundan gelen bir birimdir. Bonku 3-4 kuşak önce yaşayan bir kişinin nesline bağlı belirli bir topluluktur. Bonkular da çoğunlukla topluluğun üyeleri, kardeşler, birinci dereceden ve üçüncü dereceden amcaoğullarıdır. Diğer bir ifade ile en azı dördüncü kuşağı kapsayan geniş bir ailedir.¹¹³ Bonkunun oluşumundaki ana etken ortak ulu hanedana bağlılıktır. Bonku gereken zamanlarda sosyal bir birim olan kara çadırlar ile yurt diye bilinen sınırlı bir bölgede yerleşmişlerdir. Bonkunun tüm bireyleri bir tireden ve ortak ecdada sahiptirler. Otlakları da ortaktır ve karar vermeleri de grup halindedir.¹¹⁴

Genellikle kendi aralarında evlenen, birbirlerine kardeşlik ve dünürlük bağı ile bağlanmış, ekonomik açıdan ortak faaliyet eden, yurt olarak adlanan belli bir bölgeyi mekan edinmiş az çok kararlı bir yapı olarak karşımıza çıkan toplumsal örgütlenmeye oba diyebiliriz. Her oba belli ve ortak bir mera üzerinde hayvancılıkla uğraşan ve kardeşler kümesi temelinde oluşan toplumsal bir oluşumdur.¹¹⁵

Bonkuya üyeliğin ayrıcalıkları vardır. Örneğin emektaşlık yardımlaşma, güvencede olmak, tarım ve otlağa sahip olmak, yardımcı ve çobana sahip olmak bonkuya üye olmanın önemli koşullarındandır. Her bonku söz konusu bonku ve tire önderinin güç temellerini oluşturan birkaç silahlı adama da sahiptir. Bu nedenler de bonku önderleri her zaman böyle silahlı kişileri çekmek istemiştir. Nadir zamanlarda bu adamları yitirmeyi kabullenmişlerdir. Çoğunlukla önderler kendi bonku birey ve ailelerini yitirmemek için direnir ve çok çaba harcarlar.¹¹⁶

¹¹²Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹¹³Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 198, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹¹⁴Age. s. 199.

¹¹⁵Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 68-69, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹¹⁶Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 202-203, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bir aile herhangi bir sebeple bonkudan uzaklaştırılmak istenirse buna bonku karar verir. Bu durumda uzaklaştırılmak istenen aile ya nasihatle ya da silah zoruyla bonkudan uzaklaştırılır.¹¹⁷

Obanın oluşmasının kökü “baba ailesinin” dayandığı özelliklere dayanmaktadır. Bu anlamda büyükbaba topluluğun merkezinde bulunarak, akrabaları bir obada bir araya getirir. Bu yüzden obaların sosyal yapısında akrabalık bağı her bağdan daha çok ve daha açık bir şekilde göze çarpar. Her oba obabeyi olan bir büyükbabanın adıyla tanınır. Tire ve tayfalara ters olarak obalar, oba beyinin (aksakal/büyükbaba) ölümünden sonra ad değiştirir.¹¹⁸

Bonkular bağımsız birimler olmalarına rağmen aralarında soy ve nesep bağları olan bir bağlılık ve birliktelik içindedirler. Söz konusu birliktelik özel tirelere bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Yani her bonkuda tüm bireyler özel bir tireye bağlıdır. Bonkuda yer alan her ailenin kendisi hayvancılığa dayalı olan bağımsız iktisadi bir birimdir. Bireyler arasındaki ilişkiler belirgin aile bağlarına dayanır. Bu ilişki bağları gücünü ve yönünü belirli bir merkezden yani Aksakal yahut bonku önderinden alırlar.¹¹⁹

Bonkunun iç işlerinden aksakal, dış işlerinden kethüdalar sorumludur. Bonkunun önderlik ve yönetimi aksakalların elinde, tire ve bonkuların düzenleme işleri ve aksakalların başkanlığı da kethüdaların üzerine bırakılmıştır. Her bonkunun başkanı aksakaldır. Aksakal aynı bonku bireyleri içerisinden seçilmekte ve bonkuya ait bütün sorunları gözaltında tutmaktadır. Bonku aileleri arasında birlik ve beraberlik kethüda, aksakal ve akraba topluluğunun büyüğü aracılığıyla sağlanmış olur. Bonku önderliği babadan oğla geçer. Bonku lideri sürekli ve her zaman güç

¹¹⁷Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹¹⁸Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 70, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹¹⁹Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 202, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

merkezleri ile bağlantı içindeler. Bu bağ ne kadar çok olursa onun yönetimindeki gücü de artar. Bonku önderi ekonomik açıdan da üstün düzeydedir.¹²⁰

Aksakal obadaki birliği sağlayan ve obayı tire vasıtasıyla İl'e bağlayan kişidir. Aksakallar bu birliğin oluşması için oba üyeleri içinde anlaşmalar düzenlerler.¹²¹ Aksakallarda aranan başlıca özellikler şunlardır:

Akrabalık konumu: Oba reisliği babadan büyük oğula ırsi bir biçimde aktarılır. Aksakalın seçilmesinde açık şekilde baba soyluluk görülmektedir.

Toplumsal konum ve siyasal güç: Aksakal olacak kişinin İl'in diğer güç merkezleriyle olan bağlantıları büyük önem taşımaktadır. Aksakal olacak kişinin tayfa reisleri olan "kelanter"ler ve tire reisleri olan "kethüda"larla iyi ilişkileri ve bağlantıları olması gerekir.

Ayrıca hanlarla oturup durmak, hanların karşısında açık sözlü olmak ve iyi konuşmak, ilin siyasi ve idari konularında bilgili olmak, ekonomik konularda söz sahibi olmak, arazi ve otlaklar konusunda bilgili olmak, köy ve şehirle tanış olmak, kentli tüccar ve zanaatkârlarla tanış olmak ve son olarak Han'ın dikkati nazarında olmak oba beyinin seçilmesinde rol oynayan önemli toplumsal özelliklerdir. Bu özellikler bazen akrabalık konumundan da önemli etki bırakır.

İktisadi güç: Aksakalın seçilmesinde rol oynayan diğer bir faktör zenginliktir. Çok sayıda koyun veya otlak ve arazi sahibi olan kimseler doğal olarak bazı aileleri (özellikle çoban ve darğa ailelerini) kendine bağlar.

Zengin olan kimseler ayrıca han, kelanter ve şehir tüccarları ile iyi ilişkiler kurabilirler. Bu da onların toplumsal konumlarını yükseltir. Ancak servet, aksakal ünvanının gerekli koşullarından olmasına rağmen, ikinci derecede bir etken olarak sayılmaktadır.¹²²

¹²⁰Age. s. 202.

¹²¹Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 74, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹²²Age. s. 74-75.

Aksakalın görevleri: Aksakallar obanın iç meseleleriyle ilgilenirler. Obanın dışında olan konularla kethudalar ilgilenmektedirler. Obanın içinde birliğin oluşması ve obanın parçalanmasını engellemek aksakalların en önemli görevlerindedir. Güçlü bir aksakal obanın bütünlüğünü ve birliğini sağlar ve onun bölünmesini engeller. Aksakalların diğer sorumlulukları da şöyledir: Göçün zamanını tayin etmek, yurt seçmek, otlak kiralamak, oba dışı ilişkiler kurmak ve genel olarak obanın içindeki her konuda ilişkileri düzenlemek.¹²³

1.6.4.1. Beyle (Bile)

Kaşkay İl teşkilatında bonku en son kol olarak bilinir. Ancak bazı bonkularda alt kollara da rastlanmaktadır. Bu alt birimlere bile (beyle) denir.¹²⁴ Beyle İlin en küçük iktisadi, sosyal ve gözle görünen birimlerinden biridir.¹²⁵ Beyleler 3-4 aileden oluşan, hayvancılık ve ekincilik konusunda birlikte hareket eden sosyal birimlerdir.¹²⁶ Başka bir ifadeyle aslında aynı zamanda her çadırda yaşayan göçebe aile (geniş aile) bir beyle sayılabilir.¹²⁷

Beyle tarımsal ve hayvan besleme konulu yardımlaşmanın ana çekirdek birimini oluşturmaktadır. Beyle, günlük çalışmalar açısından da çok önemlidir. Zira göç sırasında birlikte hareket etmekle bireylerden oluşmuş bir birimi ortaya çıkarmakta ve yararlı işbirliklerinin doğmasını sağlamaktadırlar.¹²⁸

Bir beylede aileler bir arada çadır kurar, sürülerini ortak şekilde otlağa götürürler. Beylelerin kışlaktaki meraları belli olur ve değişmez. Göç zamanında bir

¹²³Age. s. 75.

¹²⁴Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹²⁵Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 205, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹²⁶Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 73, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹²⁷Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 205, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹²⁸Age. s. 205.

obaya ait bütün beyeler birlikte göçerler. Beyleyi oluşturan ailelerin sayısı koyun sayısına ve ekincilik çalışmalarına göre değişmektedir.¹²⁹

Üç Kaşkay tayfası olan Büyük Keşküllü, Küçük Keşküllü ve Dereşorlu tayfalarında Elin en son sırası olan aile ve obanın üst katmanı bonkudur. Beyle birimi bunlarda yoktur. Diğer üç Kaşkay tayfası olan Farsimedan, Amele ve Şeş Bölüklü tayfalarında ise İlin bonku katmanı altındaki katman beyle olarak adlandırılmaktadır. Farsimedan ve Amele tayfaları az sayıda “beyelere” (aşağı yukarı İlin beyesinden % 13’ünü), ancak Şeş Bölüklü tayfası yüz seksenden fazla (tüm Kaşkay Eli’nin % 87’si kadar) beyleye sahiptir.¹³⁰

Kaşkay Türkleri, Türk aşiret geleneğini son zamanlara kadar her türlü zorluğa rağmen en iyi şekilde devam ettirmiş olan bir Türk aşiretidir.¹³¹

Kaşkaylardaki bu geleneksel idari yapılanma, aralıksız olarak Rıza Şah’ın tahta geçmesine (1925-1941) kadar devam etmiştir. 1930’da Kaşkaylar hükümetin iskân siyasetine karşı isyan edince silahsızlandırılmak sureti ile yerleştirilmeye teşebbüs edilmiş ve dolayısı ile oymakların teşkilatı da bozulmuştur.¹³² 1956’da İlhanlık ve kelanterlik makamı resmi olarak, merkezi devlet tarafından kaldırılmıştır. Bunun ardınca İlhan ve Kelanterlerden birçoğu tutuklanıp sürgün edilmişlerdir. Sonuçta ise Kaşkayların iç işleri devlete bağlı güçlerin eline geçmiştir.¹³³

Tapulu topraklar ve otlakların göçebeler arasında paylaşılması ve İran’ın değişik bölgelerinde güvenliğin sağlanması ile göçebelerin geleneksel siyasi

¹²⁹Şehram AHUR, *İran’da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 74, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹³⁰Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 206, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹³¹Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 660.

¹³²Muhittin ÇELİK, “İran’daki Kaşkay Türkleri” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 5, Bahar, 1998, s. 209.

¹³³Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, s. 234, İstanbul (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

düzenleri dağılmıştır.¹³⁴ 1982 yılında Kaşkay İlhan'ının Firuzabad'da idam edilmesiyle bu idari yapı tamamen bozulmuştur.¹³⁵

Günümüzde Kaşkay İli'nin geleneksel siyasi yapısı yok edilmiştir. Artık sadece Aksakallar kendi konumunu koruyabilmişlerdir. Tire işleri ile “Şuraha-ye Eşayeri” adındaki kurum ilgilenirken, tayfa işleri ile de “Basic-e Eşayeri” ve “Entezamet-e Eşayeri” denilen kurumlar ilgilenmektedir. Ayrıca 1981'de kurulan “Sazeman-e Umur-e Eşayer” ve 1989'da kurulan “Ettehediyeha-ye Merkezi-ye Teavoniha-ye Eşayeri-ye İran” gibi birçok kurum, aşiretin geleneksel yapısını bozmak amacı ile İl'in işlerine müdahale etmektedirler.¹³⁶

İl nüfusunun büyük bir kısmı artık yerleşik hayata geçmiştir. Göçebe hayatı sürdürenler ise çeşitli zorluklar ve baskılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak tüm bunlara rağmen Kaşkay İl'i geleneksel toplumsal yapısını hala koruyabilmiştir.¹³⁷

1.500.000 olarak tahmin ettiğimiz Kaşkay Türklerinin bu gün, büyük bir kısmı yerleşik hayata geçerek gelenek ve göreneklerini hızla unutmaktadır. Halen 300-400 bin kadar Kaşkay Türkü konar-göçer hayat tarzını (düzensiz olsa da) devam ettirmektedirler.¹³⁸

1.7. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ

Kaşkay Türklerinin günlük hayatlarını düzenleyen bir takım kuralları ve onların yaşamlarında önemli yeri olan bir takım uğraşları vardır, bu kurallar ve uğraşlar aslında Kaşkayları Kaşkay yapan unsurlardır. Bunlar içerisinde, en yukarıdan en aşağıya kadar hiçbir Kaşkay Türkünün taviz vermediği töreleri, günlük hayatlarında gerek erkeğin gerek kadının üstlendiği görevler, hayatlarında çok önemli bir yer tutan göç kültürü, hayvancılığa ve özellikle atlara verilen önem ve

¹³⁴ Age. s. 235.

¹³⁵ Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s. 661.

¹³⁶ Rafael BLAGA, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)* 1997, s. 30-31.

¹³⁷ Şehram AHUR, *İran'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 39, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹³⁸ Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, Ankara, 2002, s.660-661.

dünya çapında bir üne sahip olan Kaşkay halıları onların kültürlerini oluşturan en önemli unsurlardır.

Kaşkay İli'nin başlıca hususiyetlerinden biri kuvvetli bir töreye sahip olmasıdır. İlin her konu ile ilgili meseleleri kaidelere bağlanmış olup handan basit bir Kaşkay'a kadar bütün İl halkı bunlara titizce riayet etmekle mükelleftir. Kaşkayların kudretli bir İl olmaları da buradan gelmektedir.¹³⁹

Kaşkaylarda içtimai yardım fikri çok kuvvetlidir. Herhangi bir felaket sebebi ile sürüsünü kaybetmiş olan bir kimseye bulunduğu oymak fertleri tarafından yapılan yardım sonunda sahip olduğu sürüdeki hayvan sayısından fazla sayıda bir sürüye sahip olabilmektedir. Kuvvetli bir aile duygusuna sahiptirler. Bunun sonucu olarak oymaklar arasında da iş birliği kuvvetlidir.¹⁴⁰

Kaşkay kadınları cemiyet hayatında büyük bir mevkie sahiptirler. Kadında aranılan başlıca vasıf, onun konuksever olmasıdır. Siyasi meselelerde dahi kadınların görüşlerine müracaat edilir. Eski Türklerde olduğu gibi, evlenmede başlık (başluk) vermek âdeti vardır. Diğer bütün gelenekleri de eski Türklerin aynıdır.¹⁴¹ Kadınlar erkeklerle eşit haklara sahiptir. Ailenin gelirini muhafaza eder, mülk tevarüs eder, uygun görürlerse sürü ve topraklarını satabilirler. Ailede kadın mali işlere nezaret eder: parayı muhafaza eder, borçları öder, artan parayı biriktirir, komşulardan yardıma ihtiyacı olanlara yardım eder. Bu Kaşkayların en kuvvetli bir topluluk olarak birlik halinde olmalarını temin etmektedir. Kadınlar erkekle eşit hakka sahip olmakla beraber iş yükü onların üzerindedir. Şafakla kalkar sürüleri sağar çeşitli süt mamullerini hazırlar, çadırları kurar ve sökerler, dikişleri dikerler, örerler, yemeği pişirirler, çocukları büyütürler. Böylece gece saat dokuza kadar çalışırlar. Bunun dışında meşhur Kaşkay halı ve kilimlerinin dokuyucusu da kadınlardır. Erkekler

¹³⁹Faruk SÜMER, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, Sayı: 120, Ankara, 1972, s. 1239 (15).

¹⁴⁰Cengiz ORHONLU, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 56, Ankara, 1966, s. 423 (31).

¹⁴¹Faruk SÜMER, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, Sayı: 120, Ankara, 1972, s. 1240 (16).

kadınlara nazaran biraz daha az faaldirler. Fakat göç ve av zamanları çok yorucu bir hayat yaşarlar.¹⁴²

Yılda iki defa göç eden Kaşkayilerin ilk göçü ilkbaharda ikinci göçü sonbaharda olur. Göçün kesin tarihini havaların gidişatı, yem durumu gibi hususlar tayin eder. Göç bazen teker teker bonku (uruk)lar şeklinde olur, bazen iki üç bonku birleşerek göçer; göçün zamanına, göçe katılacak olanlara ve göçün süresine aksakallar karar verir. Göçten evvel aksakallar fala bakarlar, istihare ederler göçün zamanını tayin ederler. Göç esnasında her bonkunun (uruk) göçeceği yer, izleyeceği yol, kışlık ve yazlık yurtlar göç boyunca konaklanılan yollar belirlenmiştir. Kışlık yurtların seçimi; yüksek yer yurtları için dağ tepeleri ve yakın yurtlar için rakımı düşük yerler seçilir. Göç, eşyaların toplanması ile başlar; eşyaları kadınlar, çadırları erkekler toplar.¹⁴³ Hazırlık günleri çok hareketlidir. Her fert alaca karanlıktan akşam karanlığına kadar çalışır. Sürüler kontrol edilir, bu yolculuğa dayanamayacak olanlar yemek üzere kesilir. Kadınlar malzemelerin denk haline getirilmesinde en fazla rol oynarlar. Aksakallı yaşlı kişiler çadırdan çadıra giderek hazırlığın yolunda gidip gitmediğini, daha doğrusu herkesin aynı şekilde hazırlanıp hazırlanmadığına bakarlar. Hareketten evvelki gecede büyük bir ziyafet tertip edilir, kuzu çevrilir. Kaşkaylar gece yarısına kadar ateş ışığı altında geleneksel oyunlarını oynarlar. Bu oyunlara bir davul ve zurna refakat eder. Günün ilk ışıkları vururken kahvaltıyı takiben verilen bir işaret ile her aile birden çadırlarını devirip, toplayıp denklelerini hayvanlarına yüklerler; çok uzun sürmesi icap eden bu iş kısa bir zamanda tamamlanır. Bir saat sonra yük taşıyan hayvanları idare eden erkekler atları üzerinde, kadınlar develer üzerinde, çocuklar merkeplerde olmak üzere uzun bir hat teşkil ederler. Gençler ve erkek çocuklar sürülere nezaret ederler. Üç gün seyahat edilip bir gün dağılan sürüleri toplamak üzere istirahat edilir. Günde ortalama olarak 10-12 mil kadar mesafe kat edilir. Bir haftalık bir zaman içinde Kaşkaylar'ın büyük çoğunluğu birbirini takip eden kabileler halinde güneye doğru yollanırlar.¹⁴⁴

¹⁴²Cengiz ORHONLU, "Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 56, Ankara, 1966, s. 423 (31).

¹⁴³Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut-* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 28-29.

¹⁴⁴Cengiz ORHONLU, "Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 56, Ankara, 1966, s. 424 (32).

Kaşkayların geçim kaynağı genellikle iyi cins koyun ve keçilerden oluşan hayvan sürüleridir. Yaşadıkları bölgeye uyum sağlayan, bol süt veren, iyi yünü olan hayvanlardan sürülerini oluşturma gayesi taşırlar. Şimdiki koyun soyunun seçiminde, büyük gayret sarf edilmiş, iyi ürün veren hayvanlara sahip olunmuştur. Böylece öncekilerden daha verimli ve soylu hayvanlar elde edilmiştir. Diğer aşiretlerden (Lor ve Bahtiyari gibi) koyunlar (yarım kazanç adı ile) satın alınmış ve tedricen bu koyunlardan daha verimli bir soy elde edilmiştir.¹⁴⁵

Kaşkaylar hayvancılıkla uğraştıkları için hayvanların her türlü ürününden faydalanırlar. Etini yerler, yünlerini el dokumacılığında kullanırlar ve derilerini de gereksinim duydukları bazı eşyaların yapımında kullanırlar. Bu eşyalar şunlardır: meşk (su saklamak ve taşımak için kullanılır), yağ derisi, peynir derisi, yayık ayranı derisi, yoğurt derisi, debbe (barut yeri), halhal yeri, saçma yeri, silah kabı.¹⁴⁶

Kaşkaylar göçebe olarak yaşadıkları için eşyalarını at, eşek, katır, deve gibi hayvanlarla taşırlar. Bu hayvanlar içinde at çok önemlidir. Tüm Kaşkaylar daha çocukken ata binmeyi öğrenirler. Hemen hemen hepsi usta binici haline gelirler. At üstünde çeşitli akrobatik hareketleri rahatlıkla yapabilmektedirler.¹⁴⁷ Kaşkaylarda atın yeri ve önemi çok büyüktür. Ata karşı büyük hürmet ve sevgi beslenir. Onun için de en iyi at cinsine sahip olmaya çalışmışlardır. Kaşkaylar, “at eşittir Kaşkayî, Kaşkayî eşittir at” derler. Şoldereli tayfası, dünyada az görülen soylu atları yetiştirmiş ve en iyi atları yetiştirmekle meşhur olmuştur.¹⁴⁸ Tarihte devamlı savaş halinde bulunmuşlardır. Bunun için tıpkı ata binmek gibi silah kullanmak da çok önemlidir. Daha çocukken silah kullanmayı öğrenirler ve her biri usta birer atıcı olurlar. Ayrıca, Kaşkaylar göçebe hayatı sürdürdükleri için çeşitli problemler ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sebeple silah kullanma konusunda

¹⁴⁵Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C: 20, Ankara, 2002, s. 671.

¹⁴⁶Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut–* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 34-35.

¹⁴⁷Age. s. 35.

¹⁴⁸Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C: 20, Ankara, 2002, s. 672.

ustalaşırlar. Sürekli vahşi hayvanlarla karşılaşabilirler. Canlarını, mallarını korumak veya etlerinden faydalanmak için de avcılık yaparlar.¹⁴⁹

Kaşkayların hayvancılığın yanında diğer geçim kaynağı da tarımdır.

Yerleşik hayata geçen İlat-ı Hamse Türkleri pamuk, tütün, afyon ve tahıl yetiştirmekle uğraşır ve bu ürünlerin satışından büyük kazançlar sağlarlar. Suyu bol ve verimli bir arazide yaşayan Halacistan Türkleri buğday, arpa ve darı gibi tahıllar yetiştirirler.¹⁵⁰

Kaşkaylar için el dokumacılığı da çok önemlidir. Dokumacılıktan kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi gelir de elde ederler. Bu yüzden el dokumacılığında çok başarılı olmuşlardır. Hayvanlardan elde ettikleri yünleri önce ip haline getirirler. Bu ipleri doğal bitkilerden faydalanarak çeşitli renklerde boyarlar ve el dokumacılığında kullanırlar. El dokumalarının çeşitleri şunlardır: halı, gebbe, kilim, cacim, rend, keçe, çadır.¹⁵¹

Kaşkaylar, kendi iç dünyalarını yansıtmak ve kahramanlıklarını göz önüne sermek için her halükarda aslan motifini kendi halılarına yansıtır. Ayrıca tabiatta serbest gezen (ceylan gibi) hayvanlardan güzel tablolara da rastlanır. Kaşkay halıları rakipsiz ve eşsizdir. Renk, nakış ve zerafet Kaşkay halılarının en önemli özelliğidir. Diğer aşiretlerin halılarından farklı olarak Kaşkay halıları, tabii boyalar ve renklerle görülür. Kaşkay halıları İran ihracatında önemli bir yere sahiptir. Halıların bu üstün özellikleri hiçbir zaman değişmemiştir.¹⁵²

Renk ve motif bakımından büyük önem taşıyan Kaşkay dokumaları dünya çapında bir üne sahiptir. Bugün motif ve renk bakımından önem taşıyan İran ve dünya müzelerinde yer alan birçok Kaşkay dokumaları mevcuttur.¹⁵³ Kaşkay kadınlarının dokuduğu ve İran halılarından farklı olarak, ayrı bir Türk özelliği

¹⁴⁹Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut*– Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 35.

¹⁵⁰Mirza BALA, “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

¹⁵¹Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut* – Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 34.

¹⁵²Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C: 20, Ankara, 2002, s. 669.

¹⁵³Age. s. 670.

taşıyan ince ve zarif halılar Avrupa’da da tanınmıştır.¹⁵⁴ Kaşkay halılarının en belirgin özelliği, başka bir ifade ile Kaşkay halılarının en ayırt edici özelliği halıların, onu vücuda getiren Kaşkay tayfasının damgasını, simgesini veya işaretini taşımasıdır.¹⁵⁵

1.8. KAŞKAY TÜRKLERİNDE DİL VE EDEBİYAT

1.8.1. Dil

Kaşkayların ana lisanları Türkçedir; kendi aralarında Türkçe konuşurlar, Şiraz’da Türk ismiyle de meşhurdurlar. Fakat aynı zamanda bütün Kaşkaylar Farişiceyi de bilirler ve bir Fars’a tesadüf ederken o lisanı kullanırlar.¹⁵⁶ Kaşkay Türkçesi, bir Oğuz şivesi olup yerli Türk halkınınkinden daha pürüzsüzdür.¹⁵⁷

Kaşkay dili, Batı Oğuz Türklerinin kullandığı dillerdendir. Azerbaycan ve İstanbul dilleri ile kökeni aynı olup yalnızca şiveleri yönünden farklıdır. Kaşkayların Nadir Şah zamanına kadar kendi alfabeleri vardı. Bu alfabe 40 harfli idi.¹⁵⁸

Kaşkay Türkçesinin Türkçenin hangi koluna bağlı olduğu konusu çeşitlilik gösterir. Bu konuda birçok araştırmacı Kaşkay Türkçesinin Türkçenin çeşitli kollarının bir ağız olduğu konusunda görüşler beyan etmiştir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

Shooten, Kaşkayların Kum şehrinin batısındaki Save civarında bulunan köylerdeki Halaç ve Bayat ağızlarının karmaşığı olan bir Türkçe konuştuklarını ileri sürmüştür.¹⁵⁹

¹⁵⁴Mirza BALA, “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

¹⁵⁵Ali KAFKASYALI, *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 370.

¹⁵⁶M. E. RESULZADE, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebilürreşad’daki Yazılar)* Hazır: Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım – Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993, İstanbul, s. 40.

¹⁵⁷Faruk SÜMER, “İran’da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, Sayı: 120, 1972, Ankara, s. 16.

¹⁵⁸Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut – Yeditepe Yayınları*, 2005, İstanbul, s. 33.

¹⁵⁹Muhittin ÇELİK, “Kaşkay Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, 2002, Ankara, s. 663.

Muzaffer Kahramani, “Kaşkayların konuştuğu dil, asil, tatlı ve Batı Türkmenistan Türkçesi olup Kafkasça ve Azerice ile karışık haldedir. Güney İran’da muhtelif gruplarla uzun süre beraber yaşadıkları için bu ilişkiler neticesinde, birçok Farsça ve Lorca kelimeler bu dile girmiştir.” der.¹⁶⁰

G. Doerfer, Kaşkay dilleri için Azerbaycan şivesine oldukça yakın olduklarını, Azerbaycan Türkçesinin şiveleri arasında gösterilebileceğini ve Şiraz’ın kuzey-batısında konuşulduğunu belirttiikten sonra bu konu ile ilgili olarak Menges’in Kaşkay dillerini Azerbaycan Türkçesi şivesi olarak kabul etmediğini ve Azerbaycan Türkçesinden çok Türkiye Türkçesine yakın gördüğünü dile getirmiştir.¹⁶¹ Yine G. Doerfer, Kaşkay dillerini Azerbaycan Türkçesine doğrudan doğruya bağlı diller değil “Azerbaycanoid” (Azerbaycan Türkçesine bağlılığı pek zayıf olan) diller olarak göstermiştir.¹⁶²

G. Doerfer, Kaşkay ağızlarını Güney Oğuz ağızları grubuna dahil ederek bunları “Güney Oğuz Lehçesi” adıyla anmakta ve Güney Oğuzca’yı da Kazvin’e kadar uzanan lehçeler olarak ifade etmektedir.¹⁶³

Kaşkay Türklerinin Türkçesi coğrafi konumlarına uygun olarak Batı Türkçesinin içerisinde yer almaktadır. Oğuz Türkçesinin doğu kolu içerisinde yer almaktadır. Aynı gruba dahil olan Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak Türkçesi ile yakın benzerlikleri vardır. Doğu Oğuz Türkçesi içinde yer almakla beraber Hazar ötesi Oğuz Türkçesi (Türkmenistan Türkçesi) ve Horasan Türkçesi ile de yakın ilişki içerisinde yer almaktadır. Kaşkay Türkçesi daha çok Azerbaycan ve Anadolu Türkçesinin karışımı bir özellik gösterir. Ağırlıklı olarak Azerbaycan Türkçesine benzemesine rağmen Anadolu Türkçesi ile de kelime ve ses benzerlikleri çoktur.¹⁶⁴

Kaşkayların dili Güney Türkçesi grubuna dahildir. Yüzyıllar boyunca İranlı ve Arap unsurlar ile dolu bir bölgede yaşayan Kaşkayların dilleri nisbeten az ölçüde

¹⁶⁰ Age. s. 663.

¹⁶¹ Gerhard DOERFER, “İran’daki Türk Dilleri” *TDAY – Belleten*, 1969, Ankara, s.2.

¹⁶² Gerhard DOERFER, “İran’da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor” Çev: Semih Tezcan, *TDAY – Belleten*, 1973-1974, Ankara, s. 197.

¹⁶³ Gerhard DOERFER, “İran’da Türkler” *TDAY – Belleten*, C: LIV, Sayı: 431, 1987, Ankara, s. 247.

¹⁶⁴ Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.237 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

yabancı etkisi altında kalmıştır. Bununla birlikte özellikle yerleşik hayata geçenlerin şivelerinde Farsçanın etkisi kuvvetle hissedilmeğe başlamıştır. İran hükümetinin yerleştirme siyasetinden güttüğü amaçlardan biri de Farslaştırma olduğu için bu durumun Kaşkaylar aleyhinde bir gelişme izleyeceği anlaşılmaktadır. Kaşkayların Türkleşmiş Fars oldukları hakkındaki iddialar bu gelişimin biçimini işaret etmektedir.¹⁶⁵

1.8.2. Edebiyat

Çeşitli farklılıkların yanında Kaşkay edebiyatı ürünlerinin daha çok Türk dünyasında bilinen klasiklerin, Kaşkay şivesi ile değişik tarzda tekrarlandığını görmekteyiz. Halk hikayeleri, masallar, destanlar, koşmalar, ağıtlar, maniler, büyük aşk hikayeleri, kahramanlık destanları vb. bütün çeşitler çok küçük farklılıklarla Türk dünyasının edebiyatı ile ortak özellikler taşımaktadır.¹⁶⁶

Kaşkaylar, Azeri ve Türkmenler ile olduğu gibi, Anadolu ile de ortak bir özellik gösteren, zengin halk edebiyatına sahiptirler. Pek yaygın olan “Aşık Kerem Divanı” ile Karacaoğlan’ın bazı kısımları arasındaki benzerlik özellikle dikkati çekmektedir. Yazılı edebiyat bakımından Azerbaycan’a bağlı kalmakla birlikte, Kaşkaylar Türkçenin öğretimi yasak sayılan yabancı bir bölgede, yalnız halk edebiyatları ile yetinmek zorunda kalmışlardır.¹⁶⁷

Oğuz elinin ozanlarına karşılık, onların da aşıkları vardı. Bunlar aşk ve yiğitlik türküleri çağırırlar, Köroğlu destanını okurlardı. Adı geçen destanın İran’a Anadolu’dan gitmiş olduğu malumdur.¹⁶⁸

Türk aşiret geleneğini yakın zamana kadar en iyi koruyan Kaşkaylar, zengin bir sözlü edebiyata sahiptir. Bu sözlü edebiyat içerisinde de şiir önemli bir yer tutar. Eğer Kaşkay Türkleri’nin varlığı ve yaşantısı birkaç sütun üzerine oturtulursa, bu

¹⁶⁵Mirza BALA, “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

¹⁶⁶Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.237 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁶⁷Mirza BALA, “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm> 11.07.2011.

¹⁶⁸Faruk SÜMER, “İran’da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, Sayı: 120, 1972, Ankara, s. 16 (1240).

sağlam temellerden biri şüphesiz şiir ve edebiyattır. Şenliklerde, toylarda, matem meclislerinde ve muhtelif toplantılarda şiir okunur.¹⁶⁹

Kaşkay Türkleri arasında hikaye anlatma geleneği hayli yaygındır. Hikayeler, düğünlerde, meclislerde veya şenliklerde aşıklar tarafından anlatılır. Her mecliste her toplantıda mutlaka bir halk hikayesi anlatılır ve türküler yorumlanır. Sözlü edebiyatın hakim olduğu bu Türk toplumunda, bu uygulama gerekliliktir. En çok bilinen ve anlatılan Türk halk hikayeleri şunlardır: Gerib ve Senem, Kerem ve Esli, Köroğlu, Mahmut ve Nigar, Şah İsmail, Tahir ve Zöhre, Telim Han ve Şahsenem.¹⁷⁰

1979 İran Devrimi'nden sonra İran'daki azınlıklar (Türk, Kürt, Arap, Beluç vs.) kendi dillerinde sınırlı sayıda da olsa eserler yayımlamaya başladılar. Kaşkay aydınları da bu tarihten kısa bir süre sonra, kendi illerinin sosyal ve siyasi hayatlarıyla ilgili eserler yayımladılar. Bu yayınlar çok sınırlı ve yüzeysel olsa da, özellikle "dil ve edebiyat" bakımından büyük önem taşımaktadırlar.¹⁷¹

Kaşkay Edebiyatının önemli kişileri şunlardır: Mirza Muhammed, Gul Oruc, Seyid Muhammed İbrahim, Yusuf Ali Beg, Hüsrev Beg Karakanlı, Üstad Muhammed İbrahim, Hüseyin Ali Beg Bayat, Nimetullah Beg Rahimi, Ali Şaylı, Hacı Mesih Han Karaçaylı, Hemrah, Köroğlu.¹⁷²

¹⁶⁹Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Şairi Ma'zun ve Şiiri" *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: III, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırma Enstitüsü Yayını, 1999, İzmir, s. 161.

¹⁷⁰ Ali KAFKASYALI, *İran Türkleri Aşık Muhitleri Eser Ofset*, Erzurum, 2006, s. 275.

¹⁷¹Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, 2002, Ankara, s. 664.

¹⁷²Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.239-250 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

2. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

ALLINCAK ULDUZU

Göyünen yering Göy Tarısı adınan

ALLINCAK ULDUZU KAŞKAYI TÜRKCESİNE MİTİLLER

Bu niççe şafha yazımları bakışlırım bu 'azizlerime:

- Raĥmetli böyüg anam (attam anası) azayumuna ki benim yoluming çerağı idi.
- Attamunan – anam ki igirmi il benim gülüşiminen güldiler ve ğayğılarımınan da ağladılar.
- (Ferzad) tatam oğluna ki bu yolda mene dağ tekin arĥadaşdır.
- Kardeşlerim ki benim mitillerime üreg bucağundan kulağ asdılar.

ve

- Cenab-ı serheng-i cihanpur şebazyar, ki ügüdlerinen yolu benimçez ışıklandırdı, teşekkür edirem.
- Oymağum ĥalĥından (karağanlu) ki eşidmeli severelerini mene bellindirdiler çoğ memnun déyirem.

Böyüg görükemli üstadum Hüseyn Ceddi (Bayat)'dan:

Çegdiking emeg deyerli bilmeli deyil.

Ottuz il oĥudığı, gezdiginen gördiği ve bildiğini heç göz tikmemiş inen mene bellindirdi.

Sözde küçük ve alçakam ki başaram sizing yaraşmalı deyerli bir kelime yazam.

Bu dünya kitabıning serin çaylarından, üçe dağlarından, göyçeg bağlarından, çiçeğli güllerinden her ne gözellig olsa, size pay olsun.

BAŞKI SÖZ

Yeddi yaşarlıgda az çoğ yaşı yamanlığı birbirden aralamış anglirdim.

Béle begenirdim danuşuk, gülmeg, baħuş ve...

Nicki terpenmegde¹⁷³ de atam anası tekin olam.

Néye ki attam anasından helez él issi çövrüdi¹⁷⁴, dad duzli mitilleri ki dirilig sakızını çinedib ağza koyurdi.

Béle bil (Bilge ħan) ögüdlerini béyinde dirçeldirdi. Kız oğullaring evlenmegi, bir arvad çarkatına kan bağuşlamag, uşak kulağlarına ezan démeg, yağı göyarınan ot ağaçlarınan derman édmegler ...

Ming ming tapmacalar, öz ming – öz ming ögüdüler¹⁷⁵, attalar sözü ve ...

Attam anasining çıkınında ki koz, badam, incir, kara mehre, kıaysı mevizler ve... varidi.

Éşidmeli soy saplu mitiller:

(Kerem Aşlı, Ġarib Şanem, Sayad Hemrah'dan, Köroğlu döyüşmeglerinden, Éyuz kılıc çalmagından) déyirdi.

Ming ming yol yolağlar örgenirdig. Bile bil durrlığı arru bulaklardan, doğrulığı¹⁷⁶ güllerden, göyin alçaklığı méyeli ağaclardan, gayğılar kabağında dayanmagı, deyirmen daşidan örgenmişdi.

Irlarında (Mirza me'zundan, Yussub Elibeg'den) koşmalar getirirdi.

Sözleri, işleri, inanmaları varu göyne konmalı, ele béle sevinmelidi anglamagı béleme çetin idi, ama geçmeli deyildi!!!

Gülüşi, boyn kucağining mihegnen melhu çövgeni başdan ayağa sevmelidi.

Bilmedim néye onung ulduzu téz suya düşdi. On üç il o çağıdan geçir.

İndi az – az o sözleri mitilleri ırlarına çoğ düşünürem anlayam.

Yédmiş il yaşamagı, sekkiz uşak béselfemegi, emeg¹⁷⁷ çegmegi, yuvrı¹⁷⁸ sahladmagı, köç konda, souk sıcaklarda, var yoğlıgınan başa vurmagı ... varısı eşidmelidi.

¹⁷³ terpenmeg: Davranış, gidiş yürüyüş, iş, davranış, yavaş hareket.

¹⁷⁴ çö: İtir, koku esans, hoş koku.

¹⁷⁵ ögüd: Öğüt, nasihat.

¹⁷⁶ doğru: Hakiki, hakikat, doğru, gerçek, sahici.

Öz göynimde dédim: Néye indiki başarırım o rahmetli sözlerini yazmayam?

Nice o başarırđı hamu kerez dilini sahlada men başarmıram!!!

Egsigliği olsa mende yol görsedenlerden memnun oldam néye ki (Él dilini kesseng béli büküler)*

BÖYÜĞ ANAMING ALLINCAĞ ULDUZU

Yaz çağı gül gülü çağıran kerezidi, yer üzünü yam-yaşıl yarpaqlı, göy-gülgez çiçeqli, göy emiklernen üz buyağlı errağaçlar bezedmişdi.

Obamız da, Karaağac çayning bir çemine¹⁷⁹ ğonmuşdu.

Ulduzlar da, o gece qorida¹⁸⁰ ayınan görme görüş édirdiler.

Attam anası da bu ulduzlaring balalanmaginden mene mitil déyirdi.

Béle buyururdu: Uşaq anadan olan çağı onunginen bir ulduz da göy üzüne buluşur.

Uşaq böyügleşenençez, onun allıncağ¹⁸¹ ulduzu da böyüglemiş parlakreg¹⁸² olunur.

Éle ki bu uşaqing yaşamağı ecele qarşı çığdı, allıncağ ulduzu da suya düşür.

Sözü tükenende, el ğovzadıb baş burmağını göye sarı qaldırıp, ulduzung bir böyüğünü mene görsedib dédi: “Balam o da benim allıncağ ulduzumdir. Bilmem neée bir yanı qaralmış?”

Öz yanımda dédim gelen gecede, böyüğ anamdan soruşam görem benim ulduzum hansıdır.

Bir néççe ésnemegden sora yatdım. Déme ki éle o gecening sehre qulayı böyüğ anaming ulduzu suya düşmüşdü, o uzak yuğuya gedmişdi.

Eyterçi her yana atlanıb o rahmetlining Tarı rahmetine gedmegini bellindirirdi!!

¹⁷⁷ emeg: Zahmet, sıkıntı, eziyet.

¹⁷⁸ yuvrı: Gücsüz, kudretsiz, zayıf, yetim.

* Düzgün Kitabı (Perfesör Şiddık) Kaşqayı Levhelerinde.

¹⁷⁹ çemine: Kır, ova, sahil, ırmak, nehir.

¹⁸⁰ qorida: Koyu siyah, gece vakti.

¹⁸¹ allıncağ: Baht, talih, şans, yazgı, alın yazısı.

¹⁸² parlakreg: Daha parlak, daha aydınlık.

PDF Eraser Free

Kişilerin birisi de, kazılan mezarın baş daşına obamız ocağını nakkışlırdı.

Men de ağlaya – ağlaya çaya sarı yola düşdüm baḥam görem böyüg anaming allıncaḥ ulduzu (Karaağac) çayına düşmemiş??!!

Ondan sora karangı gécelerde men göy üzüne gözümü tikirdim görem allıncaḥ ulduzumu tapabildim.

Bilmirem nice o géce de keferim vuruldu ki o raḥmetliden soruşam pe benim ulduzum hansıdır?

Böyüg Tarım sizlerin

allıncaḥ ulduzungizi

varı kerez

ışklandırıp

parlak kıosun.

YAĞIŞ KERRİSİNİN TAMDARI

Aslan alçaḥ boyuynan bir böyüg kara daşın üstüne oturmuşıdi. Néççeden göye sarı yan baḥırdı.

Bir néççe uzak baḥuşdan sora, öz göyninde dédi:

Néye kerrisi tamdarını germedi men görem. Anam déyir ki yéddi boyakdır¹⁸³: Benoş, göm göy¹⁸⁴, göy demirdi¹⁸⁵ yam yaşıl¹⁸⁶, sap sarı¹⁸⁷, narinci, kıp kırmızı¹⁸⁸.

Aslan özini yıkışdırdı eve sarı kaçā - kaçā anasuna étişdi dédi: Pe haçan yağış kerrisi tamdarını uzadır.

Anasu dédi: Balam o çağıda ki azce göy üzüne ayaz çıḥa, bir azce duman da yér üzinden govzanmış ola.

Yağış kerrisi gözü güne düşende tamdarunu uzadır.

¹⁸³ boyak: Renk.

¹⁸⁴ göm göy: Koyu yeşil.

¹⁸⁵ göy demiri: 1. Lacivert, çivit rengi, 2. mavi.

¹⁸⁶ yam yaşıl: Koyu yeşil.

¹⁸⁷ sap sarı: Koyu sarı.

¹⁸⁸ kıp kırmızı: Koyu kırmızı.

Anası dédi: Balam hazalınan kış bendinde bir néççeden bir de yaz çağı göze gelir.

İnşalla koy te kışing kırhı çıha, onda gördeng yağış kerrisining ne heyhulı, göz kumaşmalı¹⁸⁹, baħuşlı tamdara göze çekme éde.

Ondan sora aslan géceler yağış kerrisining tamdarını dişde görirdi.

Néççeden bir de bélesine gelirdi tüşde görmiş géne bir göye sarı baş govzayırdı bir görirding ki aslan göye göz tikmiş. Yayınan - hazal bendleri geçmiş kışa çatırdı ta bir gün oğulca aslan oħudanından soruşdı:

Aħa, siz biliringiz yağış kerrisi haçan tamdarını uzadır?

Oħudanı bir azce mırırışdı ama cuğab vérmedi!! Béle bil istemirdi bu oğulcaing gözel dilegini¹⁹⁰ dağıda!!

Aslan bir günü Tarıdan dileg istedi ki atabayı¹⁹¹ şehrden tézreg gétiri ki ona bellindire.

Gün–gününg kıluncundan, yéddiliglerde bir bir dalından, ay aylar arħasından geliben geçirdi.

Daha ot ocağ yıkılmışdı. Souk da ésnemirdi günnüzler gün sıcağı kızzındırırđı kırh yaşar göyünti¹⁹² yérden baş kaldırmış böllenirdi¹⁹³.

Maralki aslaning böyüg bacısıdı, evden onu çağurub dédi: Gel ki tatam şehrden gelmiş....

Aslan duvar-dişarı¹⁹⁴ çölde koymış çadura sarı ayağ götürdi, hele eve çatmamış, uzak sesénen déyirdi tatam can tamdar haçan uzanır?

Aslan kaçā - kaçā hıkınırđı. Heneden düşmiş idi.

Ele ki eve çatdı dédi: Tatam can çoħ kerezdendir yolingi gözlirem, hoşlukunan gelmiş olang, ayağung gözüm üstüne.

Tatası dédi: Gel eyleşgéne¹⁹⁵, konağınğa bir suyunan çöreg vér.

¹⁸⁹ kumaşmalı: İlginç, hayret verici, şaşkırtıcı.

¹⁹⁰ dileg: Erişilmesi mümkün olan istek, arzu.

¹⁹¹ atatam (Tatam): Babanın erkek kardeşi, amca (emûyim).

¹⁹² göy emig: Bitki, nebat, ot.

¹⁹³ böllenirdi: Gelişme halinde ve görülen, dik (olarak), var olan (şey).

¹⁹⁴ dovar-dişar: Karışık çeşitlerden hayvanlar, ot obur, ot yiten evcil.

¹⁹⁵ eyleş: Buyurun oturun!

Sen daha igid olmuşang. Maral béleme dédiki: Vayang yağış Kerrisining tamdarunu görmegdir!!

Tatası dédi: Qoy bu göy üzünü bürrüyen¹⁹⁶ bulutlar yağha – yağa düşe görem. Ondan sora tamdarı da görseddım.

Atatayu aslana dédi: Rahmetli böyüg anam déyirdi her kimse o tamdaru göre göynindeki vayasına¹⁹⁷ étişir!!!

Déyirdi bu (Bulut Béy) tamdaru görenden sora qoyunlu oldu, (Bağdagül) de çorden* arazda adaqlusu (Aqçagüle) étişdi ...

Aslan söz kesilmemiş dédi: Sen de şehre gédding.

Atataning bir azce dodaqları gülenden sora dédi: Qoç igid göreğ sen o tamdardan ne vaya varung?!?

Aslan dédi: Maral bacum ki bélenge démişdi. Vayam budır ki tamdaru öz gözleriminen göre.

Ağ köppa bulutlar, bir bölüg qara bulutunan qarışmış, bir ildirim şaqladı.

Sepelenti tökke – tökke yağışlar qurru torpaqları suladı. Aslanunan tatası da yémeli yédiler.

Aslan o géce tatası qeraquna yatdı.

Tatası dédi: İndi şam çağıdır, qarangıda tamdar yoq, yat seher gün çalanda, yağış Kerrisining tamdarını da sene görseddım.

Aslan yérine ozanmışdı. Seherinçez çadur yélanundan qarumçıya¹⁹⁸ damçalanan yağışa, qulaq asırdı.

Seher ağzı yér açıldı, namaz oquyandan sora géne yatdılar.

Gün görmeleri¹⁹⁹ üce dağung qalatı üstünden göze girirdi, daha bir çınar boyu gün ücelenmişdi ki, bir tire yağışlı bulut günéyden²⁰⁰ - nisaya²⁰¹ sarı yağmağı başladı.

Şırıp – şırıpınan, ne béle at quyruquynan, çoban bórki vururdu ha!!!

¹⁹⁶ bürrüyen: Örtünme, gizlenme.

¹⁹⁷ vaya: Erişilmesi mümkün olmayan arzu, istek.

* çor: Rahatsız, hasta, hastalık, illet, maraz.

¹⁹⁸ qarumçe: İki tarafında su kanalı olan küçük özel çadır.

¹⁹⁹ görme: Işık, göz tabakası, gözün saydam tabakası.

²⁰⁰ günéyden: Doğudan.

²⁰¹ nisay: Güney.

Bir sayat geçmemiş kümmücelelerden qarum-qarum sular hararlara²⁰² düzildi.

Bir koyun saqum çağudan sora, bulutlaring qarnı irtildi.

Bir azce ayaz göy üzüne yıkıldı. Aslan bir haray²⁰³ çekdeki hey kerri tamdaru!!

Tata gel güzel boyaqlarına baq éle sanki tarlan dazdam cecimidir!!!

Tatası dédi: İndi kesilmemiş dilegleringi dile çal.

Béle bil aslan dilaman getirmişdi. Bir ikki sayat geçenden sora, hele gözi doymamışdı. O gün geçdi....

Aslan géce ele bu duygudaydı ki, néye tamdaru görende ondan istememiş ki, bélesine bellindir de göreg böyüg anası dilegi nemene imiş?

Géne qara daşung üstüne çılmış göy üzüne baqırdı.

Gün dolanmış kırkırrge²⁰⁴ oturdu. Géne qaranluq yer üzünü bürrüdi. Aslan o géce dişda böyüg anasını görirdi. Aslan soruşdı böyüg anam sen tamdardan ne isteding?

Cuqab vérdi: Balam aslan üreglim, ala gözlim, sıca²⁰⁵ boylum, kulac kollum²⁰⁶, men ondan sening tekin uşaq diledim ki éliming dilini, ocağını, yaylağını - kışlağını saqlada bile.

Bu çağıda kıızıl atung küreng qaşqa dayçası²⁰⁷ kişnedi ki aslan yuğudan ayılmış²⁰⁸ oyandı.

Aslanda géne bu görgéyi²⁰⁹ uşaqlarına söyledi.

Dilden dile, düşden – düşe gezindi seslernin kulaklara girdi bu günde elinen papuruza yazıldı!!!!

²⁰² harar: Küçük bir dere.

²⁰³ haray: Girişsiz yüksek ses, seda.

²⁰⁴ kırkırrge: Güneşin battığı yer.

²⁰⁵ sıca boylu: Yüksek boy, boyubosu hoş.

²⁰⁶ kulac kollu: İri, kalın kol.

²⁰⁷ dayça: Bir yaşında olan at, tay.

²⁰⁸ ayılmış: Uykudan önceki evre, uyanmak.

²⁰⁹ görgi: Vaka, olay, hikaye.

SEYİD YAHYAYİNG CEDDİ

Obamuzda, bir kim nöhaşlayanda béle bil qara il olanda ki duvar–dişar ölırdi, ya ki birden yağar–yağmaz olsa idi, her kim Seyid Yahya ceddinden kömeg isirdi.

Kimseler yeki uşaq yohıdi. Ya bu ki ölüm – itim çoğ olırdı, hamu halh Seyid Yahya’dan daha alirdi.

Anam da mene ondan bir daha almuşdu. İsirıdi men yaman göze tüş²¹⁰ gelmeyem boynuma asırdı.

Böyügleşende özümnden soruşurdum, daha nicki başarur nöhaşlugınan qara iling yolunu kese? Nicki qoytır duvarlar öle??

Bir günü günlerden, (‘Abbas Tatam) çadırında öz yaşlım uşaqılarınan aşşuq²¹¹ oynéyirdim. Béleme geldi ki tatam tudnuqđır, (Gülnaz) beyimde ğaylanunu çağ édmışdi. O da qaş qabaqunu yıqışdırmışdı.

Yaman bir – bir daluna ğaylanu qullaclırdı.²¹²

Géne anamunan attam da tatamınan – tata arvaduma déyirdi:

Qorhmayıng bu qarta daruħmayıng.²¹³

Başıngize şadaqa olsun. Hele bir ğaylan çekimden geçmemişdi ki, bir gördig Seyid Yahya hünnuz²¹⁴ boynuynan, boz ‘abasınan, yam yaşıl şalınan ki béline baqlırdı gelir.

Irağdan üzünün parlaklığı, göze girirdi. O ‘Abbas tatamdan soruşdı: Nessing nic olmuş?

Tarya şukor ki obalıqıngiz varısı sağdır tata ele béle ki fincanlara çahu tökirdi dédi: Dünen pesin, davarlarum dağdan énen çağı bir gördüm ki bir bór qomral²¹⁵ emlig qoyunum yohdur. Qoyunlarumung gözü idi.

Bir uzak hene çekenden sora dédi: Göreng harda onu qurd yidiye!!!

Seyid dédi: Eye malinginen niyyeting arrı olsa men o qoyunu sene gönderdem.

²¹⁰ tüş: Uğramak, kapılmak, maruz kalmak, müptela olmak, düçar olmak, yakalanmak.

²¹¹ aşşuq: Oyun türü, bir çocuk oyunu.

²¹² qollaclamağ: Nefes çekmek, fırt çekmek.

²¹³ daruħmağ: Sıkıntılı, üzgün, gönlü dar olmak.

²¹⁴ hünnuz: Uzun, yüksek, boylı.

²¹⁵ qomral: Sarı, kırmızı ve kahve karışımı.

PDF Eraser Free

Tata gelinim dédi: Seyid bu ki nöħaş uşak deyil ki, sening dahang onu dirçelde göreng o koyunu harda kırd yidiye.

Attam dédi: Gülnaz Seyiding göynüne déyme. Bir gördeng daş oldang ha!!!

Ƙara ħan dédi: Kişi béye béle kin olur ki itgin mal géri döne??

‘Abbas Tatam dédi: Seyid can bir ceddingi çağur görem. Ƙoyun bulunsa men sene bir de yerli yahşı daha yolu²¹⁶ vérecegim.

Ama Seyid dédi: Menim daha yolum béle olsun ki imanizingizi Tarya çohreg édingiz.

Biling her kim üregden her ne Tarıdan isteye Tarı ona bağışlayar.

Sora Seyid kıvluķunu²¹⁷ açdı. Bir sarı - kızıl birinci payla ki içinde bir demir eli kıvzanmışdı yazzuya çağartdı. Bir az su o elcik öresine tökdi. Bir vird da, o ele üfürdü. Sora yazzuya ayak kıydı.

Bir el ağacning başuna bir tiliş yaşıl çaput²¹⁸ bağıladı. Sora yola düşdi ki ayrı kıonşulara da baş vura.

Bu ara kesdide de tata gelini geççileri sağırdı. Ama ‘Abbas Tatam paltayınan²¹⁹ odun kırrırdı.

Bir gördig tata gelini, tatamu çağurdı hele tata cuğabını vérmemişdi ki, éşiddig déy: Eye itgin kıyunumuz bör-ķomral sağı kıulaķı dağmalı olsa, kıaşa gelmiş!!!

‘Abbas Tatamı aķlamag tudmuşdu. Bu aķlamag varı gülmeglerden başıdı. Néye ki Seyid ceddingin cara gelmeginden idi.

Seyid de obaya çatdı sağı elini bör - ķomral kıyunung başuna çekdi, sora dédi: Üreg arrı olsa, Tarı işini de deşebiler.

‘Abbas Tatamda Seyiding elinden öpürdi!!

²¹⁶ daha yolu: Dua yazana verilen bir hediye.

²¹⁷ kıvluķunu: Kitap ve yazıları taşımaya yarayan kumaştan çanta.

²¹⁸ çaput: 1. Bez, 2. Kumaş, 3. Parça.

²¹⁹ palta: 1. Balta, 2. Dervişlerin taşıdığı ayça şeklinde küçük balta, 3. Savaş baltası.

DUMAN HANING ĀHİRİKİ KÖÇÜ

Ꞑucaying el ayaku uçırdı, gözleri de ırakı görmirdi bir ayağı ücunu heylece karantı - karmağarışık aralırdı!!

Baş, sağal kiprigler, birçeği, tükleri ağ apağa²²⁰ dönmişdi. Béle bil (dona) kalatunu karğalamışdı!!

Bir bağuşda olurdu biling ki ondan élligde ne yaman günler geçirdmişdir.

Dağunan daşlaru döymeg, törpazanlarunan keyligler ovlayan²²¹ovçımış! O yandan da Duman Bey yuvrılarına çöreg véren kişi imiş, yamanluğlaru yahşılığa bitirden kimse idi.

Él yolu çağunda, yornağlığı éssildmeg²²² için dudagları gülmegden düşmirdi, ona bağan kimseing göynağlığı başlanırdı emeg çeğmegining ağırlığını üreglerden boşlayırdı.

Néççeden bir Duman Béy duyguya gédib bir uzak hene çekirdi.

Dudagları titrövünc olmuşdu, birden komral gözlerine yaş dolandurdu, sora durru hasretli yaşlar üzünü bürrirdi.

Daha kucalığda boğuntuyunan²²³ğayğı üregi dağuna duman tekin çökende, él obasining éynağlığı²²⁴ yadına gelen kerez dirligden daruğmag²²⁵ çağı, çoğ usananda, elini béline dayak édmiş (kara yala) sarı öz édirdi.

(Torpağlı yola) göz tikirdi göreg bir oba yoldan geçmir?

Sora sevinmeli severelerini²²⁶ göyninden geçirdirdi!

O görmeli dönümlü günler ki konşu-konşu halini soruşırdı, béle bil kardeş idiler, uzak gécelerde aluvlu ocağlar kırağında (Kerem Aşlı, Köroğlu) mitillerinden doymalı deyildi.

Bu günü göynağlığda geçérdmişdi ve gelen günleri uğurlı²²⁷ bilmiş idi.

Yay bendinde dal-dala véren toylarda kız gelinler géyingeli²²⁸ boyağlı çövgenli²²⁹ toy kerresi öresinde heli kessine girmegleri göyninden geçirdirdi!

²²⁰ ağ-apağ: Hepsi, tümü beyaz, koyu beyaz.

²²¹ ov: Av.

²²² éssildmeg: Eksiltmek, azaltmak, ruhsal olarak boşaltma, boşaltılma.

²²³ boğuntu: Gam, üzüntü.

²²⁴ éynağ: Moral; mutluluk, sevinç, neşe uyandırma.

²²⁵ daruğmag: Sıkıntılı, üzgün, gönlü dar olmak.

²²⁶ severe: Hatıra, hatırlama, anma.

²²⁷ uğur: Hayır ve bereket.

Cahal kızlaring néççe gün toydan gabaq, degneg başuna kızıl yağluk bağlamuş, hayna-helinen çeltigi düygeye döndermegi. Oymağing él ocağını bês boyaglı baydağ ortasına naqş édmegleri. Gelinlaring başdan kil çekmegi düzüm – düzüm hél mihegnen melhular çövmegi géymegi ...

Yaz bendinde koyun kızzuyu köliginen²³⁰ kulmiş kırhımçılar imeci²³¹ olmağı geççileri şahlarınan bir keyçini ipe çekmegi kırlar çırpınan kıl çırpmeginen burmac²³² édmegi.

Ungları ühluvya dolamağı, duvarlı kimseying hatunu massafaya, riçkeginen²³³ қоşmağı, çöklig daşining ağılığı, bula–bula onung üzüne gimi tekin ökünmeğı.

Severeler Duman Beying kucalmış köylinden tökenmirdi.

Düdüğ çalan çobanlarung sürü– sürükoyunları yay bendinde kulhün kölgesine gürnaş²³⁴ vurmağı.

Kızgın²³⁵ қоçlaring şahlaşmağı ris–ris démeli görmeli severeler üregini dalğalandırırđı.

Kulağları bir baş geraylı eşidmeg için pössiremiş idi.

Her ne şehrde görirdi yamanluk idi, üzü qaralığ, üze çıhmag, fıççag²³⁶ daracak²³⁷ géyinme²³⁸ géymegnen

Gün daha kırkırrge minmişdi. Duman Bey kara yaldan eve döndi.

Gözlerini kara basırdı, başı ükünirdi, döşi kıp kızıl qorlı köz tekin yanıhırdı. Dodağları arasunda bu ır çabalırdı: (él géddi gerdi qaldu – Gün géddi zerdi qaldu – Doymadum ala gözden – Üregde derdi qaldu.)

Duman Bey yaralı ilan kim kıvrılırdı.

²²⁸ géyingeli: Şık, güzel giyimli.

²²⁹ çöv: İtir ve hoş koku, koku almak, koku gelmek.

²³⁰ köliginen: Değişik renklerde değişik uzunluklarda koyun ve kuzuların tüylerini kırparken ayaklarına bağlanan ip.

²³¹ imeci: Kaşkay adetlerinde; mesela gelin kızın çeyizini yapmak için herkes yardımlaşır, koyun tüyü kesmek, halı dokumak ve buna benzer işlerde parasız yardım ederler buna “imeci” denir.

²³² burmac: Yün yumağı.

²³³ riçkeg (Rişkeg): Limon veya sirke yerine kullanılan ekşi bir bitki.

²³⁴ gürnaş: Sıcak mevsimlerde kuzular hareket ederken önündeki hayvanın gölgesine girmeye çalışırlar, halka şeklinde hareket etmeye başlarlar, bu harekete gürnaş denir.

²³⁵ kızgın: Canlılarda sarhoşluk kokusu, sarhoş.

²³⁶ fıççag: 1. Züppe, 2. Aptal, salak, akılsız, beyinsiz.

²³⁷ daracak: 1. Dar, ensiz, ince, daraşık, daraşmalık, 2. Sıkıntı, darlık.

²³⁸ géyinme: Giymek, giyinmek, elbise.

Her ne dizlerinen baş burmağlarını uzadırdı, henesi gériye düşirdi.

Béle bil Duman Bey de güninen bélene batmışdı amma bir batmag ki

Daha çalmagı olmaya !!!

BÖR ALA KUZZUM

Kaşkayı éllerining yaylaqlarınan kışlaqları, dağ dutuları²³⁹, él yolısı ölkeleri, errağacları bunaları yaz bende yam-yaşıl göymiglernen²⁴⁰, göy- gülgez çiçeglere bezenmişdi.

Sap-sarı güllering leççegleri, al-yaşıl yarpaqlaring kollarına asulmuşdı. Yallar döşinde ki bayram gülüler, gözi baħuşdan kesmirdi, yağış yéri doyardmış idi, duvarlaru toħ otarmış idiler.

Her kim Tarya şükor déyirdi. Néye ki kara ilnen – yağmazlıg deyildi. Bulaqlardan²⁴¹ durru göz yaşı su aħırdı. Varu koyunlar bu il kuzzulıdı.

Menimde bir bör-melhe²⁴² koyun varımidı ki bir bör-ala kuzzu doğmış idi ama anası öldi!!!

Ondan sora, héç koyun bör alaya süt vermirdi. Yalunguzlıg²⁴³, aclıg, anasızlıg bör ala kuzzuyı aradan aparırdı.

Her koyuna sarı melirdi, koyun onu burınlırdı²⁴⁴.

Gözleri yaşa minirdi. Nice ki men attamı elden vérmişdim, bör alada anasını.

Bör alayı kucaklamış çadur içinde kara-melhe koyundan emzirdim.

Géne gördüm burmağımı sorır. Géneden komral kulağlı koyundanda emzirdim.

Menki ocağ oğlıdım, anam severesini çoħrag sevirdim, anamda meni artuğ sevirdi. Anam gün kabağında çöreg yapırdı. Anam kırağuna oturdum bir issi çöreg sacdan götürdim bilmirem néye ondaying çöregi béle çövirdi²⁴⁵.

²³⁹ dutu: 1. Kır, ova, 2. Çöl, 3. Düzlük.

²⁴⁰ göy emig: Bitki, nebat, ot.

²⁴¹ bulağ: Pınar, menba, kaynak.

²⁴² melhe: Açık kahve renkli.

²⁴³ yalunguz: Tek ve yalnız, tek başına.

²⁴⁴ burınlamag: Bizzat sürmek, kovmak, uzaklaştırmak.

²⁴⁵ çöv: İtir ve hoş koku, koku almak, koku gelmek.

Adaming ağzı su kazırdı. Anama dédim men isirem bu yövrı bõr ala kızzuyı özüm böyügleşdirem.

Anam dédi: Yuv, uşagım kıoyta ele öz ģaline yaşaya, men özüm kıoyunlardan emzirdem. Dédim ana can men yetimlig çekmişem bilirem ki o sérdaş isir.

Anam daha héç ne démedi ve çõreg yapmagu başladı. Çaduring bir bucaķuna²⁴⁶ yér – yurd kıayırdım²⁴⁷.

Özüm bélesine süd kıazanırdım²⁴⁸, her yana ayak kıoyta idim bõr ala da meniminen gelirdi.

Néççeden bir, özüm yéyen çõregden ona da vérirdim. Bõr – ala böyügleşdi, men de yaşayırdım.

Daha bu ilde oģumag içün şehre gédesidim. Ağlaya ağlaya bõr–ala kıuzzumdan ayrıldım.

Obaya dünen kerez, bõr–alamı da bellirdim. Bõr – ala üç yaşar kıoç olmuşdu.

Bir günü eve kıayıdanda bir belledim bõr–ala kıoç yuģdır!!

Anamdan soruşdum dédi: Tatang duvarlarına kıoşmuşam.

Öz üregimde dédim benim kıoçum héç kimse duvarınan gedmezdi!! Nic olmuş?

Pesin çağında tatam duvarlarını da belledim, ama bõr–alamı tapmadım.

Téz anam yanuna büküldim dédim ana, tatam duvarında da yoģidi!!!

Böyüg kıardaşım dédi: Bir kıoçing ki bu kıarta behā yoģudur, onu kıurd irtti.

Amma men inanmadum²⁴⁹ daģa sarı ön édim. Bir yaling döşinde bõr–ala kıoçing zengini buldum.

Bir uzak düşõncdeydim ki²⁵⁰ her ne bu dünyaya ayak kıoydı, bir günde gédesi. Yaģşısı bu olsungi bu dünyaya göyin baklamayang.

Nice ki, ayrılık çağı çetin olar!!!

²⁴⁶ bucaķ: Köşe, kenar, taraf, yan.

²⁴⁷ kıayırdmag: Hazırlamak.

²⁴⁸ kıazanmag: Hazırlamak, tedarik etmek, temin etmek, kıarşılamak, ele getirmek.

²⁴⁹ inanmag: İnanmak.

²⁵⁰ düşõnc: Düşünme, düşünce, fikir, duygular.

PAŞA BEY KIZI

Bayram ayıda, bir géce ki serin²⁵¹ yél esirdi. Su sesi bir yandan, qurbağaynan böcigler²⁵² sesi de bir yandan, bu géceing gözelligine çohreg édirdi.

Dağlar yam-yaşıl bezenmişdi. Çuvl issi oba içine dağulmuşdu ve Tarı rahmet édsin böyüg anam çadurdan yazzuya oturmuşdu ve is çekirdi ve beh beh déyirdi.

Tarya şükör édir di ki bu iling yazı béle görmelidir.

Uşaklar birin–birin böyüg anam öresine²⁵³ yığılırdıg ta béle miz içün mitil déye

Ama ele burda bir uşaking sesi çıhdı ki çıkırıban ağlayirdi.

Béle ki obaying yarısına bellindi. Halh hamu gelirdi görelder nic olmuş. Ama her nice édiller de bu uşak ovınmırdı²⁵⁴. Biz de (Gülnaz) çaduruning kırağuna turmuşduğ göreg bu bir yaşar uşakung nessidir?

Ama ele burda yağış çöreg sulama yağmağı başladı ki halhing bir kuppası dağuldu. Biz de böyüg anam çaduruna geldig. Kümmüce ocağ içinde velim alışık közli ot varudu. Özümüzü yérleşdirdig ot kırağuna, böyüg anama bağdıg böyüg anamda hutal - hutal²⁵⁵ kérman eyirdi.

Dédig böyüg ana sen bilmiring Gülnaz uşakuning nessidir? Sen ki bu dağing varu göymigini tanırang bilmireng hansı otdan bu uşaka véreg dirçelir. Tarı béle begenmez!!!

Böyüg anam dédi: Halh dağulandan sora géding Gülnazunan uşakunu getiring ta bélesine yol-yolağ bulam.

(Durna) kümmücreg tatam kıızı béle soruşdı ki: Böyüg ana néye sen gedmeding uşakung derdine çara edeng?

Böyüg anam böyüg hene çekenden sora, dédi ki (Gülnaz)unan (Paşabig) Tarya naşukorlıg déyilder.

Tarı yéddi ilden sora bir sarı – yangal gözü göy kız bélelerine vérmişdir.

²⁵¹ serin: 1. Serin, 2. İyi, güzel.

²⁵² böcigler: Haşerat, böcekler.

²⁵³ öre: Çevre, etraf, yöre.

²⁵⁴ ovınmırdı: Sakinleşmiyordu.

²⁵⁵ hutal - hutal: Yumuşak, yavaş, huzurla, dinginlikle.

Günde Tarıman cerleşildir, ki néye uşakları kızdır! Néye oğul olmamuş? Tariying da acıhmagı²⁵⁶ tutar.

Géding déying uşakunu getire ta böyüg atangiz ocağundan şifa alam.

Men ki uşakların varusundan uşakregdim, kaçdım Gülnazunan Paşabige dédim: Böyüg anam buyurmuş kızingizi getiringiz, derman édem.

Gülnaz uşakunu doladu bir cecime ve üz étdi böyüg anam çaduruna sarı.

Ya Allah dédiginen içeri geldiler ve selam édmegden sora, (Gülnaz) dedi Sehernaz béye sene Házret-i 'Abbas bir kömek éde bu uşak elden gédmelidir!!

Paşabig dédi: Bilmirem pesinden sora nic olmuş, ele béle ağılr. Çıkırır ne bir zad yéyir, ne içir, ne bir gep çalır.

Bağuşlı üzü, sap–saréye dönmüş. Korhıram ele bu bir uşakda elimden géde.

Böyüg anam kümmüce kitir içinde bir paltam²⁵⁷ ot yarpağı atdu ve su tökdü üstüne ve ot kırağuna ki, indi daha kırmızı kor olmuş, koydı.

Helez uşak ağırdı ve aman vérmirdi ses sese étişe. Böyüg anam uşaku, kucağuna aldu sora kucağuna bir vérd oğudu ve eyildi ocağ külünden bir burmağ götürdü ve uşakıng alluna çekdi. Varumuz bahırdıg göreg nic olır. Böyüg anam ele béle dodağuna altında bir para daha oğırdı ve külden çekirdi uşak alluna.

Uşaku béş gün oymağ ocağı öresine ki kapuya kazmuşdılar, gezdirdi ve kitirde kayneyenden bir fincan da uşaka vérdi ve uşak éssilirdi birden yuhuya géddi ve böyüg anam kucağuna dincleşdi²⁵⁸.

Böyüg anam ki indinçez héç gep çalmamuşdu, Gülnazunan Paşabige üz etddi ve dédi igirmi il mundan ileri Tari Karahana altu oğul vérdi bir de kız.

Onda ki oğullar cahal oldu Karahan altu géceinen gündüz saz ve nağara koydu ki Tari bir béle vériş vérmüş, ama o bir kızını eysig görirdi!!!

Yövan sözlerinen onu incidirdi²⁵⁹ ki néye bu bir de oğul olmamuş ve kız olmuş.

Hene çekirdi ve Tarya naşukorlıg édirdi ki.

Ama Karahaning kardaşu, Sarihan dedi yéddi kız varidi ve bir de oğul.

²⁵⁶ acıhmag: Kızmak, sinirlenmek.

²⁵⁷ paltam: Bir pay, bir tutam yiyecek, besin.

²⁵⁸ dincleşidi: Rahatlaşmak, sakinleşmek.

²⁵⁹ incimeg: Gönlü yarahı, kırgın olmak, incinmiş, gücenmiş, kırgınlık.

Sarıhan Tarya şukor édirde ve déyirdi ki kısmet béle édmiş naşukor olmayasing ki Tarı adamlara ğazzab éder.

Ķaraĥan, Sarıhana marz vÉirirdi ki benim çoĥ oğul varum sende ...

Sarı ĥan deyirdi eye Tarı istese ele bir oğlum içün beş gece toy édirem ve yéddi kızımı ere gönderenden sora göregenlerim²⁶⁰ mene o oğul yérinediler.

Onda ki ikki ĥardaşing uşakları böyüğleşdi, bir il içinde Ķaraĥaning ikki oğlunu dağda aslan irtedi, ikkisinide vava vurdu ĥalığıını da çay apardı.

Ķaraĥanunan arvadı ĥan ağlayırdı ve Tarı yoluna tuvbe édirdi ki ... Ama Sarı ĥaning yéddi kıızı bir il içinde baĥt evine géddiler ve göregenleri Sarı ĥaning kıraĥunu boş édmillerdi.

Duvarlarına eyelig édillerdi, obayı köçürdilerdi ve ĥoymırdılar Sarı ĥan élini ağdan ĥaraya vura.

Böyüğ anam uşaku aram Gülnaz kucaĥuna koydu ta oyanmaya ve ondan sora fincanlara çahu tökdü ve dédi: Sizing içün déyirem ki kızingizing ĥadrini bilingiz ve naşukorlığ édmeyingiz ve siz uşaklarum içün de direm ki bundan sora naşukorlığ édmeyingiz.

Ama bu uşak oymak ocaĥu şadaĥasınan yaĥşı oldu. Eye özü yoĥdur amma ocaĥu ta men varam udumludur.

Ķara ot suyidi bu uşak nöĥaşlıĖına aram édi ve dédi: Ged Tarı bélengizçe ola.

Ama dédigim yadıngızdan çıĥmasın.

Gülnazunan Paşabig gédenden sora böyüğ anam dédi: Bu da bu aĥşaming mitili.

Yağış çövmegi bélemizi göynak édmişdir, (Durna) déyirdi men ki ĖayĖılı deyelem ki kıız olmuşam, her kimse bir gep çalırdı ve çadurdan yazzuya çıĥırdı ama men.....

ĖARİBİNG DİŞ GÖRMEĞİ

Ėarib ala boĖumlu²⁶¹ péy bağlu néyini dodağlaruna ĥoymış idi, aluvlı henesinen layla ĥessini durna yadınan çalırdı.

²⁶⁰ göregen: Damat, güvey.

²⁶¹ boğumlu pey: Neyi süslemek için kuyruk yağından elde edilen bir süs.

Koç koyunlarda ele o kessinen yaylıllardı, béle bil onung üreginden eyterleşmişdiler.²⁶²

Bu ğarib uşaklığdan Ayaz Kiĥaying duvar otaranıdı. Uşak kerezden Kiĥa kızınan oĥuma²⁶³ oĥumuşdı.

Ġaribinen durna bélene yaşamışdılar. Ġaribing üregi durnaya bağluydı. Durna da Araz Kiĥa oğluna adaĥlu idi²⁶⁴.

Ġarib néççeden bir duyğuya gédirdi ki men yoĥsula²⁶⁵ kiĥa kız vérir?!!!

Bir günü durna tuluğunu doldurmag için bulağ gözüne çıĥmış idi. Néççeden bir ağ çiçegli bulağ otulardan biçirdi. Ġarib de su içmeg için ona karşı çıĥdı ama onung gelmegi durnaya bellinmemişdi.

Ġarib bir döşini arrıdı. Durna bir selam vérdi. Ġarib de onuynan ĥalleşdi. Sora dédi: Durna béyi pe haçan ayaz kiĥa oğluna cuğab véresing?

Durna dédi: Attam dédiginen saba géce. Nice ki onlar suvculıga gelenden sora yéddi gün geçenden sora suvkat bellindirib, bir ayınçezde, toy başlanası.

Durna göz suya tikib dédi: benim üregim yol vérmir, ama attam sözi üstüne kimse söz getirebilmez.

Ġaribing üregi çalĥalandı²⁶⁶, bir de ağzuna doldu ki üregi sözini déye géne dil saĥladdı.

Öz göyninden geçirdiki kiĥa kızı hara? Ġarib çoban hara?

Ġarib dédi: Göreng durna kimi sevine? Kaşkayı éllerining resminde yalunğuz kızınan—oğul danuşmagı amandur. Bir o yan bu yanını arrudandan sora dédi: bir kimse ki onu tanuyam. Her ne ki démişler: (Atuldam, utuldam, attam aduna satuldam) ama men göynüme bağluyam.

Ġarib üregi çırpınırdı²⁶⁷. Oğlağ tekin çabalırdı²⁶⁸. Durna tuluğunu çapçalamış²⁶⁹ yola düşdi.

Ġarib azayımlı²⁷⁰ kimse tekin bir hey durna dédi, durna sağ ĥolu üstünden bir burahdı²⁷¹.

²⁶² eyterçi: Sözleşmeleri, haberleri ileten, yorumcu, haber ileten.

²⁶³ oĥumak: Okumak, öğrenim görmek, tahsil etmek.

²⁶⁴ adaĥlu: Aday, namzet.

²⁶⁵ yoĥsul: Fakir, yoksul.

²⁶⁶ çalĥalandı: Karışıklık, dalgalanmak, çalkanmak.

²⁶⁷ çırpınırdı: Nabız vuruşu, çarpıntı, kalp çarpıntısı.

²⁶⁸ çabalamağ: Teşebbüs etmek ve dolaşmak, çok yürümeğ, çabalamağ.

²⁶⁹ çapçalamag: El vasıtasıyla koyun postunu hızla doldurmak.

O buraĥmag ġaribing üregine ot – aluv saldı.

Gün dolandı ġarib duvarlaru dandaydiki²⁷² bir gördi Araz Kiĥa bilesinen, suvculıġa gelildir. Durna da alaçık ħuvşuġundan sözlerine ħulaġ asırdı.

Ġarib öz göyninde dédi:

Durnaya déyem seni istirem, cuġabı bir heye – yuv dir daha?!?!

O ġece ġarib içün bir ħap ħarangı - kaslı²⁷³ ġece idi.

Gün çalan çağıdı ki ġarib ġene néyini ele almış ħeslering dindirmegini başladı. Gün béř çınar boyu ücelmişdi ki bir kuppa kız göründi.

Durnada onlarunan kenger ħazmaga çıĥmıř idi. Ġarib ġene bulaġ başuna çatdı. Durnada yolunu o yana yan édib bulaġa çatdı.

Bir selam ġaribe gönderdi. Ġarib cuġabını vérenden sora dédi:

“bir sır söz varumdır yara démeli – desem oldırlıdır démesem oldım.”*

Dédi: Ġarib men adaĥluléyem béye bilmiring?

Ġarib dédi: men size çobanam ama üregim sening yanındadır.

Durna dédi: Ġarib béye bilmiring böyüġlerimiz gepi üstüne olmaz gep çalang. Ķan ħopar, ħanlar tóküler.

Ġarib dédi: durna bir annanga bellindir göreg ne déyir? Durna aĥřam kerez anasınan sözleşdi ama dodaġları titirdi, boĥaĥı²⁷⁴ ħurrırdı. tudĥun - tudnuĥ deéi: ana men Araz Kiĥa oġlunu begenmirem.

Göyninde attasining incimġinden utanurdu. Ġene de bu yaman ġece başa çatdı.

Gün daġung ħalatından boy çeken çağı, bir gördiġ ki anasu (Buġda Gelin) nişanını ġeri yollayır!!

Durna bulaġa çatıb ġaribe dédi: Ġarib toyunġı başla. Çadurlar gumpullandı, saz ve naġara çalurdu, gelin aġ ġeyinmeye ġirmiřdi, oġullar çuĥke arĥalıġa bezenmişdi.

²⁷⁰ azayımlı: Sinirli.

²⁷¹ buraĥmag: Bir anlık arka tarafa bakmak.

²⁷² dandaydiki: Süt saġılan yerde olmak.

²⁷³ kaslı: Uġursuz, şom.

* Mirza Mezun.

²⁷⁴ boĥaĥ: Boġaz yeri.

PDF Eraser Free

Ele burda seher avazı sesi garibi yuhudan oyartdı.

Garib gözlerini açdu ve seher avazı sesine ki, toy başlamagini eyterlirdi, eşiddi.

Bu düşünce düşdiki, diş görmüş ya ki tüşümüş?

Garib bildi ki her ne görmüş varusu dişimiş ve bugün durna Araz Kiha oğlıynan toy édir.

Néççe hene çekenden sora, duvarları götürdü dağa sarı üz étdi ve néyini götürdü ve géeneden durna gassini çalmağı dindirdi....

Dünen ağşam dodağum gül çiçeğlidi

Rakib gabağımda ağ birçeğliydi

Ulduzum kapuda gimişlenirdi

Bilmedim dişidi ... ya gerçeğlidi.*

BİR EL YAZMA TARYA

Hamu böyüglering baş böyügi göy güclü Tarım;

Bu karangı gécede “gülmiş” gediginden* (Karziya) énen yérden yalunguz özüm sening çün elyazma²⁷⁵ yaradıram.

Éşidmişem sen varu yérde varang, déyilder bir kiprig çalma içinde yér, göy, sehr ya bizim obadayang!!

Éşidmişem hamu adamları gözleyireng, doğru bilireng, her kiming bir ağırukı var olsa sen caruna geliring.

ƘulluƘinga déyem ki bu gün bizim oba burdan köçdi bu Ƙış çağunda sovuƘ kesir. Ƙardaşumunan mende duvarung daluça gelireg ki Ƙoymayag duvar dişar yolda Ƙala. O pesinde sovuƘdan gözlerimi yuħu bassurdı.

Ƙardaşumung kuvtunu almış géydım. Boyuma baħuban onung kuvtu böyüg idi.

* Kave İrvani.

* Gülmiş gedigi: Fars bölgesinde Kır şehrinin yakınlarında bir viraj adı.

²⁷⁵ elyazma: Mektup, yazı.

PDF Eraser Free

Sovuk dil anlamazdı. O gedigden (Karziya) sarı énen çağı ayakkabumung tayıda irtildi.

Bir gurr ot–aluv kayurdum. Arhamı bir böyüg daşa vérdim.

Göy Tarım, géceden çoğ geçmişti ki yuhudan oyandum. Bir gördüm ki oba köçmiş birce men qalmuşam duvarlarum da yoğdur.

Canuma qorhu girdi. Nice ki bir sekkiz yaşar uşaq için yalunguz dağda qalmag çetindir.

Tilkenen qurdaring qorhmalı uvlamağları başlanmışdı. Yaman serin sovuq canumu alazlayırdı²⁷⁶. İrtiğ keleşlerimi elime aldum ki ayak vérese kaçabilem.

Çoğ da her yana sarı üz éddim bir yere çatabilmedim. Yornağ bir yere oturdum.

Çahanaqımı ele almış bir ot kayırdım. Yél esmeg qoymadu ocağum aluvlana.

Gözlerimi göy üzüne tikmişdim ayunan ulduza bağırdım. Bir titirdeme canuma girdi. Üregim bucağundan seni çağurdum, néye ki istemirdim uşaq kerez ölem.

İsirdim gerçeqli ders oğuyam. Sınanmaqda kırhbaşa²⁷⁷ çatam sorası oğudançlige²⁷⁸ étişem.

Sen özüng mene arha²⁷⁹ olasing. Defderimden bir yoğa²⁸⁰ papruz qazdum.

Ay ışığıında sening için bu elyazmayı yazdum. İstedim biling ki seni unudmamuşam²⁸¹.

Olsunki sen meni yaddan çahardmayang güvenmişem bu qarangi gécede mene yar qalang.

Vayaluyam mene ser daşunan yoldaş tekin olang Tarı can.....

Bir özüme geldim ki bir ses qulağuma dédi. İnger biri meni çağurdu. Gözlerim yaşdan doldu, dilim tutuldu.

Qulağımı sese sarı dönderdim.²⁸² Déme ki qardaşım sesimiş. Men de qardaş hey dédim. Bir gördüm anamınan qardaşım çırağınan gelildir.

²⁷⁶ alazlayırdı: Ciğer ve mısır pişirmek için kullanılan sıcaklık, yakıyordu.

²⁷⁷ kırhbaş: Kaşqay Türklerinin kırk kişiden oluşan sınıflarının adı.

²⁷⁸ örgetçi: Öğretmen, katip, lise öğretmeni, hoca, üstad.

²⁷⁹ arha: Dayanak, arka, himaye eden, koruyan, dost.

²⁸⁰ yoğa papruz: Beyaz ve kaliteli kağıt.

²⁸¹ unudmag: Unutmak.

Bir yaman boğanak²⁸³ devrime uğandı. Sora gördim benim elyazmamı özinen aparmuşdır!!!.

ATTAM ÇERHE

Analı uşaklara seherler naştaluk, gün orta yémeli, aħşam kerezde şam kayırırdı.

Yatmag çağı, sovuğ kerezde de cecim kilimnen üstünü örtirdi.

Duvar çihanda da yoħsul uşaklara anası çökeliğ çöreg kayurub boğçasına koyırdı.

Varlı kimseler ya attalı uşaklarda oğullarına keylig, durrac, yağı pazan ovlamag örgedirdi toylarda ve ele béle yaslanmag²⁸⁴ çağında da oğulunan attası bélene varırdılar.

Oğul halhı atta kırağunda béle bil kara dağa arħa vérmışdi.

Meniminen kardaşım bu oymağda atasuzidig. Ataying sevinmeli gözlerine bahmagınan el eline tutmag béle mize bir böyüg vaya idi.

Bir géce, gécelerden néççe eve boş çekdig béle gördig ki oğullar attalarinan aluvlı ocağlar kırağuna oturmuşlar.

Biz de el ele vérmış ulduzlar ışıkında yazzuya sarı ön çevirdig ulduzları baħa baħa sayırdıg.

Kümmücerég kardaşım menden soruşdu: Sen attamuzdan nemene bilireng?

Men de eşidmişdim attamda bir çemig²⁸⁵, bir kara şalınan bir de ağ at varumuş.

Géeneden kardaşım soruşdu néye (Élman) atası ona bir duçerħe almuş!!?

İkkimiz de ökürlenmiş, yaş güzlerimizden yanaħlara uzandu.

Üregim gayğıdan dolmuş idi. Dédim birce sérdaşım, öz attamuz gédmiş Tarı yanuna, o ağlaya–ağlaya dédi néye ele benim attam néye? Néye? Néye? ...

Dédim ‘aziz kakam sen biliring ki attamuz indi o göyden bizi görir.

²⁸² dönderdim: Döndürdüm, çevirdim.

²⁸³ boğanak: Toz, toprak yeli.

²⁸⁴ yaslanmag: Yaslı, matemli olmak.

²⁸⁵ çemig: Kişiyeye özel bir tür baston, asa.

PDF Eraser Free

Birden kardaşum ikki elinen göz yaşısına sildirmiş dédi: 'aziz attam pe eye sen meni göriring benim için Tarıdan bir duçerhe al da gönder géle ta men bilem bizi gözleyireng!!!

Kardaşum bu dilegнен yuħuya düşdi ama men bu duyğuda kalmuşdum görem nicki Tarıdan duçerhe alasıyam?!

Seħer ağzı kardaşum meni çağura – çağura dérdi: oyan oyan gör attam neyin güzel duçerhe göndermiş!!

Gözü yuħulu yérimden kóvzandum, birazdan sora yuħudan ayıldım gözüm bir novruz güllü, boyağlı duçerheye düşdi.

Taymaz bir–bir üstüne çıkırırdı 'aziz attam çoħ memnun.

Anam da ocaħ kıraķunda çöreg yapırdı, yağluğu kıraķuynan, gözyaşısını silirdi.

Bir anama sarı baħdum yuvaş dédi: böyüg kardaşing (Şiraz) şehinden göndermiş ama Taymaz'a déme!!

Sene de bir sarı kızıl peti yollamışdır. Ama bu soruşmalar benim göynimden su içdi ki: nice bilmiş ki Taymaz attamdan duçerhe istemişdir?

Niye ki yollamışdır ki ele bu géce buraya çatmışdır? Birden başum göye sarı kóvzandı. Dédim Göy Tarı şukur olsun kulluķunga!!

Meni de özü aħ édding Taymaz'ı da dilegine étişdirding!!!

AL APARMAG ĞAYĖISI

Anaming gözlerinde varı kerez bir tudnuķlıg görünirdi. Su günleri*, pesin çağı evden kapuya çıkırdı dağ etteğine sarı üz édirde geri dönende gözlerinin ağı, gülgez kanaminirdi ama dile getirmirdi!

Bir günü (Céyran) dazzamdan soruşdum: néye anam tudnuķdur? Dazzam bir uzaħ hene çekenden sora dédi: ne déyem dazza canum!!

On doķuz, il mundan ileri ananging (Yazgülü) anasu ki Tarı yérini bihişt edsin onda hele yaşayırdı.

Yazgülü bir üçe boylı, céyran baħuşlı uzun sarı saçlıdı.

* pençşenbe.

PDF Eraser Free

Oymağımızda²⁸⁶ bir sarı ulduz tekin birce idi. İkki canlılıđdan²⁸⁷ uşaku olmag çağu idi.

Hamu kimselerin gözi yoldaydi göreg bu uşak oğlandı - kızdır?!

Ƙılıc AƘada arvadu (Yazgölüyi) çoğ sevinirdi. Ona gül den incireg söz démir di.

Onu dünya boyu çoğ isirdi ama on sekkiz ilidi ki Tarı onlara uşak vérmirdi.,

Ƙılıc AƘaying ocağı kor idi. O uşak vayasını imamlar evladundan nezirinen, Ƙurbanluđinen dileyirdi.

Bir günü günlerden Seyid Yahya dahasınan böyüğ anang (Yazgölü) uşaka Ƙaldı.

Dokkuz aydan sora bir Ƙara kaslı gece, Yazgölüyi al apardı. Sarıgül de oymağımızın mamaçaséydi.

Onu getirdig bađu üstüne. O gece ay da bulutlar üzüne yamaşuk²⁸⁸ édmişdi. Béle bil üz tutmagdan gizlenmişdi²⁸⁹. Ulduzlar ışışıklanmırdı.

Ƙoyun Ƙuzzu melirdi, at Ƙışneyirdi, köpek hoğurırdı, tovuğ Ƙanat Ƙalırdı.

(Sarıgül) dédi: amandur al isir Yazgölüyi apara!

Néçe ağ birçeğli arvad Sarıgüle kömeg véirdiler.

Onung sarı saçlarını Ƙaçıldılar. Ƙıçınından göy emig Ƙaharddılar. Üzerliginen zağı ot üstüne sepellirdi.

Sarıgül bir bir üstüne böyüğ anaying ağ yanağlarına şapalağ Ƙalırdı.

Ƙılıc AƘada Ƙadurdan yazzuya Ƙollarını döşe Ƙoncmışdi. Hey kömeg varu obaying arvadlarını ora yığmışdi.

Sarıgüling ortançılığ bacısı (Göycegöl de) bir ağ tiliş bal şemine²⁹⁰ boyanmuş Ƙaputu aluvlamış, bir tağ ağacınıng heççesine asmış, (Pir-i Türke) sarı yandırır di.

Uşak seslendi, Sarıgül dédi: Şukür-şukür uşak sağlığda bu dünyaya ayak Ƙoydu.

²⁸⁶ oymağ: Taife, kabile, bölük, oymağ.

²⁸⁷ ikki canlılığ: Gebe, hamile (insan için).

²⁸⁸ yamaşuk: Peçe, yüz örtüsü.

²⁸⁹ gizlenmeg: Gizli olmak, gizlenmek.

²⁹⁰ bal şemî: Bal mumu.

Ƙonşuda bir töfeng gammuladdı, ama hababak sesi gelmedi! Bir néçceden sora Sarıgül çadurdan kapuya çışanda dédi: Ƙılıc Ağa uşak kızdır ...

Yére oturmuş ağlamayı başladı. Ƙılıc tudkun–tutulas dilnen, soruşdı Yaz ... Gülü ... Gülü ... daha ağlamag amanını kesmişdi!!

İkki elini göye sarı tuddu, Ƙurru dodaşları bir bire deyirdi ama söz dile dönmedi.

Sarıgül dédi: Onu al apardu. Bacum vay, anam hay, her yandan Ƙopdı.

Yazgülüying bacuları birisi birçegini yössurdu o birisi de göye torpaş suvrırdı.

İkki aydan sora men anang adını Sarıgül Ƙoydum. Néye ki tatarlar Sarıgül'e (Gül-i şasret) déyilder. Fayuz bendinde dona daşınıg etteginden çışır. Ama yarpaşınan budak yoşudur.

Ne déyem, Ƙılıc Ağa o kaslı géceden sora bu Sarıgül'ü sevinmedi.

İnger onung yadından çışmışdı ki Yazgülü de ele bir kızmış!!!

Sarıgül'ü men öz yanumda bésleddim. Aylar illere dolaşdı.

Sarıgül her ne yaşayırdı başuşı, boyu, sesi, yérimegi, danuşuķu, sarı birçeginen saçları Yazgülüngen bir almayeng tayidi.

Bir gün géddim başını kenger ađısının²⁹¹ yüdum saçlarını on dörd bölim²⁹² hördim.

İkki saçbağı da taķ²⁹³ heççesine²⁹⁴ bezeli mihegnen melhudan bir kızıl gumpulanan asdım.

Birçeglerine de tuv saldum Ƙulađları altundan yağu Ƙoç şağı kim bükdim.

Bir terçig boyunbaķı²⁹⁵ mihekden de boynuna asdım.

Bir mahan ad édmiş Ƙılıc Ağa (attası) Ƙulluķuna gönderdim görem o biler bu naşarta Yazgülüye benzir!!

²⁹¹ ağı: Zehir.

²⁹² bölim: Bölüm.

²⁹³ taķ: şiraz ve Kevar dağlarının etrafında yetişen, çekirdekleri kiraz çekirdeğine benzer, kutsal bir ağaç ismi.

²⁹⁴ heççesine: Tahtadan iki dala.

²⁹⁵ boyunbaķı: 1. Gerdanlık, kolye, 2. Boyunbağı.

PDF Eraser Free

Néççe çağıdan sora bir gördüm Kılıc Ağa el salmuş kızının boynuna bize sarı gelir.

Çağurdı hey céyan, céyan bağ gör ki Sarıgülü çoğ isirem Yazgülü dirilmişdir. Bir çoğ igidden de başdır.

Sarıgül de ere géddi... Uşağlı oldı...

Ama oning anasını al aparmag gaygısı, gözlerinden arrınmadı!!!

BÖYÜG ANAM ÖGÜDLERİ

Ay aydan géceler göy üzüne bağanda göying yanağları al kara muğmele benzeyir béle. Göze girinir ki ay, göying gelinidir ulduzlar da bezenmesidir.

Béle ki ay aydınlr da kara çaduring çapusuna bir aluv édirdig, kara aftafamızı közler ortasına koyırdig.

Béyi²⁹⁶ uşağları da bize gelirdi. Nicki rahmetli böyüg anam dirri kerez bizlere mitil déyirdi. Neme ki soruşsaydug o bir doğrı yaraşmalı cuğab véirdi.

O gécelering birisinde men de ondan soruşdum ki néye siz böyüden kümmücereğ oğlungi kalık uşağlarıngden artuğrag sevirig?

O rahmetli cuğabumda buyurdu: Gülleringde her birsi bir cura çövir.

Siz uşağlarumda benim çiçeglerimıngiz ama men varı güllerimi sevinirem.

Géneden Gülnaz béyim kıızı soruşdu: bir terçig²⁹⁷ mitil bize de ki indinçez déyilmemiş ola.

Rahmetli anam dédi: Mitilleri ögüd örgedmeg içün déyiler. İle bu mitillerdendir ki böyüg ad sanlı arvad kişiler ayak tudmuşdır.

Taymaz varıdan kümmüce çardaşımız ondan soruşdu:

Ana can sen nicki ottuz il yalunguz köç çon édding?

Buyurdu: Rahmetli böyüg atangizden sora, kişisiz çaldum.

²⁹⁶ beyi: Hala.

²⁹⁷ terçik: Yeni, taze, yenide, tazede.

Çoh-çoh yaman sözlerinen néççe kara iller gördim, hamu çetinliginen²⁹⁸ düğünleri başdan geçirdim, sekkiz uşak bésledib boyaddım Taymaz bir kulup çahudan humpurdı géneden dédi: nicki başardung?!?

Böyüg anam bir burma ağ bir çeginden sağ elinen araladı dédi: Bunlardan soruş.

Tarı bizleri emeg çekmeg için yaradmuş göre nakarta götürüm varımızdır!

Bu sözü `ömür boyu unudmaying: Varı çağıda devirmening alt daşı tekin göreg dayanasing!

Élman da, bir sarı güle sarı baħub dédi: bize de bir ögüd vér.

Ƙara aftafa daha luğ-luğ ğaynemege düşmişdi. Böyüg ana bir yamaħnan²⁹⁹ Ƙara aftafayı bir kıraħa çahardı.

İkki burmağ tutumu³⁰⁰ çahu Ƙara aftafa içine éndirdi. Sora bir payla içinde fincan nélbekéyi arru Ƙaynar suyunan yudı.

İle iş görmeg içinde bizler için Tarıdan sağlığınan sağ yaşamağımızı vayalandı. Sora dédi: Öğüdim varıngıza budur ki özgeden iraklığ éding, birbiri yaħşı tanéying.

Néye ki varıngiz bir ağacing çummeti³⁰¹, lihesi, yarpağı tekinizingiz.

Geçen günlering birinde mene suvcı gelmiş idi heyeyi de almuşdılar, dédim böyüg ana nicki sene suvcı geldi? Nicki seni begendiler?

Böyüg anam bir tala odunlardan ocağ aluvna koşdı, çulusları da ileri sürdi bir uzağ hene çekenden sora dédi: yeri uvçuk³⁰² olsun böyüg atangiz bir görgemli cahalidi.

Daha ad açmışdı her kiming düğünini açardı néye ki sevadlıdı.

Men de evimizing tek kızıdım. Artuħınçez üç Ƙardaşlarım tekin terpenirdim.

Duvar, odun yığmag, ağır işe çıħmagdan Ƙorħmamuşdum.

Attam mene bir oğul gözüne baħırdı. Oba kişileri döyüşe çıħan kerez, men de arħaçılığ édirdim. At oynadmag, töfeng atmagda da Ƙardaşlarımdan Ƙalan deyildim.

²⁹⁸ çetin: Zorlu, güç, müşkül.

²⁹⁹ yamaħnan: Bağlanacak şey ile, kol, kulp.

³⁰⁰ tutumu: Kadeh, miktar, kapasite, hacim.

³⁰¹ çummeti: Kökü.

³⁰² uvçuk: Uçuk.

Buna göre az oğul özinde görirdi mene suvcı göndere.

Attam da benim er begenmegimi özime salmışdı ama bu söz Kaşkayı resmine yaraşmırdı!!

Ama men bir gün böyüden küçük kardeşuma dedim: sen benim dörd suvcumu yığ yal döşine ve de, her kimse başardı bu behteyi yatturda ve elli badman ükü kıoya daluna ve yola sala onda suvcısunu bizim eve yolaya.

Men bulak üstünde tuluqlarımı çapçalırdım bağırdım görem nic olar ama bu dörd oğul başarmadılar. Böyü atangiz ki helez benim suvcum deyildi ve odundan gelirdi, gördü béle gep var behteyi yaturddu ve ükü üstüne kıoydı ve heylemiş onu yola saldı.

Ama men bu düşünci diledim ki, bu oğul benim suvculuğıma gele!! Ki bés gün ondan sora gördüm ki begençiler gelmişler ve attamunan – anam da bu işe heye demişdiler.

Béle oldu ki biz bir bire etirdig ama ecel bize möhel vérmedi ki göynaklıginen dirliğ édeg ve téz bizden ayrıldı.

Böyü anam dinmedi³⁰³, üzüne ki bağıdug yaş sıldırım tekin gözlerinden tökilirdi.

Héç çağı o rahmetliying (böyü anam) ağlamasını düşünce getirmedig.

Bir–bir böyü anam üzünden öpdig ve géddig men böyü anam üzünü öpenden sora dedim: çoğ göynüm isir sizing tekin olam.

Böyü anam başuma el çekenden sora dedi: Tarı her ne isteye ele o olası.

Ot yövaş–yövaş sönüdü ve o géce bizden de béle geçdi!!

NÉYE GÜLMİREM

Béle bil göynüm dağuna duman çökmüşdir. Üregim yamanluğdan dolmuşdır. Béle inanıram göynaklıgden irak düşmiş.

Néye ki? Her nemeneyi özüm için isteyirem, ayrı kimseleri kıoruk édirem.

Néye béle güvenmegden dodaqlarıma gülmeg gelmir ya gözlerim yaşıdan dolmir?

³⁰³ diyenmedi: Söylemek için gücü yetmedi, söyleyemedi.

PDF Eraser Free

Béleme béle gelir ki adamlıg vayalarından irak düşmişem.

Démişler ki her kimseying yumuruđı³⁰⁴ üregiçedir ama men ikki burmağça da üzgeyi sevinmemişem.

Bilmem köylüm dumanlaşmışdır ya şarengiye batmışdır néye béle ayruşısı olmuşam.

Béle inanıram göynüme şara bulut konmuşdır ama neççeden bir-bir yağuş yemiş turpağ issi eyleyirem.

Ele bu düşüncedeyim ki, birden özüme geldim.

Béle biling ki gözlerim yağışı köylüm dumanını üngilleşdirmiş³⁰⁵, doğrulıg yéli dumanınan şara bulutları üregimden kovdı nice ki ris-ris yaşlar yanaşıma düzilmiş.

Üzü şovlanmışdılar ki öreg şumlağını dirçeldiler.

Béle bil bir ses uzaklardan durna kimin üregim şurruşına konmuş dümdüginen bu şurru şumlağa³⁰⁶ yazdı:

“Ruzgardan her ne gelse hoş déying”

MENİM SEVEREM

Gün yérnen görüşen çağıdı ki, onunğ kölgesi susanuna³⁰⁷ düşende, gülgez balıqlar bu kölgeyng gözelligini çoşrag éddi.

Gözlerimden sildirim yaşlar yola düşdi.

Döyğüm éliming yalunğuzlığındaydı, déyirdim benim éliming yohşulluğına bir kimse çara şılmadı.

Héç kim bu ağır éling geçen günlerini yadda şahlatmadu.

Güller issi meni özüme getirdi (érem) bağçasundan bir sarı yangal roz dürdüm.

Eyildim sana başam ki bir başuşlı uşaq, elini suya çaldı san dalğalanmaya düşdi.

³⁰⁴ yumuruğ: 1. Avuç, 2. Yumruk.

³⁰⁵ üngilleşdirmiş: Hafifletmiş.

³⁰⁶ şumlağ: Kumsal.

³⁰⁷ susanu: Su dolu havuz.

Sanda ki kölge, aq gëlas tekin dağuldu. Béle inen ki o kölge benim sevinmeli severelerimidi ki sinirdi.

Bir göye sarı bağıdum günde batmuşdu. Ay onunğ yérine gelmiş idi

ƘARABAŞ

Obamuz Ƙara çimen çölgisine³⁰⁸ Ƙonmuş idi. Yam yaşıl çimenlerinin üstünü ala-Ƙara çadurlar beneg³⁰⁹ tekin bezedmişdi.

Uşaqdan böyüğe, pesin çağı obalarına dönillerdi ağşam başlanmagınan ulduzlar da, göy üzüne buluşıldardı.

Böyüg anam Ƙapusuna varı yanlu yıkılırdıg.

Néye ki onunğ mitil démegine düşürgenmişdig.

İler ki géce déyilen mitili dodaqlarda örerdmış³¹⁰ severe de béledirdig.

Uşaqlar evlerden Ƙurru ağaclar odunundan, böyüg anam evine aparırdılar ki ocağı alışdırladar.

Çuluskeler yana–yana Ƙıp Ƙızıl köze dönirdi. Néççeden bir de, Ƙurding udumlu sesi Ƙulağa çatırdı.

(Élnaz) hamumuzdan kümmücregidi, böyüg anam Ƙucağına gizlenirdi, géne néççeden bir diksinirdi. Böyüg anam da biçeglerine el çekirdi.

Ele ki ocağ aluvlandı, böyüg anam mitilini béle başladı: Uşaqı Ƙalmış, terçig gelinidim. Obamuz totımında canlı hayvanlarung her birisinde bir udum varıdı.

Bayğu sesi kaslı, at Ƙışnemegini eyterli, ele béle Ƙurd sesini uğurlı udum³¹¹ bilillerdi.

Atatam oğlu “Élman” soruşdı: Ana can başınga dolanam bir daha o (Ƙara baş it) mitilini gémeden söyle?

Böyüg anamız mitilini béle başladı: Dovar–dışarlı kimselerde, bir ikki it olunurdu. O itler oğréyi Ƙörüdmüş³¹², Ƙurdlara hüreyirdi. Huvar olanda dalayırdı³¹³.

³⁰⁸ çölgi: Step; ova.

³⁰⁹ beneg (veneg): 1. Ben, 2. Benek.

³¹⁰ örredme: Sürekli ve çok fazla tekrarlamak, tekrar etmek, yinelemek.

³¹¹ udumlu: İyi uğur, hoş bereket.

³¹² Ƙörüdmüş: 1. Yabancıya girişi yasaklamak, 2. Kavurmak.

³¹³ dalayırdı: Saldırgan bir halde köpeğın peş peşe havlaması.

PDF Eraser Free

Yaşınlaşanda da, haburlamış ürrirdi bizim it adı da (kara baş) idi.

Nice ki varu kılları ağ-boz idi ama başı kara idi.

Oğrı kaş bereğine gelende uşurmag içinde néççeden bir de bir uvlırdı.

O uvlamagınan dovarçıyı eyterlendirirdi! Gündüzlerde dovarların gıluncunu gözlirdi.

Bir günü-günlerden yer açılan kerez ki dovarlar kaş öresine dağulmuşdı, (Bulut Big) bir gördi ki kaş başuna kan dammış.

Bir az kaşing görkemine sarı çıldı. Birden göy demiri şişging kana batmuş başını gördi!

Öz göyninde dédi, kurd kaşa vurmuşdır, geri dönende, gözi kara başing kanlı ağzına düşdi.

El degnegini³¹⁴ kovzadıb, kara başung kaburgalarını döydi!

Kara baş çingilaya-çingilaya çadura girdi, o yandan da uşaklar sıhmayinen düşdiler canuna.

Kara baş bir yala sarı ön koydu kaçmaga. Al başuna çatanda evimize sarı murruşırđı³¹⁵.

Néççeden bir de bir çingilirdi³¹⁶.

Bir néççe günden sora (ğarib) çoban dovarları yaymag için kaş sagunda ki yala çahardı. Dédiler kara başda dovar daluça gédmişdi!

Ğarib pesin çağunda bir sol³¹⁷, kıçı aksak, bör-ğomral kuzzuyı eve sarı getirdi.

Her kim evden o yana sarı alövan³¹⁸ oldu. Soruşıllardı nicolmuşdur?

Ğarib dédi: Bir gelas su véring çoş susuzumuşam.

Su içenden sora bir iki uzak hene çekdi. Sora béle söyledi:

Gün göying ortasundaydiki, bir gördim gözimi kara kesmiş.

³¹⁴ degneg: Sopa, baston, asa.

³¹⁵ murruşırđı: Şüpheli ve uyarıcı bakış.

³¹⁶ çingilirdi: Köpek ve etobur hayvanların boyun eğdiklerinin bir göstergesi olarak uğuldama, inleme durumudur.

³¹⁷ sol: Sol.

³¹⁸ alövan: Ateşe tutulmuş gibi heyecanla koşmak.

Déme ki imeglenmegim koyu ben külgesinde, yohuya dönmişmiş. Bir az ésnemegler yadıma gelir.

Ƙoyunlar finhirmeginden, bir oyandum ki Ƙuzzuying Ƙıçı, Ƙurd ağzında sürrünür.

Dilim toppük vurırdı. Birden Ƙara başı çağurdum “huvuvı Ƙara baş”.

Bir gördim Ƙara baş yal yaturdmuş kaçmaga, alövan isir Ƙurdu çatdıra!!

Ƙurd, Ƙuzzuyu atub Ƙara başnan elleşdiler men Ƙorhudan Ƙuzzuyu daluma alub dovarlaru Ƙih-hababaƘınan obaya sarı Ƙovdım.

Ama bilmedim, Ƙara baş it, Ƙurdu ütüzdiridi ya ütüzdi?!

Arvad uşaq (Benli) dutuya³¹⁹ sarı, yola düşdiler. Ƙara başing ƘulaƘlarınan, ağzı, dilim–dilim olmışdı.

Sağ eli de ƘırırƘıdi ama onu, bir Ƙara malhaluƘuna dolamış néççe yanlı eve sarı getirdiler.

Béş–on günden sora, Ƙara baş da dirçeldi³²⁰. Bu soruşmalar, varu halhing ağzında gezinirdi. Néye o gécede Ƙara başing ağzı Ƙanlıdı?

O göy demiri şişging başını Ƙurd Ƙazmışdı ya Ƙara baş? Néye gün çalanda, riç* surmedig, Ƙurd peyini bellindireg?!

OVCI

Gün ƘırırƘıge minmiş idi yazing serin yéli esirdi.

(Bayram) yalunguz (Yassı dağ) gediginden üzü Ƙovlanmuş aşşaku gelirdi.

Sağ elinde raħmetli böyüg attasining bernu töfenginen sol elinde de torbayıdı béline de Ƙatar bağlamışıdı.

Bayram ovçılığda öz oymaƘunda ad ve sanlu idi.

Dağa ayağ Ƙoyan kerez ya bir ov, ovlayasıdı ya bir keylig vurasıdı.

Ama Bayram pesin çağı üzü tudnuƘ arħasını bir böyüg daşa vérmışdı.

Birden bu duygu göyninden geçdi ki Seħer gelinine nice ki cuğab véresi.

³¹⁹ dutu: 1. Ƙır, ova, 2. Çöl, 3. Düzlük.

³²⁰ dirçeldi: Değışti, iyileşti.

* ayak izi, iz.

PDF Eraser Free

Bayram oymakunda béle idi ki göregenler bir gün toydan kabağ yaraqlanmış³²¹, ovlaka çıhasıdı.

Néye ki bir yağı koç ovlayasıdı ki gelin ayağı ucunda, girdege giren çağı, pay endâz eyleye.

Bayram hele gün çalmamış dağa sarı ön çöyirdi. Bayraming ele ki gözleri ov gözlerine çataşır, el ayağı titremege düşir. Nice ki Bayram oving, ovçı üzine bahmagını udumlu bilmir.

Bayram ele bu duyğudaydı ki ya ov oğlayası ya ki gelinini incidesidir?!

Daha gün aışama dönmiş idi. Ay da bulutlar arasundan boy çekirdi ulduzlar dağung görkemlerini işşıklandırırdı.

Bayram birden özüne geldi, sağ yanundan dağing etteğine konan obalaring, aluvlu ocaklarına gözü düşdi. Kožanmış ovlar yatağuna sarı yola düşdi.

Bayram töfengining gammulamagi, şehere kolayda, oba çobanunu özüne getirdi.

Béle bil o dağung kemerleri bélene arvadlar tekin kil vurıladı.

Çoban bir hababağ çekib şakuluvincini³²² bir şakuladmış Bayram géden dağa sarı ön koydı.

Daha ay üzü açılmış idi ki, Élman çoban hey–heynen Bayram’dan, oldugı yerini soruşdı.

Bayram da ağlağan sesnen cuğab vérdi:

(İncirli) hararing sağ tayundayam. Élman çoban, kaçça-kaçça Bayrama çatdı.

Yaşınlaşanda bir gördi ki Bayram bir ikki yaşar, yağı koçing başını kesmiş.

Öz başını koymuş onun dalı üstüne ökürir!

KÖYNEG

Yay bendinde oba yaylağa konmışdı gün işşıklandanda biri duvar otarırdı, biri odun yığırdı, biri de çöreg yapırdı ve

³²¹ yaraqlanmış: Donanmış, donanımlı, kuşamlı, hazırlanmak.

³²² şakuluvinc: Çobanların tehlike anında diğer insanlara haber vermek için kullandığı bir alet.

PDF Eraser Free

Ama oymaķing hamu uřaķları gz tikmiş id i ki ĥazal³²³ bendi başlananda ağ ĥadurunan oĥudanı da işini başlaya.

Varu oba uřaķları ağ ĥaduru ĥovzamađ iĥn yardım vrirdiler.

Ağca Gl de ceciminen bir gilim vrmişdi, Kılıc Big de bir gur–gumpullu silsile gndermişdi.

Duman Ĥan şehrden uřaķlara defter ĥalem almışdı her kimse her yandan bir yanunı tutmışdı.

Analar uřaķlarına kyNEG, bařmaķ, brknen ĥuvluķ alıllardı.

Menim de bařmaķumunan şalvarum yngidi, ikki il mundan ileri tahafdan almuşdum ama kyNEGim ki bygreg ĥardařumING idi daha irtilmış idi.

Ama ĥazal yuklaşanda byg ĥardařum nĥařlařdu, bilmirem nye ama nĥĥeden bir burnundan ĥan aĥılırdı ve daha yolu kesilmirdi.

Anam da byg ĥardařumunan şehre gddiler. Men de duyguya ĥaldum ki rgedĥim gelende uřaķlar yengileşmişler ve men ki bir kyNEG yuĥum nice edesim?

Anam gden ĥađı da z tutdum ki sz aĥam.

Bu duygudaydım ki oymaķumuz uřaķları yanunda nicki irtik kyNEGinen oĥuyasımdır?

Birden yuvrılığıma ağlayırdım, birden de yoĥsullıđımıza. Bir gn ĥalmuř ağ ĥadura gden ĥađı anam pesin gn batmamuş kerez meni ĥađurdu a hey oğlum, sıca boylum gel.

Yvaş–yvaş anama yuklaşdım anam eski³²⁴ bgĥası iĥinden bir nĥĥe ĥaputınan gymeleri ĥaĥarddı sora bir kyNEGinen şalvar ĥaĥardıBAN ddi: Munları tahafdan almuşam sening iĥn ama ĥardařing nĥařlıđı munu duygumdan ĥaĥarddı.

Gzlerim gyinmelere ĥmařurdu, buğazum ĥurumuřdı, dilim gezmirdi ki sze mine.

İnanmırdım birden anam ĥucaķuna gddim el saldum boynuna ĥoĥ ağladım.

Ble ağlırdım ki ĥardařlarumunan bacularım sora da ĥoņularımız yığıldı.

Kılıc Bik ddi: Valla Tarı raĥmet dsin kişingizi ondan sora analığdan geĥende attalığ dende anangizimiş.

³²³ ĥazal: Sonbahar rzgarı, sonbahar mevsimi.

³²⁴ eski: Eski, kadim.

PDF Eraser Free

Duman Han ce sesinen dedi: Kakayi llerining arvadları ele ble olular.

Men geyinmeleri geydim. Gr ki kyning mene uzunud biraz tudun aldum.

Anam da kaıyı gtrmi kyneging ayaklıından kaıladı. regim imana geldi, gzlerim yadan dolmudu.

Ondan sora

Anam severesini

ohreg isirdim.

3. BÖLÜM

FARŞA ÖZELLİKLER

3.1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

1. Bazı sözcüklerde harflerin üstünde yer alan “^” işareti o harfin ünlü almadan, tek seferde okunması gerektiğini belirtmek için kullanılmıştır.

2. Metinde *tekin, sarı, -ing* (nazal n), *é* (kapalı e) gibi ses, şekil ve sözcük kullanımları tarihi bir dönem teşkil eden Eski Anadolu Türkçesi dönemi özellikleri ile ortaklık taşımaktadır.

3. Metinde sözcük sonlarında yer alan “ھ” (güzel he) sesinin, “*Böyüg anam ele béle dodağu altunda bir para daha oħırde(i) ve külden çekirde(i) uşak alluna*” örneğindeki gibi “i” yerine kullanıldığı görülmüştür.

4. Metinde *néye, éşidmeli, yéddi, béle, béyinde, déyirdi, bélselmeği, géce, géri* gibi birçok Türkçe sözcüğün ilk hecesindeki “e” sesinin **kapalı e (é)** olarak yazıldığı görülmüştür. Ayrıca metinde geçen **Mirza Me’zun** (میرزا مأذون) isminin yazılışında kapalı e (é)’nin hemze yerine kullanıldığı saptanmıştır.

5. Kaşkay Türkçesinde “ile” anlamında kullanılan “inen” bağlacının bazı sözcüklerde ayrı yazıldığı görülmüş ve bir karışıklığa sebep vermemesi için transkripsiyonda “inen” bağlacı sözcüğe bitişik yazılarak verilmiştir.

6. “*ki*” ve “*da*” bağlaçları metinde sözcüğe bitişik yazılarak verilmiş ancak transkripsiyonda bunlar Türkiye Türkçesi imlâsına göre gösterilmiştir.

7. Metinde “*yeddi, sekkiz, kuzzu, leççeg, issi, durrac, kırkırrge*” gibi Türkçe sözcüklerde şeddeli kullanımlara rastlanılmıştır.

8. Metinde geçen “*Ondan sonra karangı gécelerde men göy üzüne gözümü tikirdim görem allıncağ ulduzumu tapa bildim.*” cümlesindeki gibi ayrı yazılmış birleşik fiiller transkripsiyonlu metinde Türkiye Türkçesi imlâsı ile (tapabildim) gösterilmiştir.

3.1.1. Alıntı Sözcükler

3.1.1.1. Dar yuvarlak ünlülerin (u,ü) hem art hem ön harflerle yazılması

Metinde yer alan **dünya** kelimesinin yazımı ile ilgili iki şekil karşımıza çıkmaktadır. Yuvarlak ünlülerin yazımıyla alakalı olarak karşımıza çıkan bu durum bir imlâ sorunudur.

- Bir uzak düşünceydim ki her ne bö **dunyaya** ayak koydı, bir günde gédesi. Yaşşısı bu olsungi bo **dünyaya** göyn baqlamayang. (AU 53,1-3)

“Bir uzak düşüncedeydim ki her ne bu dünyaya geldiyse, bir gün gidecek. İyisi bu ki bu dünyaya gönül bağlamamak.”

3.1.1.2. Dar yuvarlak ünlülerin (u,ü) geniş yuvarlak ünlü (o,ö) şeklinde yazılması

- Tariya **“şukor”** ki obalıķingiz varısı sağdır. (AU 36, 11)
“Tanrıya şükür ki obanızın hepsi sağdır.”
 - Sarı Hın Tariya **“şukor”** edirdi. (AU 62, 3)
“Sarıhan Tanrıya şükrediyordu.”
 - Herkim Tariya **“şukor”** deyirdi. (AU 49, 11)
“Herkes Tanrıya şükür diyordu.”
 - Tariya **“şukor”** edirdi. (AU 57, 9)
“Tanrıya şükrediyordu.”
 - (Gülnaz)unan (Paşabig) Tariya **“naşukorlık”** deyildir. (AU 59, 3)
“Gülnaz ile Paşa Bey Tanrıya şükürsüz değildi.”
 - Hene çekirdi ve Tariya **“naşukorlık”** edirdi ki. (AU 61, 18)
“Ah çekiyordu ve Tanrıya şükürsüzlük ediyordu ki.”
 - Kızıngizing kadri bilingiz ve **“naşukorlık”** edmeyingiz. (AU 63, 9)
“Kızınızın kıymetini biliniz ve şükürsüzlük etmeyiniz.”
 - Bundan sora **“naşukorlık”** edmeyingiz. (AU 63, 11)
“Bundan sonra şükürsüzlük etmeyiniz.”
 - Kısım beledi edmiş **“naşukor”** olmayasing. (AU 62, 4)

“Kısmet böyleymiş, şükürsüz olmayasın.”

– Dedim Göy Tarı **“şukur”** olsun kulluğuna. (AU 86, 6)

“Dedim Gök Tanrı şükürler olsun kulluğuna.”

– Sarıgül dedi: **“Şükür – şukur”** uşak sağlığda bu dünyaya ayak koydu. (AU 91, 17-18)

“Sarıgül dedi: Şükür-şukur çocuk sağlıkla bu dünyaya ayak koydu.”

- Bele oldu ki biz birbirine yetirdig ama ecel bize **“möhel”** vermedi ki göynağlığınan dirliğ edeg ve tez bizden ayrıldı. (AU 102, 9)

“Böyle oldu ki biz birbirimize yetiyorduk ama ecel bize mühlet vermedi ki mutluluk ile yaşayalım ve tez bizden ayrıldı.”

- Karahanunan arvadu kan ağlayırdı ve Tarı yoluna **“tuvbe”** edirdi ki... (AU 62, 17)

“Karahan'ın karısı kan ağlıyordu ve Tanrı yolunda tövbe ediyordu ki...”

Alıntı sözcüklerde iki kelime de düz ünlülerin (a,e) geniş yuvarlak (o,ö) olduğu görülmüştür.

- Obamızda, bir kim **“nöhaşlayanda”** bele bil kara il olanda duvar-dışar ölırdi. (AU 35, 1)

“Obamızda bir kimse rahatsızlandığında, böyle bir kara yıl olduğunda hayvanlar ölırdü.”

– Böyügleşende özümnden soruşurdüm, daha nicki başarur **“nöhaşluginen”** kara iling yolunu kese? (AU 35, 11)

“Büyüdüğümdede kendime soruyordum, Kara İlin yolunu hoşsuzluk ile kesmeyi daha nasıl başarır.”

– Seyyid bu ki **“nöhaş”** uşak deyil ki, sening dahang onu dirçelde göreng o koyunu harda kurd yediye. (AU 37, 3)

“Seyyid bu hasta bir uşak değil ki senin duan onu kendine getirsin, görelim o koyunu nerde kurt yedi.”

– Kara ot suyıdı bu uşak **“nöhaşlığına”** aram edi ve dedi. (AU 63, 15)

“Kara ot suyu bu çocuğun nahoşluğunu iyi ede ve dedi.”

– Ama hazal yuvklaşanda böyüg kardaşum **“nöhaşlaşdu”** (AU 130, 4)

“Ama sonbahar yaklaşırken büyük kardeşim rahatsızlandı.”

- Munları tahafdan almışam sening için ama kardeşing **“nöhaşlığı”** munu duyğumdan çaharddı. (AU 131, 6)

“Bunları mağazadan almışım senin için ama kardeşinin rahatsızlığı bunu aklımdan çıkarttı.”

- Gözü yuħulu yerimden qovzandum, birazdan sora yuħudan ayıldım gözüm bir **“novroz”** gülü, boyaglı duçerħeye düşdi.” (AU 85, 10)
“Gözü uykulu yerimden kalktım, biraz sonra uykudan ayıldım, gözüm bir nevrüz gülü renkli bisiklete takıldı.”

3.1.2. Türkçe Sözcükler

Metnin okunması sırasında bir takım imlâ sorunları, sözcükleri nasıl okuyacağımız konusunda bizi ikilemde bırakmıştır. Metnin yazımında kullanılan Arap alfabesinin özellikle sesli harfler konusunda yetersiz kalışı³²⁵ ve metinde geçen aynı sözcüklerin değişik harflerle yazılışı hangisinin tercih edileceği konusunda kararsızlığa yol açmıştır. Bu sebeple yazım konusunda metne bağlı kalınmıştır. Bu sorun özellikle yuvarlak ünlülerde karşımıza çıkmıştır.

- Bir uzak düşönceydim ki her ne **bö** dünyaya ayak koydı, bir günde gèdesi. Yaħşısı **bu** olsungi **bo** dünyaya göyn baqlamayang. (AU 53,1-3)

“Bir uzak düşüncedydim ki her ne bu dünyaya geldiyse, bir gün gidecek. İyisi bu ki bu dünyaya gönül baqlamamak.”

- **Ö** gecening seħre kılatı böyüg anaming ulduzu suya düşmüşdü, **o** uzak yuħuya gèdmişdi. (AU 20, 8-9)

“O gecenin sabaha karşı büyükannemin yıldızı suya düşmüştü, o uzak uykuya gitmişti.”

³²⁵ Mürsel Öztürk, (2007) “Farsça Dilbilgisi” Murat Kitabevi, Ankara, s. 5.

PDF Eraser Free

- Cenab-ı serheng-i cihanpur şebazyar, ki **ügüderinen** yolu benimçéz ışıklandırdı, teşekkür edirem. (AU giriş, 14)

“Sayın Albay Cihanpur-ı Şebazyar, ki öğütleriyle yolu benim için aydınlattı, teşekkür ederim”.

- Ming ming tapmacalar, öz ming-öz ming **ögüder**, atalar sözü ve...(AU 13, 8)

“Bin bin bulmacalar, yüzbin-yüzbin öğütler, atasözleri ve...”

- **Sovk** sıcaklarda, var yoğlıgıman başa vurmağı... (AU 15,1)

“Soğuk sıcaklarda, varlıkta yoklukta başa vurmağı...”

- Bu kış çağunda **suvk** kesir. (AU 77, 13)

“Bu kış zamanında soğuk kesiyor.”

- **Sovuğ** dil anlamazdı. (AU 78, 3)

“Soğuk dil anlamazdı.”

- **Dudağları** titrunc olmuşdu. (AU 42, 3)

“Dudakları titrer olmuştu.”

- Böyüg anam ele béle **dodağı** altında bir para daha oğırdı ve külden çekirdi uşak alluna. (AU 60, 18)

“Büyükannem böyle dudağı altında bir parça dua okuyordu ve külden çekiyordu çocuk alınına.”

- Bir bör komral emlig koyunum **yoğdur**. (AU 36, 15)

“Bir sarışın kumral süt emen koyunum yoktur.”

- Bir günü eve kaydanda bir belledim bör-ala koç **yuğdur**. (AU 52, 2)

“Bir gün eve döndüğümde bir baktım sarışın-ala koç yoktur.”

PDF Eraser Free

- Bir қоңинг ки бу қарта беһа **йөһудир**. (AU 52, 12)
“Bir қоңун бу катар деѓери yoktur.”
- Bir бөр-**“қомрал”** емлиг қойунум йоһдур. (AU 36, 14)
“Bir бөр-қумрал сүт емен қойунум yoktur.”
- Eye итгин қойунумуз бөр-**“қомрал”** саѓ қулаќи даѓмалы ола, қаша гелмиш. (AU 38, 11)
“Eye кайболан қойунумуз бөр-қумрал саѓ қулаѓи зараланмиш оларак, аһра гелмиш.”
- Сейид де обая чатди саѓ елини бөр-**“қомрал”** қойунунг башуна чекди. (AU 38,16)
“Сейид де обая гелди, саѓ елини саришин-қумрал қойунун башуна койду.”
- Birden **“қомрал”** гөзлерине яш доландурду. (AU 42, 4)
“Birden қумрал гөзлерине яш долду.”
- Geneden **“қомрал”** қулаѓлы қойундан да емзирдим. (AU 50, 10)
“Yine қумрал кулаклы қойундан да емзирдим.”
- Бөр-**“қомрал”** қуззыйы еве сары гетирди. (AU 118, 12)
“Саришин қумрал кузuyu еве доѓру гетирди.”
- ... El yolusı **“өлкелери”** (AU 49, 2)
“..... İl yolu үлкелери.....”

Farsça dilbilgisi kitaplarında ve Farsça sözlüklerde yaptığımız incelemelerde Farsçada kullanılan “zovk (zevk), devlet (devlet)³²⁶, ovrak (evrak), ovsaf (evsaf), ovkaf (evkaf), porhoner (pür hüner), hocre (hücre), nov (nev)”³²⁷ v.b. gibi birçok kelimedede yuvarlaklaşma olduѓu göze çarpmaktadır. Düz ünlülerin (a,e)

³²⁶ Nimet Yıldırım, (2010), “Farsça Dilbilgisi” Fenomen Yayınları, Erzurum, s. 3.

³²⁷ Mehmet Kanar, (2011), “Farsça Dilbilgisi, Konuşma, Çeviri Tekniѓi Farsça-Türkçe / Türkçe-Farsça Sözlük”, Say Yayınları, İstanbul, s. 264-265-341-456-883.

yuvarlaklaşması (o,ö) ile ilgili olarak, incelediğimiz metinde Türkçede “a” sesli harfi ile kullanılan kelimelerin yuvarlaklaştığını gösteren örnekler vardır:

- Anama dedim men isirem bu **“yövrü”** bör ala kızzıyı özüm böyüğeşdirem. (AU 50, 18)
“Anama dedim ben istiyorum bu yavru sarışın ala kuzuyu kendim büyüteyim.”
- Birden **“yuvrulıgıma”** ağlayırdım, birden de yohsullıgıımıza. (AU 130, 15)
“Bir yandan yavruluğuma ağlıyordum bir yandan da yoksulluğumuza.”
- **“Yövan”** sözlerinen onu incidirdi. (AU 61, 16)
“Yavan sözlerle onu incitirdi.”
- Bir anama sarı bahdum **“yuvaş”** dedi. (AU 85, 16)
“Bir anama doğru baktım, yavaş dedi.”
- Ot **“yövaş – yövaş”** söniürdü ve o gece bizden de bele geçdi. (AU 103, 3)
“Ot yavaş yavaş söniüyordu ve o gece bizden de böyle geçti.”
- **“Yövaş – yövaş”** anama yuvklaşdım. (AU 131, 1)
“Yavaş yavaş anama yaklaştım.”
- Aslan **“dovar-dişar”** çölde kıoymış çadıra sarı ayağ götüirdi. (AU 27, 14)
“Aslan hayvanları çölde bırakmış, çadıra doğru yürüdü.”
- Obamızda, bir kim “nöhaşlayanda” bele bil kara il olanda **“duvar-dişar”** öliirdi. (AU 35, 2)
“Obamızda bir kimse rahatsızlandığında, böyle bir kara yıl olduğunda hayvanlar öliürdü.”
- Nicki kıoymır **“duvarlar”** öle? (AU 35,12)
“Nasıl izin vermiyor hayvanlar ölsün?”
- O uvlamagınan **“dovarçtıy”** eyterlendirirdi. (AU 117, 5)
“O havlamasıyla çobana haber verirdi.”
- **“Dovarlar”** kaş öresine dağulmışdı. (AU, 117, 9)
“Hayvanlar (davarlar) kaş yöresine dağılmıştı.”

3.2. TAMLAMALAR

Metinde 4 yerde Farsça tamlama yapısına rastlamaktayız.

- **Cenab-ı serheng-i cihanpur şehbazyan** (AU giriş, 13)

“**Cenab-ı serheng Cihanpur-ı Şehbazyan**, ki ügüdlerinen yolu benimçez ışıklandırdı, teşekkür edirem.”

“Sayın Albay Cihanpur-ı Şehbazyan, ki öğütleriyle yolu benim için aydınlattı, teşekkür ederim”.

- **hazret-i ‘abbas** (AU 60, 2)

“(Gülnaz) dede(i) Sehernaz Beye sene **hazret-i ‘abbas** bir kömek ede bu uşak elden gedesidir.”

“Gülnaz dedi: Sehernaz keşke Hazret-i Abbas yardım etsin yoksa bu çocuk elden gidecektir.”

- **pir-i türke** (AU 91, 16)

“Sarıgüling ortançılık bacısı (Göyçe Gül de) bir ağ tiliş bal şemine boyanmış çaputu aluvlamış, bir tağ ağacining heççesine asmış, (**Pir-i Türke**) sarı yandırırđı.”

“Sarıgül’ün ortanca kardeşi (Goncagül de) bir ak parça bal mumuna batırılmış çaputu alevlendirmiş bir adet ağacın dalına asmış, Pir-i Türke -yer adı- doğru yaktı.”

- **gül-i hasret** (AU 92, 17)

“Neye ki tatarlar Sarıgüle (**Gül-i hasret**) deyiller.”

*“Niçin ki amcalar Sarıgül’e (**Hasret gülü**) diyorlar.”*

Yukarıda örneğini verdiğimiz bu tamlama yapısı Farsçada “İstiare bildiren tamlamalar”³²⁸a örnektir.

³²⁸ Nimet Yıldırım, (2010), “Farsça Dilbilgisi”, Fenomen Yayınları, Erzurum, s. 52.

3.3. CÜMLE YAPISI

- -ki’li birleşik cümle yapısı
- “Menimde bir bör-melhe koyun varımid **ki** bir bör-ala kızzu doğmuş idi ama anası öldi!!! (AU 49, 15)

“Benim de bir sarı-boz koyunum vardı ki bir sarışın ala kuzu doğmuştu ama anası öldü.”

- “Böyüg anam böyüg hene çekenden sora, dedi **ki** (Gülnaz)unan (Paşabig) Tarya naşukorlığı deyildir.” (AU 59, 3)

“Büyükannem büyük ah çektikten sonra, dedi ki Gülnaz ile Paşa Bey Tanrı’ya şükürsüz değildir.”

- “Kardaşumunan men de duvarung daluça gelireg **ki** koymayag duvar dışar yolda kala.” (AU 77, 15)

“Kardeşimle ben de davarın peşinden gidiyoruz ki davarları yolda bırakmayalım.”

- “Özü kovlanmışdılar **ki** üreg kımlağını dirçeldeler.” (AU 108, 5)

“Kendisi hızlanmıştılar ki yüreğimin kumsalını diriltsinler.”

İncelediğimiz metinde biri edat ve biri bağlaç olmak üzere Farsça cümle yapısı ile oluşturulmuş iki çeşit cümle yapısı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Farsçada sıralı birleşik cümleler³²⁹ oluşturmada kullanılan “**pes: o halde, öyleyse**” bağlacıdır. Ancak bu bağlaç Kaşkay Türkçesinde “**pe**” şekli ile karşımıza çıkmaktadır.

- Bilmirem nice o gece keferim vuruldu ki o rahmetliden soruşam **pe** benim ulduzum hansıdır? (AU 21, 4-5)

³²⁹ Nimet Yıldırım, (2010), “Farsça Dilbilgisi”, Fenomen Yayınları, Erzurum, s. 335.

“Bilmiyorum niye o gece aklıma geldi ki o rahmetliye sorayım, öyleyse benim yıldızım hangisidir?”

- Aslan özini yikişdirdi eve sarı kaça-kaça anasına etişdi dedi: **Pe** haçan yağış karrisi tamdarını uzadır. (AU 25, 11-12)

“Aslan kendini topladı eve doğru kaça kaça annesine yetiştirdi dedi: Öyleyse ne zaman gökkuşağı çıkar.”

- Sora dedi: Durna beyi **pe** haçan Ayaz kiha oğluna cuğab veresing (AU 68, 3-4)

“Sonra dedi: Durna beyi öyleyse ne zaman Ayaz Kethüda oğluna cevap vereceksin?”

- Aziz attam **pe** aya sen meni göring benim için Tarıdan bir doçerhe alda gönder gele... (AU 84, 18)

“Aziz babam, sen beni görüyorsan, öyleyse benim için Tanrıdan bir bisiklet al da gönder gelsin....”

İkincisi ise, Farsçada **“tâ”** ve **“tâ ki”** edatı ile oluşturulan cümle yapısıdır.

Tâ (tâ ki) “için, kadar”: Tümleme, sonuç, zaman ve karşılaştırma cümlelerini esas cümleye bağlar.³³⁰

- Yayınan-ğazal bendleri geçmiş kışa çatırdı **tâ** bir gün oğulca Aslan oğundan soruşdu: (AU 26, 11-12)

“Yaz ile sonbahar mevsimleri geçmiş, kış geldiği zaman bir gün oğul Aslan okutanından sordu.”

- Uşaklar birin-birin böyüg anam öresine yığılırdık **tâ** belemiz için mitil deye (AU 57, 12)

“Bizim için masal söylesin diye, çocuklar tek-tek büyükannemin çevresine toplanırdık.”

- Halğ dağılandan sora geding Gülnazunan uşakunu getiring **tâ** belesine yol-yolağ bulam. (AU 58, 15-16)

“Böylesine yol (çare) bulmam için halk dağıldıktan sonra gidin, Gülnaz ile çocuğunu getirin.”

³³⁰ Mürsel Öztürk, (2007) “Farsça Dilbilgisi” Murat Kitabevi, Ankara, s. 189.

- Geding deying uşakunu getire **tâ** böyüg atangiz ocağundan şifa alam (AU 59, 10-11)
“*Büyükbabanızın ocağından şifa almam için gidin deyin çocuğunu getirsin.*”
- Böyüg anam uşaku aram Gülnaz kucakuna koydu **tâ** oyanmaya ve ondan sora fincanlara çahu tökdü ve dedi: (AU 63, 7)
“*Büyükannem uyanmaması için çocuğu rahat (bir şekilde) Gülnaz’ın kucağına koydu ve ondan sonra fincanlara çay döktü ve dedi.*”
- Eye özü yoğdur amma ocağu **tâ** men varam udumlıdır. (AU 63, 13-14)
“*Kendi yoktur ama ocağı ben olduğum için uğurludur.*”
- Aziz attam pe aya sen meni göring benim için Tarıdan bir duçerçe alda gönder gele **tâ** men bilem bizi gözliyiring. (AU 85, 16)
“*Aziz babam öyleyse sen beni görüyorsan benim için Tanrıdan bir bisiklet al da gönder gelsin, ben de o zaman bizi gözlediğini bileyim.*”

Farsçada kullanılan “meğer” soru edatı Kaşkay Türkçesinde “**beye**” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

meğer > eğer > eye > beye şeklinde gelişme gösteren soru edatının *meğer* ve *eğer* şekilleri Farsçadan Türkçeye geçerek *eye* şeklini almış, Kaşkay Türkçesinde de *beye* şekline dönüşmüştür. Soru edatı örnek cümlede “**keşke**” anlamı vermektedir.

- (Gülnaz) dede(i) Sehernaz **beye** sene Hazret-i Abbas bir kömek ede bu uşak elden gedesidir.” (AU 60, 2)
- “*Gülnaz dedi: Sehernaz keşke Hazret-i Abbas yardım etsin yoksa bu çocuk elden gidecektir.*”

3.4. BİRLEŞİK YAPILAR

Farsçada kullanılan “**rûgerdân şoden**” (yüz çevirmek) sözcüğünün “**rûgerd**” şekli bir kalıp halinde alınarak Kaşkay Türkçesine uyarlandığı görülür. Kaşkay Türkçesinde de “**üz et-**” şeklinde karşımıza çıkan bu yapı “bir yere yönelmek, bir yere gitmek için yüzünü o tarafa çevirmek” v.b. gibi anlamlar verir.

- Gülnaz uşakunu doladı bir cecime ve **üz étdi** böyüg anam çaduruna sarı. (AU 59, 16)
“Gülnaz çocuğunu bir cecime doladı ve yöneldi büyük anam çadırına doğru.”
- Gülnazunan Paşabige **üz éddi** ve dedi.(AU 61, 9)
“Gülnaz ile Paşabeye döndü ve dedi.”
- Duvarları götürdü dağa sarı **üz éddi** (AU 72, 12)
“Davarları götürdü, dağa doğru yöneldi.”
- Çoğda her yana sarı **üz éddim** bir yere çata bilemedim. (AU 79, 2)
“Çok da her yere yöneldim, bir yere gidemedim.”
- Dağ etteğine sarı **üz édiridi**. (AU 89, 2)
“Dağ eteğine doğru yöneldi.”
- Anam geden çağı **üz tutdum** ki söz açam. (AU 130, 11)
“Annem gideceği zaman yüz tuttum ki söz açayım.”

Yukarıdaki yapıdan kopyalanarak oluşturulan bir başka yapı da “**ön et-, ön koy-**” yapısıdır. Farsçada bu şekilde bir kalıp olmamasına rağmen Kaşkay Türkçesinde kullanılan bu şekil yukarıdan Farsçadan etkilenecek oluşturulan “üz et-” yapısının oluşumuyla benzerlik göstermesi sebebiyle bu kullanıma da, en azından oluşma şekli bakımından, Farsçanın etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

- Ama men inanmadum dağa sarı **ön éddim**. (AU 52, 13)
“Ama ben inanmadım dağa doğru yöneldim.”
- Karabaş bir yala sarı **ön koydu** kaçmaga. (AU 118, 4)
“Karabaş bir tepeye doğru yöneldi kaçmaya.”
- Bayram hele gün çalmamış dağa sarı **ön çöyirdi**. (AU 124, 4-5)
“Bayram hala gün doğmamış, dağa doğru yöneldi.”
- Çoban bir hababağ çekib şakuluvincını bir şakuladmış Bayram geden dağa sarı **ön koydu**. (AU 125, 5-6)
“Çoban bir çığlık atıp şakuluvincını bir şaklatmış Bayram’ın gittiği dağa doğru yöneldi.”

Farsçada “**gep zeden (konuşmak)**” şeklinde kullanılan bu yapı Kaşkay Türkçesine Farsça etkisiyle “**gep çalmak**” olarak geçmiştir. Farsça sözlük anlamı

“söz, laf” olan “gep” sözcüğüne “vurmak, dövmek, çarpmak, çalmak, çırpmak, yenmek vb. gibi birçok anlamı olan “zeden” sözcüğü eklenerek oluşturulan bu yapı Kaşkay Türkçesinde de “gep” aynen alınarak “zeden” yerine “çal-” eylemi kullanılarak oluşturulmuştur.

- Çıkırır ne bir zâd yeyir, ne içir, ne bir **gep çalır**. (AU 60, 6)
“Çıkarır ne bir yemek yiyor, ne içiyor ne de konuşuyor.”
- Bøyüg anam ki indinçez heç **gep çalmamuşdu** (AU 61, 8)
“Büyük anam şimdiye kadar hiç konuşmamıştı.”
- Her kimse bir **gep çalırđı** ve çadurdan yazzuya çığırdı ama men... (AU 64, 4)
“Herkes konuşuyordu ve çadırdan yazıya çıkıyordu ama ben.....”
- Ğarib beye bilmireng bøyüđerimiziz **gepi** üstüne olmaz **gep çalang**. (AU 71, 4)
“Garip, bilmiyor musun, büyüklerimizin sözü üstüne söz söylemek olmaz.”
- Bøyüg atangız ki helez benim suvcum deyildi ve odundan gelirdi, gördü bele **gep** var behtëyi yaturddu ve ükü üstüne koydı ve heylemiş onu yola saldı. (AU 102, 2)
“Büyükbabanız ki henüz benim isteklim değildi ve odundan gelirdi, gördü böyle bir laf var hayvanı yatırdı ve yükü üstüne koydu ve hey hey (diyerek) onu yola saldı.”
- Dilim toppük vurırdı. (AU 119, 8)
“Dilim topuk vururdu”
Türkçe karşılığı “kekelemek” olan bu yapı Farsçada “**Zebanem topok mized (topok zeden)**” olarak kullanılmaktadır ve Kaşkaylarda da aynen bu kalıp alınıp “Dilim toppük vurırdı.” şekli oluşturulmuştur.
- Ğaylanunu çağ etmişdi. (AU 35, 16)
“Béleme geldiği tatam tudnuğdır, (Gülnaz) beyimde ğaylanunu çağ édmışđi.”
“Böyle geldi ki amcam tutuktur, (Gülnaz) halam da nargilesini şişirmiştđi.”
Farsça “**çak kerden**” sözcüğü “şişirmek, şişmanlatmak” anlamında kullanılır. “**Ğaylan çağ kerden**” yapısı da “nargile şişirmek, şişmanlatmak” anlamındadır ve Kaşkay Türkçesinde bu yapı Farsçadan alınarak sadece “kerden” yerine “et-” yardımcı fiili getirilerek kullanılmaktadır.

3.5. FARŞÇADAN ALINTI SÖZCÜKLER

- **Beh beh:** 1. ne iyi!, ne güzel! 2. oh oh!

“Çuvl issi oba içine dağulmuşdu ve Tarı rahmet edsin böyüg anam çadurdan yazzuya oturmuşdu ve is çekirdi ve **beh beh** deyirdi.” (AU 57, 8)

“Koku oba içine dağılmıştı ve Tanrı rahmet etsin, büyükannem çadırdan yazıya oturmuştu ve havayı kokluyordu ve oh, oh, ne güzel! diyordu.”

- **Behâ (i.):** 1. kıymet, değer. 2. fiyat, ederi.

“Bir koşing ki bu kıarta **behâ** yöhdır, onu kıurd irtedi.” (AU 52, 12)

“Bir koşun bu kadar değeri yoktur, onu kıurt yedi.”

- **Bihışt (Peh.) (i.):** cennet

“On dokuz, il mundan ileri ananging (Yaz Gülü) anasu ki Tarı yerini bihişt edsin onda hele yaşayırđı.” (AU 89, 10)

“Bundan on dokuz yıl önce annenin (Yazgülü) annesi, Tanrı yerini cennet eylesin, hala yaşıyordu.”

- **Bûr (Peh.):** 1. sarışın. 2. kumral. 3. kızıl at. 4. yanık burun. 5. eski bir müzik aleti.

- “Eye itgin koyunumuz **bör** kıomral sağ kıulakı dağmalı olsa kıaşa gelmiş.” (AU 38, 11)

“Eye kayıp koyunumuz sarışın kumral sağ kulağı dağlanmış olsa kıaşa (barınağa) gelmiş”

- “Ondan sora heç koyun **bör** alaya süt vérmirdi.” (AU 49, 18)

“Ondan sonra hiçbir koyun sarışın-alaya (renkli koyuna) süt vermiyordu.”

- “**Bör** ala üç yaşar kıoç olmuşdu.” (AU 51, 17)

“Sarışın-ala üç yaşında kıoç olmuşdu.”

PDF Eraser Free

- **Çerağı** (Peh.) (i.): Lamba, kandil, ışık, ocak.

“Rahmetli böyüg anam (attam anası) azayumuna ki benim yoluming **çerağı** idi.”
(AU giriş 1, 4)

“Rahmetli büyükannem (babamın annesi) azmine ki benim yolumun ışığı idi.”

- **Duğerhe** (i.): bisiklet

- “Geneden kardaşum soruşdu neye (Elman) atası ona bir **duğerhe** almış!!?” (AU 84, 9)

“Yine kardeşim sordu, niye (Elman) babası ona bir bisiklet almış.”

- “Aziz attam pe eye sen meni göring benim için Tarıdan bir **duğerhe** al da gönder gele ta men bilem bizi gözliyring!!!” (AU 85, 1)

“Aziz babam eğer sen beni görüyorsan, öyleyse benim için Tanrıdan bir bisiklet al da gönder, gelsin, ben de bizi gözlediğini bileyim!!!”

- “Kardaşum bu dilegнен yuğudan düşdi ama men bu duyguda kalmuşdum görem nicki Tarıdan **duğerhe** alasıyam?!” (AU 85, 4)

“Kardeşim bu dilek ile uykuya daldı ama ben Tanrıdan nasıl bisiklet alacağını düşünüyordum.”

- “Oyan oyan gör attam neyin güzel **duğerhe** göndermiş.” (AU 85, 7)

“Uyan uyan, gör babam nasıl güzel bisiklet göndermiş.”

- “Gözü yuğulu yerimden kuvzandum, birazdan sora yuğudan ayıldım gözüm bir novruz güllü, boyağlı **duğerhe** düşdi.” (AU 85, 11)

“Gözü uykulu yerimden kalktım, biraz sonra uykudan ayıldım, gözüm bir nevrüz güllü renkli bisiklete düştü.”

- “Nice bilmiş ki Taymaz attamdan **duğerhe** istemiştir?” (AU 86, 3)

“Nasıl bilmiş, Taymaz’ın babamdan bisiklet istediğini?”

PDF Eraser Free

- **Ġaylan** (kaylan): nargile
 “Beleme geldiği tatam tudnuğdır, (Gülnaz) beyimde **ğaylanunu** çağ edmişdi.”
 (AU 35,16)
“Böyle geldi ki amcam tutukdur, (Gülnaz) halamda nargilesini şişirmişti.”
- **Gird** (Peh.) (i.): Toz, toprak.
 “El geddi **girdi** kaldı.” (AU 45, 6)
“İl gitti, tozu kaldı.”
- **Mâhan** (mâhâne) (i.): 1. aylık, maaş. 2. ayda bir, her ay.
 “Bir **mâhan** ad edmiş Kılıc Ağa (attası) kulluğuna gönderdim görem o bilir bu nağarta Yazgülüye benzir.” (AU 94, 1)
“Bir ay Kılıç Ağa'nın (babası) kulluğuna gönderdim, göreyim o bilir bu ne kadar Yazgülü'ne benziyor.”
- **Muħmel** (i.): kadife
 “Ay aydın geceler göy üzüne baħanda göying yanaħları al kara **muħmele** benzeyir bele.” (AU 97, 2)
“Ay aydınlığındaki geceler, gökyüzüne baktığında göğün yanakları al kara kadifeye benziyor böyle.”
- **Pâyendâz**: Kutlu kimselerin ayağının altlarına serilen yaygı, kilim. Kaşkaylarda düğün günü gelinlerin ayağının altına serilen yaygı, kilim.
 “Neye ki bir yağı koç ovlayasıldı ki gelin ayağı üçunda, girdege giren çağı, **pâyendâz** eyleye.” (AU 124, 2)
“Niye ki bir koç avlamak istiyordu ki, gelinin ayağı altına, gerdeğe girdiği zaman, yolluk etsin.”
- **Pesîn**: 1. sonuncu, en son, son. 2. sonraki.

Kaşkaylar “pesîn” sözcüğünü sözlük anlamı dışında “öğleden sonra” olarak kullanmaktadırlar.

- “Dünen **pesîn**, duvarlarım dağdan inen çağı bir gördüm ki bir bör kıomral emlig koyunum yoğdur.” (AU 36, 13)
“Dün öğleden sonra davarlarımın dağdan indiğı zaman bir gördüm ki bir sarışın-kumral süt emen koyunum yoktur.”
- “**Pesîn** çağında tatam duvarlarını da belledim, ama bör-alamı tapmadım.” (AU 52, 7)
“Öğleden sonra amcamın davarlarına da baktım ama sarışın alamı bulamadım.”
- “Bilmirem **pesînden** sora nic olmuş, ele bele ağlır.” (AU 60, 4)
“Bilmiyorum öğleden sonra ne olmuş, böyle ağlar.”
- “O **pesînde** sovuğdan gözlerimi yuğu bassurdı.” (AU 77, 15)
“O öğleden sonra soğuktan gözlerimi uyku basardı.”
- “Su günleri **pesîn** çağı evden kapuya çıkırdı.” (AU 89, 2)
“Su günleri öğleden sonra evden kapıya çıkardı.”
- “Uşakdan böyüğe, **pesîn** çağı obalarına dönillerdi ağşam başlanmagınan ulduzlar da, göy üzüne buluşıldardı.” (AU 115, 4)
“Çocuktan büyüğe, öğleden sonra obalarına dönerlerdi, akşamın başlamasıyla yıldızlar da gökyüzü ile buluşurlardı.”
- “Ğarib **pesîn** çağında bir sol, kıçık akşak, bör-kıomral kıuzzıyı eve sarı getirdi.” (AU 118, 11)
“Ğarib öğleden sonra bir sol bacağı aksak sarışın- kumral kuzuyu eve doğıru getirdi.”
- “Ama Bayram **pesîn** çağı üzü tudnuğ arhasını bir böyüğ daşa vermişdi.” (AU 123, 12)
“Ama Bayram öğleden sonra yüzü durgun, arkasını bir büyük taşa vermiştir.”
- “Bir gün kalmuş ağ çadura geden çağı **pesîn** gün batmamuş kerez meni çağurdu; ahey oğlum, sıca boylum gel.” (AU 130, 17)
“Ak çadıra gitmeye bir gün kalmıştı, öğleden sonra daha gün batmamış, beni çağırdı; hey oğlum, uzun boylum gel.”

PDF Eraser Free

- **Pey, piy:** 1. ayak. 2. ayak izi. 3. direnme gücü, takat. 4. temel. 5. kaide (heykel vs.) 6. defa. 7. pey akçesi.
 - “Ėarib ala boğumlu **pey** bağlu neyini dodaağlarına koymış idi.” (AU 67, 1)

“*Ėarip ala boğumlu, pey bağlı neyini dudaklarına koymuştu.*”
 - “Neye gün çalanda, ri srmedig kurd **peyini** bellindireg?!” (AU 120, 11)

“*Niye gün doğduğunda iz srmedik, kurdun ayak izini belli edelim.*”
- **ris – ris** (Farsça: rz-rz): 1. küçük küçük, ufak ufak. 2. kesik kesik
 - “Kızgın kolaring şağlaşmagı **ris-ris** demeli görmeli severeler regini dalęalandırırđı.” (AU 44, 4)

“*Kızgın koçların şakaşlaşması, kesik kesik demeli, görmeli hatıralar yüreğini dalęalandırırđı.*”
 - “... doğruluk yeli dumanınan ara bulutları regimden koıdı nice ki **ris-ris** yaşlar yanağıma dzilmış.” (AU 108, 4)

“*... doğruluk yeli duman ile kara bulutları yüreğimden kovdu, nasıl ki küçük küçük yaşlar yanağıma dizilmış.*”
- **Rzgr:** 1. zaman, vakit. 2. devir, ağ. 3. dünya, 4. felek
 - “**Rzgrdan** her ne gelse hoş deying” (AU 108, 10)

“*Zamandan her ne gelse hoş deyin.*”
- **şam:** 1. Akşam yemeği. 2. Akşam. 3. Gece.
 - “Analı uşağlara seçerler naştaluk, gün orta yemeli, ağşam kerezde **şam** ayurırđı.” (AU 83, 2)

“*Anneli ocuklara sabahlar kahvaltı, öğle yemeği, akşam da akşam yemeği hazırlardı.*”
 - “Tatası dedi: İndi **şam** ağıdır, arangıda tamar yoğ.” (AU 29, 13)

“*Amcası dedi: şimdi gece vaktidir, karanlıkta gökkuşağı yok.*”

PDF Eraser Free

- **Vird:** 1. günlük iş. 2. su sırası. 3. askeri birlik. 4. ateş. 5. dua, zikir, dua, sık sık okunan Kur'an cüz'ü. 6. ateş böceği.
 - “Bir **“virda”**, o ele üfördü.” (AU 38, 2)

“Bir duada, o ele üfledi.”
 - “Böyüg anam uşağu, kucakuna aldu sora kulağuna bir **“vird”** oğudu.” (AU 60, 15)

“Büyük anam çocuğu kucagina aldı sonra kulağına bir dua okudu.”
- **Zâd:** azık, yol azığı

“Çıkırır ne bir **zâd** yeyir, ne içir, ne bir gep çalır.” (AU 60, 4)

“Çığırır ne bir azık yiyor, ne içiyor ne de konuşuyor.”
- **Zeng** (Peh.): 1. çan, çingirak. 2. zil, 3. ses tonu

“Ala koçing **zengini** buldum.” (AU 52, 14)

“Ala koçun çanını buldum.”
- **Zerd** (Peh.) : 1. sarı, 2. soluk

“Gün geddi **zerdi** kaldı.” (AU 45, 6)

“Gün gitti, sarısı kaldı.”

SONUÇ

İran'ın Merkez ve güneybatı bölgesini içine alan Fars bölgesinde yaşayan Kaşkay Türklerinin dili Kaşkay Türkçesi ile ilgili bilgi verebilecek yazılı kaynaklar yeterli değildir.

Yazılı dili henüz oluşmaya başlayan bu dilin edebi verimleri henüz oluşma döneminde. İncelediğimiz bu metnin Arap alfabesi ile yazılmış olmasının bir takım imlâ sorunlarına neden olduğu görülmüştür. Özellikle Arap alfabesinde kullanılan sesli harflerin yetersiz kalması Kaşkay Türkçesinin yazımı için de sorun yaratmaktadır. Metin içinde geçen aynı sözcüğün farklı yazılışları dikkat çekmektedir. Bu nedenle hangi kullanımın doğru olduğu bazı sözcüklerde kestirilememektedir.

Arapçada kullanılan “u” sesinin Farsça sözlüklerdeki karşılığı genel olarak “o” şeklindedir. Kaşkay Türkçesinde de aynı etki söz konusudur. Kaşkay Türkçesinde genellikle “a” ve “u” seslilerinin “o” ve “ö” şeklinde yazıldığı belirlenmiştir.

Türkçe tamlama yapısının daha çok kullanılmasına rağmen Farsça tamlama yapısı sadece özel isimlerde görülmüştür.

Kaşkay Türkçesinde kullanılan bazı birleşik eylemlerin Farsçanın etkisi altında kod kopyalama yoluyla oluştuğu dikkati çekmektedir. Metnimizde geçen bu birleşik eylemlerin ya kalıbı birebir Farsçadan alınıp yerine Kaşkay Türkçesine ait sözcükler konulmuş ya da ad olan kısım Farsça olarak kalmış eylem kısmını da Kaşkay Türkçesindeki karşılığı getirilmiştir.

Cümle yapısı ile ilgili olarak dikkati çeken “*ta*” bağlacı ve “*pe*” edatıdır. Farsçada birleşik cümle oluşturmada kullanılan “ta” bağlacı metnimizde geçen cümlelerde de aynı işlev ile kullanılmaktadır. Bunun yanında “ki”li birleşik cümle yapısı da Kaşkay Türkçesinde görülmektedir.

Her ne kadar Kaşkay Türkleri kendi dillerini korumaya çalışsalar da metinden takip edildiği kadarıyla Farsça alıntı sözcüklere rastlanmaktadır. Elbette yaşadığı

PDF Eraser Free

bölge ve bu bölgeye hâkim olan resmi dil Farsça göz önünde tutulduğunda bu etkilenme yadırganmamalıdır. Ancak, konuşma dilinde büyük bir Farsça etkisi olan Kaşkay Türkçesinin yeni yeni ortaya çıkan yazılı verimlerinde bu etkiden uzaklaşma isteği incelediğimiz metinde dilin daha sade kullanılmış olmasıyla görülmektedir.

Kaşkay Türkçesi yazı dili imlası, henüz oluşmaya başladığından metinde tespit ettiğimiz yazım hataları ve karışıklıkların görülmesi doğaldır. İnaniyoruz ki zamanla bu yazı dili kendi özelliklerini yansıtabilecek bir yazım şekline ulaşacaktır. Bununla birlikte konuşma dilindeki Farsça etkilerin yazı diline geçip geçmeyeceği konusu bu dilin gelecekteki yazılı verimlerinde ortaya çıkacaktır.

PDF Eraser Free

SÖZLÜK

-A-

acılmag: Kızmak, sinirlenmek.

adaflu: Aday, namzet.

aftafa: İbrik

ağ-apağ: Hepsi, tümü beyaz, koyu beyaz.

ağı: Zehir.

alaçık: Çardak

al aparmag: 1. Halk arasında “al basması” olarak da bilinen, kadının loğusa döneminde uğursuz bir duruma uğramasıdır. 2. Karabasana maruz kalmak.

alazlamak: Ciğer ve mısır pişirmek için kullanılan sıcaklık, yakmak.

allıncağ: Baht, talih, şans, yazgı, alın yazısı.

alövan: Ateşe tutulmuş gibi heyecanla koşmak.

aram: 1. Rahat, yavaş ve ağır. 2. Rahat, huzur, dinginlik, sabır ve huzur.

arha: Dayanak, arka, himaye eden, koruyan, dost.

aşşuk: Oyun türü, bir çocuk oyunu.

atata (tatam): Babanın erkek kardeşi, amca (emû).

ayılmak: Uykudan önceki evre, uyanmak.

azayımlı: Sinirli.

-B-

badman: Bölgelere göre değişen, 3-6 kg'lık bir ağırlık birimi.

bahte: Kısırlaşmış hayvan.

balalanmak: Çoğalmak, yavrulamak.

bal şemî: Bal mumu.

baydak: Bayrak, sancak.

beh beh: 1. Ne iyi!, ne güzel! 2. Oh oh!

behâ: 1. Kıymet, değer. 2. Fiyat, ederi

belengizçe: Birlikte, yoldaş, yol arkadaşı, dost.

bellindirmek: Belli etmek.

PDF Eraser Free

bend: 1. Bend, ip, halat, sicim, iplik.
2. Ayrıntılı, kırıkçı çıkıkçı. 3. Tıkama, kapatma, set çekme. 4. Bağlı, katılmış, ilgili, alakalı. 5. Mevsim bölümleri veya kitabın bölümleri. 6. Sınır, hudut; ülke, memleket. 7. Hapis, zindan.

beneg (veneg): 1. Ben, 2. Benek.

benoş: Menekşe

bereg: 1. Pusu, tuzak. 2. Pusuya yatmış olan.

bernu: Tabanca.

beyi: Hala.

bihişt: Cennet

birçeg: Saç, zülûf; hanımların başlarının önündeki bir kısım saçı ayırmalarına verilen ad.

birin-birin: Tek tek, tane tane.

boğanaç: Toz, toprak yeli.

boğumlu pey: Neyi süslemek için kuyruk yağından elde edilen bir süs.

boğuntu: Gam, üzüntü.

boğak: Boğaz yeri.

boyaç: Renk.

boyınbağı: 1. Gerdanlık, kolye, 2. Boyunbağı.

böcigler: Haşerat, böcekler.

bölim: Bölüm.

böllenmek: Gelişme halinde (olmak) ve görülmek, dik (olarak), var olmak

bucaç: Köşe, kenar, taraf, yan.

bulak: Pınar, menba, kaynak.

buna: 1. Yer, mekan. 2. Ev.

bûr (bör): Sarışın, kumral.

burağmag: Bir anlık arka tarafa bakmak.

burınlamag: Bizzat sürmek, kovmak, uzaklaştırmak.

burmac: Yün yumağı.

bürrüme: Örtünme, gizlenme.

-C-

cahal: Genç.

caru: Süpürge.

PDF Eraser Free

cerleşmek: Kavga etmek, savaşmak, vuruşmak, dövüşmek.

ceyran: Ceylan.

cura: Tür, çeşit.

-Ç-

çabalamağ: Teşebbüs etmek ve dolaşmak, çok yürümek, çabalamak.

çahanak: Kibrit.

çahu: Çay.

çalhalanmak: Karışıklık, dalgalanmak, çalkanmak.

çaçalamak: 1. Dayak atmak, sopa çekmek, kötek atmak. 2. Elbiseleri vurarak yıkamak. 3. El vasıtasıyla koyun postunu hızla doldurmak.

çaput: 1. Bez, 2. Kumaş, 3. Parça.

çarkat: Kadınlara özgü, yüz ve baş için dört köşe kumaş.

çatdırmak: 1. İletmek, ulaştırmak. 2. Göç ederken taşınılan yük, yüklemek, yük etmek, ağırlaştırmak.

çemig: Kişiyeye özel bir tür baston, asa.

çemine: Kır, ova, sahil, ırmak, nehir.

çerağı: Lamba, kandil, ışık, ocak.

çetin: Zorlu, güç, müşkül.

çirpınmak: Nabız vuruşu, çarpıntı, kalp çarpıntısı.

çingilmek: Köpek ve etobur hayvanların boyun eğdiklerinin bir göstergesi olarak uğuldama, inleme durumudur.

çor: Rahatsız, hasta, hastalık, illet, maraz.

çov (çovl): Güzel koku.

çö: İtir, koku esans, hoş koku.

çöklig: Yere, aşağıya oturmak.

çölgi: Step; ova.

çöv: İtir ve hoş koku, koku almak, koku gelmek.

çövgen: Yuvarlak, daire.

çulus: Yanan haldeki odun.

çukke: Arkalık yapılan yün kumaşın adı.

çummet: Kök.

PDF Eraser Free

-D-

dad: Tat

dagma: Dağlama sebebiyle oluşan yara.

daha: Dua, muska.

daha yolu: Dua yazana verilen bir hediye.

dalayır: Saldırgan bir halde köpeğin peş peşe havlaması.

daluça: Arkasından, peşinden.

dandaydiki: Süt sağılan yerde olmak.

daracağ: 1. Dar, ensiz, ince, daraşık, daraşmalık, 2. Sıkıntı, darlık.

daruğmag: Sıkıntılı, üzgün, gönlü dar olmak.

dayça: Bir yaşında olan at, tay.

dazza: Hala, annenin kızkardeşi, teyze.

degneg: Sopa, baston, asa.

dileg: Erişilmesi mümkün olan istek, arzu.

dincleşmek: Rahatlaşmak, sakinleşmek.

dirçelmek: Değişmek, iyileşmek.

diyenmemek: Söylemek için gücü yetmedi, söyleyemedi.

doğrı: Hakiki, hakikat, doğru, gerçek, sahici.

dovar-dişar: Karışık çeşitlerden hayvanlar, ot obur, ot yiten evcil.

döndermek: Döndürmek, çevirmek.

dönümlü: Geçen, geçici, dönmüş.

duçerhe: Bisiklet

durrac: Bir yiyecek türü.

duyu: 1. Kır, ova, 2. Çöl, 3. Düzlük.

duvar otaran: Çoban.

dümdüg: Gaga.

düşünc: Düşünme, düşünce, fikir, duygular.

düyge: Dövgü

PDF Eraser Free

-E-

elcik: 1. Küçük çanta, küçük torba. 2. Eldiven. 3. Bir avuç hacmindeki ölçü. 4. Küçük el çantası.

elyazma: Mektup, yazı.

emeg: Zahmet, sıkıntı, eziyet.

emlig: Henüz süt ile beslenen kuzu veya keçi yavrusuna verilen ad.

erraçac: Taşınması mümkün ahşap sütunlar, direkler.

eski: Eski, kadim.

éssildmeg: Eksiltmek, azaltmak, ruhsal olarak boşaltma, boşaltılma.

eyelig: Sahiplik, koruyuculuk.

eyleş: Buyurun oturun!

éynaç: Moral; mutluluk, sevinç, neşe uyandırma.

eyterçi: Sözleşmeleri, haberleri ileten, yorumcu, haber ileten.

-F-

fayuz: Güz, sonbahar.

fiççag: 1. Züppe, 2. Aptal, salak, akılsız, beyinsiz.

finhirmek: Sümürmek, sıkıp bastırıp dışarı çıkartmak, püskürtmek.

-G-

gammulatmak: Patlatmak.

ğaylan (kaylan): Nargile.

gélas: Kadeh.

geraylı: 1. Kaşkay musikisinde makam adı. 2. Bir çeşit şiir kalıbı ve mısralardan her biri 8 hecedir.

géyingeli: Şık, güzel giyimli.

géyinme: giymek, giyinmek, elbise.

gird: 1. Yuvarlak, dairesel. 2. Etraf, çevre, yöre.

gizlenmeg: Gizli olmak, gizlenmek.

göm göy: Koyu yeşil.

göregen: Damat, güvey.

görgi: Vaka, olay, hikaye.

görkemi: 1. Gösteriş, görünüş, kendini gösterme; manzara.

PDF Eraser Free

görme: Işık, göz tabakası, gözün saydam tabakası.

göy demiri: 1. Lacivert, çivit rengi, 2. mavi.

göy emig: Bitki, nebat, ot.

göyer: Ot, bitki.

göynak: 1. Sevinçli, neşeli, mutlu. 2. Samimi insan ve düşmanlık ve hainlik etmeyen.

gumpullanmak: Süslenmek.

gurr: Kuru

gülgez: 1. Erguvan rengi, mora çalan kırmızı, kırmızı renk. 2. Ağaçlar için değerli.

günéy: Doğu.

gürnaş: Sıcak mevsimlerde kuzular hareket ederken önündeki hayvanın gölgesine girmeye çalışırlar, halka şeklinde hareket etmeye başlarlar, bu harekete gürnaş denir.

-H-

hababak: Sevinç sesi, çılgılığı ve mutluluk, neşe gürültüsü.

haburlamak: Aniden ısırarak, aniden saldırmak.

hamu: Tümü, hepsi, bütünü.

harar: Küçük bir dere.

haray: Girişsiz yüksek ses, seda.

hayna-heli: Musikide makam adı.

hazal: Sonbahar rüzgarı, sonbahar mevsimi.

heççe: Ağaç dalı.

hel: Kakule

helez: Şimdiye dek, henüz, hala, o ana kadar; şimdiye kadar.

hene çekmek: 1. Soluk almak, nefes almak. 2. Ah, hasret çekmek.

heye: Evet, öyle!

heyhul: Şamata, kargaşa dolu; ilginç enteresan görünen.

heylemek: Hayvanı harekete geçirme sesi.

hıkınmak: Nefes nefese kalmak, zorlamak.

humpurmak: Küpten içmek, yudum yudum içmek.

PDF Eraser Free

hıtal - hıtal: Yumuşak, yavaş, huzurla, dinginlikle.

huvar (hevar): Yüksek tonda bir ses.

hünnuz: Uzun, yüksek, boylı.

-İ-

ikki canlılıg: Gebe, hamile (insan için).

imeci: Kaşkay adetlerinde; mesela gelin kızın çeyizini yapmak için herkes yardımlaşır, koyun tüyü kesmek, halı dokumak ve buna benzer işlerde parasız yardım ederler buna “imeci” denir.

imiglenmek: Kestirmek, uyumak.

inanmag: İnanmak.

incimeg: Gönlü yaralı, kırgın olmak, incinmiş, gücenmiş, kırgınlık.

indinçez: Şimdiye kadar.

inger: Sanki, güya, sözde, örnek şu ki, örneğin.

irtilmek: Yırtılmak.

is çekmek: 1. Koku almak. 2. Sezinlemek, kokusunu almak. 3. Koklamak. Kokmak, koklamak.

isimek: İstemek, dilemek.

issi: 1. Sıcak, ılık, kavurucu, yakıcı. 2. Sıcaklık ve hararet. 3. Sıcakkanlı, samimi, sevimli, sevgi ve muhabbet ile.

-K-

kabağ: Evvel.

kaççı: Makas.

kaççılamak: Makaslamak.

kaka: Kardeş.

kalık: Bakiye, geri kalmış, arta kalan.

kalat: 1. Yükseklik, irtifa, uzunluk; zirve, doruk. 2. Şiraz’ın batısında köylüye verilen ad.

kara mehre: Kara üzüm kurusu.

karkalamak: Üst üste toplamak.

karum-karum: Küçük hayvanların çanlarının sesleri ve suların şırıltısı.

karumçe: İki tarafında su kanalı olan küçük özel çadır.

kaslı: Uğursuz, şom.

kaş: 1. Sürü, davar kaşı, hayvanların barındıkları yer, hayvanların el ve

PDF Eraser Free

ayaklarının temizlendiği ve uyudukları yer. 2. Tepenin aşağısı.

katar: Mermi kemeri.

kayıdınak: Dönmek.

ķayırdınag: Hazırlamak.

kayurmak (kayırmak): 1. Yapmak, etmek, hazırlamak, kurmak. 2. Tamamlamak. 3. Kesinleşmek.

kaysı mevızler: Bir tür kurutulmuş üzüm.

ķazanınag: Hazırlamak, tedarik etmek, temin etmek, karşılamak, ele getirmek.

ķefer: Zihin, akıl, bilinç ve anlama gücü.

ķeleş: Çarık, bir çeşit eski ayakkabı.

ķerez: 1. Kere, kez, defa, mertebe. 2. Vakit ve zaman.

ķerre: Yuvarlak bir biçimde taştan örölmüş, içine odun konularak düğün günü yakılan büyük bir meşale.

ķerri tamdarı: Gökkuşaağı.

ķess: Ahenk, makam; musikide hoş bir makam.

ķesdi: Dam, hayvanların barındığı yer.

ķeyçi: Makas.

ķeylig: Keklik

ķıp kırmızı: Koyu kırmızı.

ķırak (ķerak): Kenar, yan, taraf.

ķırķbaş: Kaşķay Türklerinin kırk kişiden oluşın sınıfının adı.

ķırķırrge: Güneşin battığı yer.

ķızgın: Canlılarda sarhoşluk kokusu, sarhoş.

ķih: Çığlık, feryad.

ķiha: Tayfa kelanteri (reisi) veya tire kethüdası (reisi).

ķin: Gibi.

ķitir: Çaydanlık.

ķoca: Eğrilmiş, bükölmüş, yaşlanmak, ihtiyarlamak, yaşlı, ihtiyar.

ķollaclınag: Nefes çekmek, fırt çekmek.

ķomral: Sarı, kırmızı ve kahve karışımı.

PDF Eraser Free

koncmak: Koymak.

koruda: Koyu siyah, gece vakti.

kovlanmak: Hızlanmak, hızlı bir şekilde.

kovluk: Kitap koymak, yerleştirmek için kumaş, bez çanta.

kovşuk: Köşe, çadırın kenarı, köşesi, çadırın iki bölümünü birbirine bağlayan yer.

kovt: Ceket, gövdenin yarısında kollu ceket.

kovzamak: 1. Kaldırmak, yukarı kaldırmak, yükseltmek, taşımak. 2. Uyandırmak, kaldırmak, haber vermek. 3. Kaldırmak, hırsızlık etmek, çalmak, aşırnak.

kovzanmak: 1. Uyanmak, uyanık olmak, belirnek. 2. Yükselmek, kalkmak.

koz: ceviz

kölig kulmiş: Güzel bir iple iplemiş (bağlamış).

köliginen: Değişik renklerde değişik uzunluklarda koyun ve kuzuların tüylerini kırarken ayaklarına bağlanan ip.

kömek: 1. Yardım, destek, himaye. 2. Dost, arkadaş, yardımcı.

köppe (kuppa): Yığın, istif.

körüdemiş: 1. Yabancıya girişi yasaklamak, 2. Kavurmak.

kulac kollu: İri, kalın kol.

kulayı: Doğru.

kulhun: Bir ağaç adı.

kulunc: Arkasından, peşinden.

kulup: Yudum, boğazdan geçen bir yudum su.

kuşmalı: İlginç, hayret verici, şaşırtıcı.

kuşlak: Kumsal.

kuruk: Sahip.

kuşluğunu: Kitap ve yazıları taşımaya yarayan kumaştan çanta.

kümmüce: Küçük, ufak; küçücük, minik.

-L-

leçceg: 1. Başörtüsü. 2. Mecazen; kadına da denir.

PDF Eraser Free

lihe: Ağaç gövdesi.

-M-

mâhan (mâhâne): 1. Aylık, maaş. 2. Ayda bir, her ay.

mal: 1. Hayvan ehli, evcil hayvan. 2. Mal ve servet, zenginlik. 3. Mecazen; ahmak insan.

malhal: Nehir kenarında yetişen ağaç türü, ağacından baston da yapılır.

mamaçe: 1. Anne, ana. 2. Ebe, tecrübeli ebe.

marz vermek: Servet, mallar veya diğerlerinin üstünde bir varlık göstermek.

massafa: Yoğurt ile, yoğurt aşısı, ayran aşısı, ayran ile.

melhe: Boz, kül rengi, gri.

mırrişmak: Gülümsemek, tebessüm etmek, gülmek.

miheg-melhu: Kokulu bitkilerden yapılmış Kaşkay kadınının kolyesi.

ming: Bin.

mitil: Masal, hikaye.

muḥmel: Kadife

murruḥırmak: Şüpheli ve uyarıcı bakış.

-N-

nakara: Davul, dümbelek.

nakarta: Ne kadar? Ne ölçüde?

naştaluk: Kahvaltı.

neççe: 1. Kaç. 2. Kaça, 3. Birkaç, 4. Ne kadar. 5. Ne zamana kadar, ne zamana dek; birkaç, birkaç tane.

nelbeki: 1. Çay tabağı, kahve tabağı. 2. Kadeh.

nisay: Güney.

novroz: Nevruz

-O-

oğrı: Hırsız, eşkıya, yol kesen, haydut.

oḥumaḳ: Okumak, öğrenim görmek, tahsil etmek.

ov: Av.

ovınmak: Sakinleşmek.

oymaḳ: Taife, kabile, bölük, oymak.

-Ö-

ögüd: Ögüt, nasihat.

PDF Eraser Free

ökünmeg: Avunmak, teselli bulmak, sakinleşmek.

ökürmek: Sessizce ağlamak.

öre: Çevre, etraf, yöre.

örgetçi: Öğretmen, katip, lise öğretmeni, hoca, üstad.

örredme: Sürekli ve çok fazla tekrarlamak, tekrar etmek, yinelemek.

-P-

palta: 1. Balta, 2. Dervişlerin taşıdığı ayça şeklinde küçük balta, 3. Savaş baltası.

paltam: Bir pay, bir tutam yiyecek, besin.

para: 1. Parça. 2. Demet, deste, topluluk, cemaat, takım, grup, bölük. 3. Kısa ip, kısa ip şeklinde bir uzunluk birimi.

parlakreg: Daha parlak, daha aydınlık.

pâyendâz: Kutlu kimselerin ayağının altlarına serilen yaygı, kilim. Kaşkaylarda düğün günü gelinlerin ayağının altına serilen yaygı, kilim.

payla: Kadeh, kase.

pesîn: 1. Sonuncu, en son, son. 2. Sonraki.

peti: Battaniye.

pey, piy: 1. Ayak. 2. Ayak izi. 3. Direnme gücü, takat. 4. Temel. 5. Kaide (heykel vs.) 6. Defa. 7. Pey akçesi

pössiremek: Kötüleşmek, kötüleşmiş.

-R-

rişkeg (Rişkeg): Limon veya sirke yerine kullanılan ekşi bir bitki.

ris – ris: 1. Küçük küçük, ufak ufak. 2. Kesik kesik

rûzgâr: 1. Zaman, vakit. 2. Devir, çağ. 3. Dünya, 4. Felek

-S-

san: Büyük nehir, büyük akarsu.

sap sarı: Koyu sarı.

sarı: Doğru (-e doğru)

saz: Saz, musiki aleti.

serin: 1. Serin, 2. İyi, güzel.

sevadlı: Okuma-yazma bilen kişi.

PDF Eraser Free

severe: Hatıra, hatırlama, anma

sıca boylu: Yüksek boy, boyubosu hoş.

sılhma: Sıkıntı, darlık, sıkma, bastırma, sıkışma, iteleme.

sıldırım: 1. Büyük kaya, uzun kaya ve meyilli yer, dağ. 2. Sel suyu, alüvyonlar içinde akan dereler ve nehir kıyısı.

sınmak: Kırılmak.

sol: Sol.

susanu: Su dolu havuz.

suvcı: Hoş, güzel haber ileten ulaştırıcı, ulak, haberci.

suvkat: Hoş haber, hediye, yol hediyesi, armağan.

-Ş-

şah: 1. Boynuz, canlıların veya hayvanların boynuzu. 2. Dal, ağaç dalı. 3. Eski anlamı "kol, uzun el"dir.

şakşuluvnc: Çobanların tehlike anında diğer insanlara haber vermek için kullandığı bir alet.

şam: 1. Akşam yemeği. 2. Akşam. 3. Gece.

-T-

tahaf: Alışveriş yapılan yer, mağaza.

tak: Şiraz ve Kevar dağlarının etrafında yetişen, çekirdekleri kiraz çekirdeğine benzer, kutsal bir ağaç ismi.

tala: Çit, tel; bir dizi ip parçası, bir parça kuru odun.

tamdar: Yer döşemesi, yaygısı, yaygı ve her çeşit el örgüsü, dokunmuş durumda olan.

tay: 1. Benzeri, gibi, tıpkısı, aynısı. 2. Benzer, her şeyin karşısında bir benzerinin olması, örneğin ayakkabının aynısından iki tane olması. 3. Taraf, karşı, karşısı, yön, cihet. 4. Sahil, kenar. 5. Rakip, eşit, denk, benzer. 6. Tam, mükemmel, olgun, halis, saf. 7. Tek, saf, ayrı ve ayrılmış. 8. İkiz.

tekin: Gibi, benzeri, misli.

terçig: Taptaze, yeni, taze.

terpenmeg: Davranış, gidiş yürüyüş, iş, davranış, yavaş hareket.

tiliş: 1. Yonga, talaş, dilim, parça. 2. Uzun parça, kumaş ölçmede kullanılan bir uzunluk birimi.

PDF Eraser Free

tire: 1. Şube, takım, grup, topluluk, tayfa. 2. Parça bulutun meydana getirdiği yağmur, sağanak.

törpazan: Keklik yavrusu.

tuluk: Su dolu, küçük su tulumu.

tutumu: Kadeh, miktar, kapasite, hacim.

tuv (tov): 1. Dönme, dönüş, yuvarlanma, büklüm, kıvrım. 2. Geri dönme, dönmek. 3. Güneşin dönmesi, parlaklık, parlamak. 4. Sıcaklık, ısı, ateş, hararet. 5. Kere, kez, defa. 6. Tur, gidiş yürüyüş, hareket ve seyir, beden şekli. 7. Eğri şekil, daire gibi, benzeri.

tük: 1. Saç, saç teli. 2. Dokuma ipliği, yün. 3. Kuş tüyü. 4. Hav, lif, saç, kıl artığı.

tüş: Uğramak, kapılmak, maruz kalmak, müptela olmak, düçar olmak, yakalanmak.

-U-

udumlu: İyi uğur, hoş bereket.

uğur: Hayır ve bereket.

uhurmag: Havlamak.

unudmag: Unutmak.

utul: 1. Zahmetler, sıkıntılar, zahmet veren. 2. Zahmet.

uvçuğ: Uçuk.

-Ü-

üğünmek: Dolanmak.

üngilleştirmek: Hafifletmek.

ütüzmek: 1. Yutmak. 2. Yenmek, galip gelmek.

ütüzdirmek: 1. Yutulmak. 2. Yenilmek, mağlup olmak.

üzerlig: Nazarı uzaklaştırmak için tütsü halinde yakılan bir bitki.

-V-

varı: Var olan, mevcut olan, tüm, bütün, herkes, hepsi.

vava: Veba, veba hastalığı.

vaya: Erişilmesi mümkün olmayan arzu, istek.

velim: 1. Sağlam, dayanıklı, dürüst ve güvenilir. 2. Uygun, münasip. 3. Bol, çok, fazla, aşırı.

vird: 1. Günlük iş. 2. Su sırası. 3. Askeri birlik. 4. Ateş. 5. Dua, zikir,

PDF Eraser Free

dua, sık sık okunan Kur'an cüz'ü. 6. Ateş böceği.

-Y-

yağı pazan: Bir yiyecek türü.

yal: 1. Yüksek zemin, tepe. 2. Canlıların veya hayvanların boyunlarındaki çıkıntıdır. 3. Boyun, boyun kılı, hayvanların ki gibi boyun kılı.

yalunğuz: Tek ve yalnız, tek başına.

yamağnan: Bağlanacak şey ile, kol, kulp.

yamaşuk: Peçe, yüz örtüsü.

yam yaşıl: Koyu yeşil.

yangal: Koyu kahverengi.

yarağlanmak: Donanmış, donanımlı, kuşamlı, hazırlanmak.

yaslanmag: Yaşlı, matemli olmak.

yay: Yaz.

yeddilig: Hafta.

yela: Kenar.

yikişdirmek: Toplama, derleme, bir araya getirme ve düzenleme.

yoğsul: Fakir, yoksul.

yornak: Yaralı, yorgun, hasta; yorulmak, yorgun düşmek, bıkmak.

yornaklıg: Yorgunluk, solgunluk.

yössurmak: Koparmak.

yuha papruz: Beyaz ve kaliteli kağıt.

yumuruğ: 1. Avuç, 2. Yumruk.

yuvrı: Gücsüz, kudretsiz, zayıf, yetim.

-Z-

zâd: Azık, yol azığı

Zag: üzerlig adlı bitkiyle birlikte nazardan korumak için ateş üzerinde yakılan bitki.

Zeng: 1. çan, çingirak. 2. zil, 3. ses tonu

Zerd: 1. sarı, 2. soluk

KAYNAKÇA

ABRAHAMİAN, Edvand, (2009), *Modern İran Tarihi*, çev.: Dilek ŞENDİL, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

AĞÇAYLI, A. (1982), “Kaşkay Türkleri” Neşre hazırlayan: Zeynelabidin MAKAS, *Kardaş Edebiyatlar Dergisi*, s. 8-10, Erzurum.

AHUR, Şehram, (2001) *İran’da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ATTAR, Aygün (Haşimzade), (2006), *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*, Divan Yayıncılık, Ankara.

AZER, San’an, (1942), *İran Türkleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

BALA, Mirza “Kaşkay” <http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm>
[11.07.2011](http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/kaskay.htm).

BECK, Lois, (1986), *The Qashqa’i of Iran*, Yale University Press, New Haven and London.

BEKSAÇ, A. Engin, (2000), “İran” *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Cilt:22, s. 392-437, İstanbul.

BLAGA, Rafael, (1997), *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iranian Peoples)*.

BOSNALI, Sonel, (2001), “İran Türklerinin Dil ve Toplumsal Kimlikleri” *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Haziran, C: 2001/I, Sayı: 594, s. 669-678.

BOZKURT, Fuat, (2002), *Türklerin Dili*, Türk Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1966), “İran Türkleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 50, s. 125-133, Ankara.

CAVANŞİR, Babek, (2001), *Kaşkay Türklerinin Tarihi* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÇELİK, Muhittin, (1997), *Kaşkay Türkçesi (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya.

ÇELİK, Muhittin, (1998), “İran’deki Kaşkay Türkleri” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı: 5, s. 204-213.

ÇELİK, Muhittin, (1999), “Kaşkay Türkçesinin Ünlü Sistemi” *VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

ÇELİK, Muhittin, (1999), “Kaşkay Şairi Ma’zun ve Şiiri” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, sayı: III, İzmir, s. 161-174.

ÇELİK, Muhittin, (2002), “Kaşkay Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 20, Ankara, s. 658-673.

ÇELİK, Muhittin, (2002), “Kaşkay Türklerinde Geleneksel İdarî Teşkilat”, *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyumu*, Ankara.

ÇELİK, Muhittin, (2006), “Kaşkay Türkçesinin Oğuz Grubu İçindeki Yeri”, *I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*, İzmir.

DOERFER, Gerhard, (1969), “İran’deki Türk Dilleri” *TDAY-Belleten*, s. 1-11.

DOERFER, Gerhard, (1973-1974), “İran’da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor” Çev.: Semih TEZCAN, *TDAY-Belleten*, s. 195-198.

DOERFER, Gerhard, (1987), “İran’da Türkler” *TDAY-Belleten*, Cilt: LIV, Sayı: 431, s. 242-251.

DOLATKHAH, Sohrab, (2010), “The Kashkay People, Past and Present” *Bilig Dergisi*, Spring, Sayı: 53, s. 103-114.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, M. Rıza HEYET, (2004), “İran Türklerinde Kimlik Meselesi” *Bilig Dergisi*, Yaz, Sayı: 30, s. 51-84.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, (2007), “İran’deki Türk Ağızlarının Sınıflandırılması” *Türk Yurdu Dergisi*, Aralık, s. 55-62.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınları, İstanbul.

HUANG, Julia, (2009), *Tribeswomen Of Iran – Weaving Memories Among Qashqa’i Nomads –*, Tauris Academic Studies, New York.

KAFKASYALI, Ali, (2006), *İran Türkleri Aşık Muhitleri*, Eser Ofset, Erzurum.

KAFKASYALI, Ali, (2010), *İran Türkleri*, Bilgeoğuz, İstanbul.

KALAFAT, Yaşar, (2005), *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut –*, Yeditepe Yay., İstanbul.

KANAR, Mehmet, (2011), *Farsça Dilbilgisi – Konuşma, Çeviri Tekniği, Farsça-Türkçe / Türkçe-Farsça Sözlük – Say Yayınları*, İstanbul.

KAŞGARLI, Mahmud, (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk* (Çev. Besim ATALAY), TDK Yay., c. I, s. 426, Ankara.

MERDANÎ-İ RAHİMÎ, Esedullah, (2007), *Ferheng-i Lûgat ve Istılahatı Türkî-i Kaşkayi*, Defter-i İntişarat-ı Ensarî Yayınevi, Kum.

ORHONLU, Cengiz, (1966), “Kaşgaylar”, *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 54, s. 421-426, Ankara.

ORHONLU, Cengiz, (1967), “İran Siyasi Hayatında Kaşgaylar ve Oynadıkları Rol”, *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: V, sayı: 56, s. 615-621.

ÖREN, Mehmet Metin, (1998), *İran Türkleri Hürriyet Hareketleri*, Yayına hazırlayan: Selçuk ALKIN, Mars Matbaası, Girne.

ÖZTÜRK, Mürsel, (2007), *Farsça Dilbilgisi*, Murat Kitapevi Yayınları, Ankara.

RESULZADE, Mehmet Emin, (1993), *İran Türkleri – İran Yurdu ve Sebilürreşad’daki Yazılar –*, Hazr.: Dr. Yavuz AKPINAR, İrfan Murat YILDIRIM, Selahattin ÇAĞIN, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul.

SARIKAYA, Yalçın, (2008), *Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran'da Milliyetçilik*, Ötüken Yay., İstanbul.

SPULER, Bertold, (1957), *İran Moğolları – Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350 –*, Çev.: Cemal KÖPRÜLÜ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

SÜMER, Faruk, (1972), “İran’da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar”, *Türk Kültürü Dergisi*, yıl: X, sayı: 120, sy: 14-17, Ankara.

SÜMER, Faruk, (2002), “Kaşkay”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 25, Ankara, sy: 20-22.

TUNA, Osman Nedim, (1984), “Ebi Verdi: İran’da Bir Türk Diyalekti”, *TDAY-Belleten*, sy: 215-245, [1987], Ankara.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, (1989), “Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları”, *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl: XVII, sayı: 314, sy: 355-360, Ankara.

YILDIRIM, Nimet, (2010), *Farsça Dilbilgisi*, Fenomen Yayınları, Erzurum.

YILMAZ, Meşkure, (2008), “İran Türkleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Özrenk Matbaa, sayı: 173, Nisan, sy: 63-68, İstanbul.